

A VILÁG

INTERDISZCIPLINÁRIS MEGKÖZELÍTÉSben III.

Szerkesztők:
Mező Ferenc, Mező Katalin,
Mándy Zsuzsanna, Mester Dolli

2018
Debreceni Egyetem, Debrecen

A VILÁG INTERDISZCIPLINÁRIS MEGKÖZELÍTÉSBE 3

Szerkesztette:

Mező Ferenc
Mező Katalin
Mándy Zsuzsanna
Mester Dolli

2018

A VILÁG INTERDISZCIPLINÁRIS MEGKÖZELÍTÉSÉBEN 3

Szerkesztette:
Mező Ferenc
Mező Katalin
Mándy Zsuzsanna
Mester Dolli

2018

Debreceni Egyetem, Debrecen

Szerkesztők: Dr. Mező Ferenc
Dr. Mező Katalin
Mándy Zsuzsa
Dr. Mester Dolli
Tördelő: Mező Lilla Dóra
Szakmai lektorok:
Dr. Bülgözdi Imola
Dr. Fodor Szilvia
Gombos Eszter
Dr. Pálinkás Sándor
Dr. Polonyi Tünde
Dr. Szikora Veronika
Dr. Veres-Balajti Ilona
Szakmai támogató szervezetek:
Kocka Kör
K+F Stúdió Kft.

Kiadja: Debreceni Egyetem
4010 Debrecen, Egyetem tér 1.

ISBN 978-963-490-057-3

Irodalomjegyzékben:

Mező F., Mező K., Mándy Zs. és Mester D. (szerk.)(2018): *A világ interdiszciplináris megközelítésben 3.* Debreceni Egyetem, Debrecen.

Minden jog fenntartva.

© 2018 Mező Ferenc

Tartalom

Előszó	7
<i>Nemes Dániel és Bodzás Sándor:</i> Reteszhorony megmunkálási stratégiák gépi főidejének meghatározása.....	9
<i>Nagy Tímea Katalin:</i> Az informatika kerettanterv elemzése	25
<i>Baráth Ildikó:</i> Idegnyelv-tanulás folyamata ép idegrendszeri fejlődésű és asperger-szindrómás gyerekek esetében	41
<i>Szőke Szonja:</i> Az alsó végtagi sportsérülések prevenciójának szükségessége a Debreceni Sportiskola utánpótlás korú sportolói körében	71
<i>Szűcs Lászlóné Siska Katalin:</i> Államérdek kontra szólásszabadság Törökországban – gondolatok az alapjog alkotmányjogi és büntetőjogi aspektusai ütközése kapcsán.....	83
<i>Molnár Éva:</i> A származási család hatása a fiatalok életkezdesi lehetőségeire egy elszegényedett faluban	106
<i>Papp Fruzsina:</i> “Change did come”: Attire-changes of the early twentieth-century in Julian Fellowes’ <i>Downton Abbey</i> .	122

ELŐSZÓ

„A diszciplínák közti együttműködés gyakorlatának élénkülése, a 21. század második évtizedére majdhogynem elkerülhetetlen folyamat, hiszen a minket körülvevő globális kihívások olyannyira összetettek, amelyeket lehetetlen csupán egy-egy tudományág nézőpontjából értelmezni.” – szökött az első „Világ interdiszciplináris megközelítésben” című kiadvány előszava. Jelen, immár harmadik hasonló célú, kiadványunk is a tudományok közötti együttműködést igyekszik szolgáltani azzal, hogy a legkülönbözőbb témákat és tudományterületeket vonultatja fel.

A tanulmányok a Debreceni Egyetem Tehetséggondozó Programja (DETEP) kereteiben működő Interdiszciplináris Kutatócsoport tagjainak tanulmányait tartalmazza. A kutatócsoport vezetője Dr. Mező Ferenc, a DETEP részéről Mándy Zsuzsanna koordinálja a csoport működését. Napjainkban a Kutatócsoport hazai és külföldi egyetemeken graduális és posztgraduális képzésben résztvevő hallgatói számára is nyitott. A résztvevők nevében is köszönetünket fejezzük ki a csoport munkáját segítő témavezetők, tutorok, szakmai támogató szervezetek önkéntes tudománysegítő munkáját!

Tanulságos, látókört szélesítő olvasást kívánunk mindenkinek!

Üdvözléttel:

a Szerkesztők

RETESZHORONY MEGMUNKÁLÁSI STRATÉGIÁK GÉPI FŐIDEJÉNEK MEGHATÁROZÁSA

Nemes Dániel
Debreceni Egyetem

Dr. Bodzás Sándor
tanszékvezető-helyettes, főiskolai docens
Debreceni Egyetem

Első szerző e-mail címe:
nemsdaniel97@gmail.com

Absztrakt

A kutatás célja egy számítógépes program készítése, mely alkalmas egy reteszhorony megmunkálásához szükséges CNC program generálásához. Ehhez a Matlab programot használtuk. A szerszám pályák optimalizálása érdekében szükség volt az általuk nyújtott gépi főidők összehasonlítására.

Kulcsszavak: reteszhorony, helikális, kontúrmarás, gépi főidő

Diszciplína: műszaki tudomány

Abstract

The aim of this research is to make a computational program that is suitable for generating a CNC program for keyseat machining. We have used the program Matlab for this. In the interest of optimization of the toolpaths it was necessary to compare their computed machine time.

Keywords: keyseat, helical, contour milling, computed machine time

Disciplines: Engineering

Manapság több olyan programot használhatunk, mellyel CNC programot tudunk generálni. Ezeket a sokrétű felhasználhatóság jellemzi, melyhez gyakran társul a program bonyolult kezelése. További hátrányként mondható el, hogy egy ilyen szoftver jogtiszta használatához meg kell vásárolni annak licenzét, mely egy kisebb vállalkozásnak egy jelentős költséget jelenthet. A szerszámgép költségei mellett ez ellehetetleníti a piacba való belépést. Az általunk készített program saját adatbázissal rendelkezik a WNT Magyarország kft. szerszámkatalógusa alapján. Ez az adatbázis tartalmaz számos szerszámot a rendelkezésre álló méretekben, az azokra jellemző forgácsolási paramétereket, valamint azok módosító tényezőit, továbbá a katalógus alapján definiált anyagminőség kategóriákat is. CNC program generáló szoftvereket már többen is készítettek, de mindegyik rendelkezik a professzionális CAM szoftverek hátrányával, vagyis a forgácsolási paramétereket a felhasználónak kell beállítani, és sok esetben a kontúr definiálása is egyszerűbb kör-, poligon-,görbeinterpolációra egyszerűsödik. Ezzel kapunk egy olyan alkalmazást, ami nem alkalmas egy gyakori ipari folyamat teljeskörű lefedésére, felgyorsítására. Fellelhető olyan program is, mely képes DXF CAD formátum felismerésére, a forgácsolási paramétereket azonban még mindig a felhasználónak kell megadni. A cikk elején bemutatjuk a programunkat, annak felhasználói felületét, használatát, ugyanis ez a kutatás vezérfonala. Ezt követően részletezzük a reteszmegmunkálási stratégiákat és azok közötti különbségeket matematikai levezetéssel együtt.

A program megjelenése, használata

A program kialakításánál törekedtünk az egyszerű kinézetre, könnyű átláthatóságra, valamint a gyors kezelhetőségre. A program felépítése az 1. ábrán látható.

A különálló technológiai részegységek külön blokkokban helyezkednek el úgymint anyagválasztás, retesválasztás, szerszámlistázás és technológiai paraméterek beállítása. A minél gyorsabb munkavégzés céljából rendelkezik egy *Reset* gombbal is, mely megnyomásakor visszaállíthatók a paraméterek a kezdeti állapotba. Ábra jelzi a gépkezelőnek, hogy hova kell beállítania a nullpont helyét a munkadarabhoz képest. A program nyelve jelenleg magyar, azonban a továbbiakban bővítjük majd az angol

nyelvválasztás lehetőségével is, hogy ezzel biztosítsuk a nemzetközi felhasználhatóságát. Az értékek megadására több lehetőség is rendelkezésünkre áll. Ezt a csúszkán könnyedén megtehetjük, vagy a pontos értékmegadáshoz választhatjuk az alatta lévő ablakot is ahova magunk írhatjuk be a paraméter értékét.

1. ábra: A program felépítése (forrás: a Szerző)

Fontos megjegyezni, hogy a katalógus adatok vagy diszkrét értékek, így azok a továbbiakban nem módosíthatóak – például a fogankénti előtolósebesség (fz) –, vagy határértékek között szabadon beállítható. Az utóbbi esetben lényeges az, hogy egy ablakban megadott érték csak szám karakter lehet illetve csak az intervallumon belüli érték lehet. Ellenkező esetben a program hibüzenettel értesíti a felhasználót a hiba voltáról. Az ablak elemei rendelkeznek úgynevezett tooltip funkcióval, mely azt a célt szolgálja, hogy az egeret fölé irányítva további információval látja el a felhasználót. A

következőekben bemutatjuk a program használatát pár szóban. Egy példa beállításokat tartalmaz a 2. ábra.

2. ábra: Példabeállítások (forrás: a Szerző)

The screenshot shows the 'BasicGUI' software interface with the following settings:

- Választott anyag:** Általános szerkezeti acél < 800 N/mm²
- Retesz:** D [mm] (6-110): 34; L [mm]: (slider); B [mm]: 10; t1 [mm]: 5
- Márk:** HSS bevonat nélküli; HSS+Ti 100 Pro; Keményfém bevonat nélküli; Keményfém-Ti 1000; A választható márk rendelési száma: 50100090; Listáz
- Választott maró adatai:** Vc [m/min]: 32.6726; ap [mm]: 0.5; n [1/min]: 1300; fz [mm/fog]: 0.0312; Hűtés kapcsolása: ; Maródméret: 8; Maró helye (1-99): 1; Hűtés: Emulzió; CNC kód: 302; Hűtés típusa: 10

A már megemlített anyagminőség kategóriák egyikének kiválasztását követően beállíthatjuk a tengelyátmérőt, melybe a reteszhornyot marni szeretnénk, ezt szabványos értékek között, 6 és 110mm között tehetjük meg. A *DIN 6885* szabvány tartalmazza minden esetben a reteszhorony szélességét és a mélységét a tengelyben, hosszát intervallumon belül adhatjuk meg. Érdeemes megfigyelni, hogy a helyesen kitöltött ablak háttérszíne zöldre állítódik. A listázandó márkó közül választhatunk HSS és keményfém típust, illetve ezek bevonatos változatait. A *Listáz* gombra kattintva a program listázza az összes olyan adatbázisában szereplő marót, mellyel a technológia elvégezhető. Ez alatt azt kell érteni, hogy megmunkálható az adott marótípussal az adott anyag, valamint megfelelő méretű – elég nagy és nem túl nagy. Ez a méret a

reteszhorony szélességének 80%-a egész számra kerekítve. A számított és az adatbázisban lévő maró átmérőjének különbsége 0-val egyenlő vagy meg kell haladnia azt – vagyis a számított érték a maximális maróátmérő –, illetve 2-nél kisebbnek kell lennie – $0 \leq (D_{\text{számított}} - D_{\text{maró}}) < 2$. Erre azért van szükség, mert a számított maróátmérőben nem feltétlenül áll rendelkezésünkre maró. Ezt követően a legördülő menüben kiválasztunk egy marót a listázottak közül, melyek rendelési számukkal vannak azonosítva. Végül a forgácsolási paraméterek beállítására kerül sor. Az értékek jelen esetben is csak a katalógus értékeknek megfelelőek lehetnek, és csak intervallumon belül adhatók meg. Műszaki szempontból nem elhanyagolható kérdés a reteszhorony tőrése sem, melyet legördülő menüből tudunk kiválasztani. A hűtés módját a katalógus ajánlása szerint listázza és sorba rendezi a program, amit a felhasználó kikapcsolhat, azonban ezt csak saját felelősségére teheti meg, ugyanis ilyenkor a katalógusban meghatározott forgácsolási paraméterek meghaladhatják a szerszám tényleges terhelhetőségét. Meg kell adnunk továbbá a maró helyét a szerszámgépen, mely a szerszámméret és korrekció miatt fontos megadni. Utolsó lépésként ráklickeelünk a *CNC kód* gombra, majd a már jól megszokott Windows-os ablakon belül kiválaszthatjuk a mentés helyét illetve a fájl nevét. Amint a mentés befejeződött a program egy üzenettel jelzi ezt a felhasználónak és bezárhatjuk a programot. Ezt mutatja be a 3. ábra.

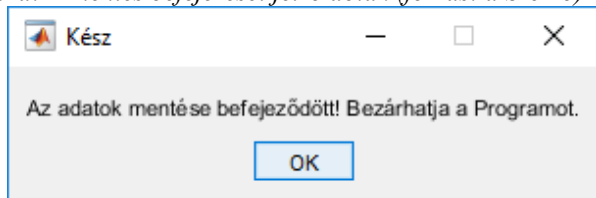
Két fájl kerül mentésre. Az egyik maga a szerszámgépen futtatható G-kódos program – ez legyen most *probacnc* –, illetve egy *probacnc-Paraméterek* fájl, mely tartalmazza a beállított paramétereket, méreteket, hűtés módját, tőrést, illetve a generálás pontos időpontját. Ezzel a kiegészítő funkcióval megkönnyíti a CNC programok későbbi azonosítását.

Reteszmegmunkálási stratégiák

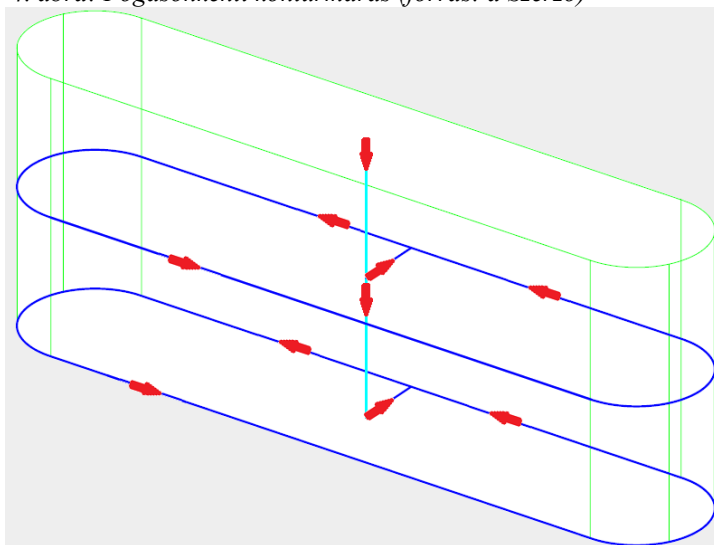
Először nézzük röviden a kontúrmarást fogásonként. Ez az eljárás rendelkezik a legegyszerűbb logikával. Itt fontos megjegyezni, hogy a hagyományos gépen való megmunkálásnál a maró átmérője adja a reteszhorony szélességét, így ez egyszerűbbnek bizonyul, azonban ezzel nem lehet biztosítani a kellő tőrést, illetve célszerűtlen CNC szerszámgépen alkalmazni. Az eljárás annyiból áll, hogy fogásvételt

követően egyenesek és félkörívek interpolálásával a szerszámgép marója körülmegy a kontúron. Ezt ismételve fogásonként elkészül a reteszhorony. Ezt az eljárást mutatja be a 4. ábra.

3. ábra: A mentés befejezését jelző ablak (forrás: a Szerző)

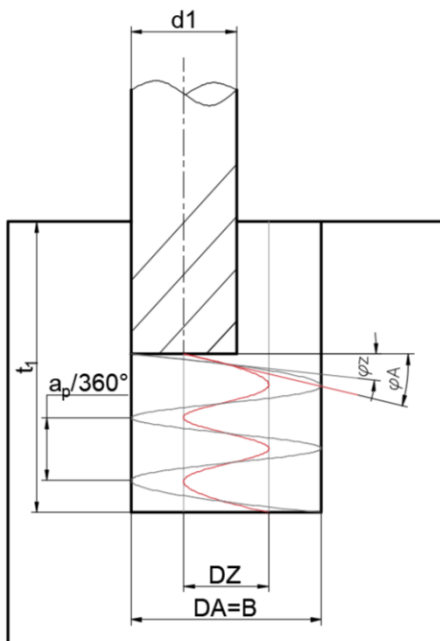

4. ábra: Fogásonkénti kontúrmarás (forrás: a Szerző)

Jelenleg a programunk ezt a megmunkálási stratégiát alkalmazza, azonban a továbbiakban bemutatásra kerülő technológia rövidebb gépi főidőt eredményez, így csökkentve a gép üzemeltetési költségét. Ez a megmunkálási stratégia az úgynevezett helikális marás. A további fejlesztések során ez betáplálásra kerül a programba. Ennek könnyű értelmezéséért tekintünk az 5. ábrára.

5. ábra: Helikális marás rajza (forrás: a Szerző)

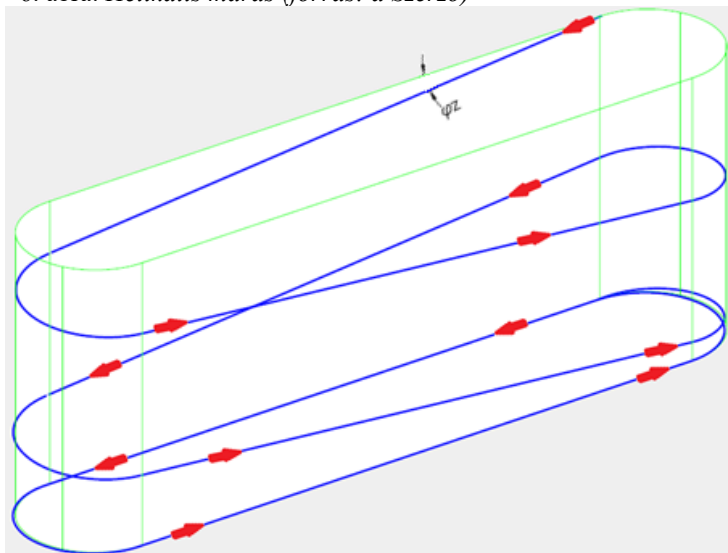
ahol:

- B = Reteszhorony szélesség [mm]
- t_1 = reteszhorony mélység a tengelyben [mm]
- a_p = fogásmélység [mm]
- d_1 = maró átmérő [mm]
- DZ = marótengely-pálya átmérő [mm]
- $DA=B$ = maróélszalag-pálya átmérő [mm]
- φ_A = marótengely esési szög [$^\circ$]
- φ_Z = maróélszalag esési szög [$^\circ$]

Ezt az eljárást úgy lehet legkönnyebben elképzelni, hogy a már előbb leírt kontúrmarás folyamatához hozzáveszünk még egy folyamatos függőleges irányú előtölést, így egy spirál pályát kapunk. Ezt mutatja be a 6. ábra.

6. ábra: Helikális marás (forrás: a Szerző)

Gépi főidő

Definíció szerint az az idő, ami alatt a szerszám forgácsolást végez. Ezt az időt akár stopperrel is lehetne mérni, azonban a mérnöki látásmód azt diktálja, hogy előre tervezzük meg a folyamatokat, azok nyersanyag-, erőforrás-, eszköz- és időigényét. A gépi főidőt az alábbi képlettel számolhatjuk:

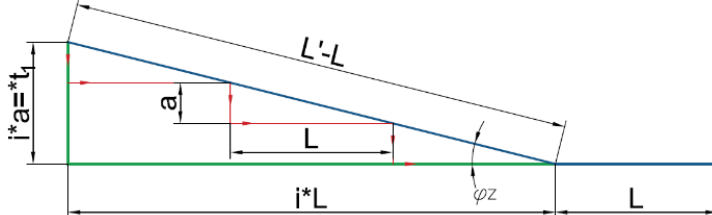
$$T_g = \frac{L}{v_f} \quad (1)$$

ahol:

- i = fogások száma
= a reteszhorony kontúr hossza [mm]
- v_f = előtolási sebesség —
- f_z = fogankénti előtolás —
- z = fogak száma
- n = fordulatszám —
= gépi főidő [min]

A gépi főidő lényegében a jól ismert $t=s/v$ képlettel számolható, annyi különbséggel, hogy itt összetettebb az út illetve a sebesség meghatározása. A szerszám pályák geometriai összefüggéseit az 7. ábra szemlélteti.

7. ábra: A szerszám pályák geometriai összefüggései (forrás: a Szerző)

ahol:

- a = fogásmélység [mm]
- t_1 = reteszhorony mélység [mm]
- L = reteszhorony kontúr hossza [mm]
- L' = helikális szerszám pálya hossza [mm]
- i = fogások száma
- φ_z = maróélszalag esési szög [°]

Ha a szerszám pályákat síkba kiterítenénk és egymásra illesztenénk, úgy a fenti ábrát kapnánk. A piros nyíllal jelzett útvonal alkotja a fogásonkénti marást, mely a reteszhorony kontúr és a fogásmélység összegének i -szerese – a derékszögű háromszög befogóinak összege, zöld vonalak hossza. A háromszög átfogója adja a helikális marás szerszám pályahosszát – kék vonal. Utóbbinak még része egy L hossz, mert amikor eléri a helikális szerszám pályával a retesz alját a maró akkor még kell egy kontúr körbe mennie. Ez esetben nem látszik feltűnő különbség, de itt fontos megjegyeznünk, hogy a helikális marás egy körülfordulás alatt nagyobb utat tesz meg függőleges irányban, mint egy fogásvétel a másik stratégiánál. Ez azt eredményezi, hogy ha fogásonként munkálunk meg akkor sokkal több fogásvételt kell tennünk, mint amennyi kört tenne a maró a helikális

marásnál. Az eddigiek alapján kijelenthetjük, hogy ha csak az előtolósebességet változtatjuk, és minden mást konstansnak tekintünk, akkor a gépi főidő összefüggése $f(x)=1/x$ jellegű. Tehát, ha az előtolási sebességet növeljük, a gépi főidő hiperbolikusan csökken. Az előtolási sebességet azonban nem lehet tetszőlegesen növelni, ugyanis ezzel megnő a forgácskeresztmetszet, ezzel a forgácsolási teljesítmény és ezzel párhuzamosan a szerszám mechanikai és hőterhelése is nő. A következő levezetéssel kapjuk meg a helikális és fogásonkénti kontúrmarás stratégiák szerszám pályahosszainak arányát. A fogásvételek számának összefüggése gyakran tizedestörtet eredményez, mely a valóságban nem történhet meg – ugyanis csak egész számú fogást lehet venni. Ilyen esetben az az eljárás, hogy az eggyel nagyobb egész számra kerekítünk. Ezt a számítások egyszerűsítése végett elhanyagoltuk.

Ha a kerekítést megteesszük akkor a különbség tovább nő, de ilyen pontos számítás nem szükséges, ugyanis a különbség így is kellő nagyságú.

$$- \quad (2)$$

$$- - \quad (3)$$

A hasonló háromszögek miatt.

$$- \quad (4)$$

$$- - \quad (5)$$

Ebből kifejezhető, hogy:

$$- \quad (6)$$

illetve

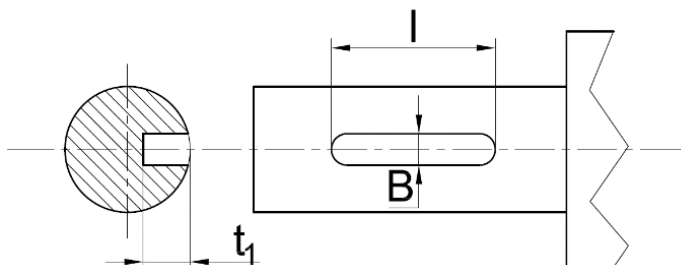
$$- - - \quad (7)$$

A A értéke az általunk vizsgált marók esetében 3° . Az L értéke – vagyis a reteszhorony kontúr hossza – kifejezhető a 8. ábra szerint.

$$L \quad (8)$$

$$(9)$$

8. ábra: A reteszhorony kontúr hossza (forrás: a Szerző)

ahol:

l = retesz hossza [mm]

B = reteszhorony szélessége [mm]

t_1 = reteszhorony mélysége a tengelyben [mm]

Vizsgáljuk meg, hogy mi az a minimum fogásvétel szám mely fölött megéri alkalmazni a helikális marást! Ez az i érték akkor áll fenn, ha $L' = L_0$.

$$\text{—————} \quad (10)$$

Mivel az i paraméter kivételével minden adat reteszenként adott így kilehet számolni az értékét az alábbi összefüggéssel.

$$\text{—————} \quad (11)$$

A számítások során ez az érték 2 és 4 közzé esett, mely .4-től 5 mm-es fogásmélységet eredményezne. Ezzel könnyen belátható, hogy érdemes alaposabban megvizsgálni a szerszám pályák arányát. A szerszám pálya folyamatos 3°-os lejtése miatt L' reteszhornyonként fix értéket vesz fel. L_0 értéke a továbbiakban l -től és a -tól függ. Az arányukat a következőképpen kapjuk:

$$\text{—} \quad \text{—————} \quad (12)$$

Ezt kifejtve a következő alaképletet kapjuk:

A hányados azt fejezi ki, hogy a helikális szerszámhányad része a fogásonkénti kontúrmarásnak. Ebből kifolyólag minél kisebb ez az érték, annál célszerűbb a helikális marást alkalmazni. Ennek a minimuma a nagy reteszhornyok kis fogásvételénél tapasztalható.

MÓDSZER

Azt már láttuk, hogy a helikális marás rövidebb szerszámhányadát eredményez, azonban fontos megállapítani annak mértékét is. A következőkben azt vizsgáljuk, hogy hogyan aránylik egymáshoz a helikális és a fogásonkénti kontúrmarás szerszámhányadok hossza. Elképzelhető, hogy nem lesz gyakorlati jelentősége a különbségnek, de az is lehet, hogy számottevő ez a differencia. Mivel a helikális marásnál folyamatosan nő a fogásvétel így az előtolásnak kezdetben gyors, majd fokozatosan lassulónak kellene lennie. Abból kiindulva, hogy a leválasztott agyagmennyiség arányos az előtolással és a forgátskeresztmetszettel, így ettől a különbségtől eltekintünk.

Minta

A vizsgálat során az $L'/L_0(L, t_1, i(a, t_1))$ függvény meghatározása és kiértékelése kerül előtérbe. A vizsgálat során a függvény jellegét, annak számítógépes ábrázolásából nyerjük. Majd e függvény jellegzetes pontjait vizsgáljuk oly módon, hogy milyen mértékű időmegtakarítás érhető el vele. A vizsgálat azon szerencsés esete áll fenn jelen esetben, amikor a kérdésekre egzakt válaszokat tudunk adni a matematika segítségével.

Eszközök

Az eredmények szemléltetésére mi a *Maplesoft 17* matematikai szoftvert használtuk, mely segítségével könnyen létrehozható volt a függvény grafikus képe. Ezt utólag kedvünk szerint testre szabhattuk, így téve kellően látványossá az ábrát. Magát a CNC kódot generáló programunkat *Matlab* nyelven írtuk. Mind a *Maplesoft*, mind a *Matlab*

egy a mérnöki gyakorlatban igen gyakran alkalmazott matematikai program. Ezek segítségével a felhasználó mentesül az őt terhelő matematikai eljárások, számítások terhei alól. Grafikus lehetőségeik igen hasznosak az eredmények könnyebb értelmezésére. Nem szabad azonban megfeledkezni a rendelkezésünkre álló alap adatokról sem, melyeket a szabvány és a WNT katalógus szolgáltatott paraméterként.

Eljárás

Az eljárás során első lépésként meg kellett határozni az összefüggéseket a gépi főidőre, illetve a szerszám pályák hosszára vonatkozóan. Előbbi már régóta ismert összefüggés a gyakorlatban, utóbbiak pedig geometriai törvényszerűségekből származtathatóak. Ezt követően a változók értelmezési tartományát kellett meghatározni. Ehhez csupán a szabvány értékeit kellett elemeznünk, majd feljegyeznünk a számunkra fontos adatokat, illetve a számítási eredményeket. Végezetül a kapott eredmények kiértékelésére került sor. Mint már ez említésre került, az eredmények megjelenítésére a *Maplesoft 17* programot használtuk.

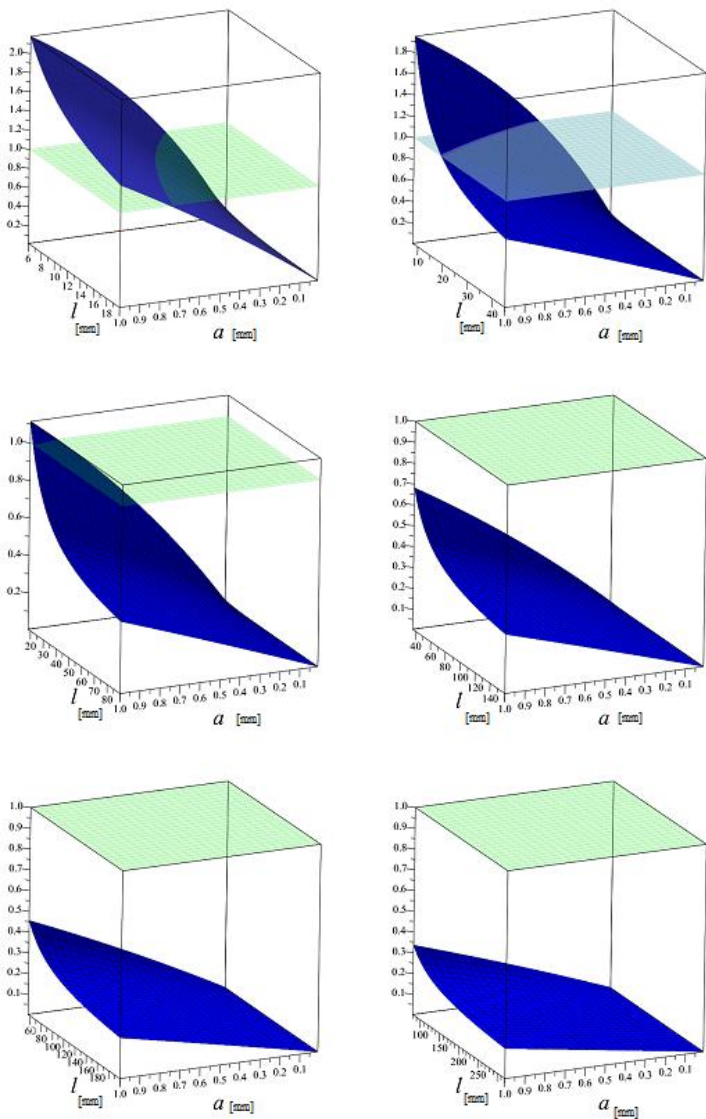
Eredmények

A 9. ábrán az összefüggés képe maga a kék felület, ahol az a értékét $.01$ és 1mm között adtuk meg. A halvány zöld felület adja azt a határesetet, ahol a hányados egyenlő. Egyszerű következtetés tehát, hogy minden olyan esetben ahol e sík alatt helyezkedik el egy megadott pont a kék felületen – egy megadott fogásmélység és reteszhorony esetén – ott gyorsabb a helikális megmunkálás. Az ábrák jól mutatják, hogy igen kevés helyzetben van e sík felett a kék felület. Általános esetben ez az érték $.5$ illetve ez alatti. Ebből az következik, hogy helikális megmunkálással feleannyi idő alatt történhet megmunkálás.

Megvitatás

Ezek a különbségek a CNC gyártás során, ahol a szerszámgépek napi 24 órát üzemelnek igen jelentős költségcsökkenést okoz, ha számba vesszük azt, hogy ezzel csökken a rezsiköltség, a szerszámgép üzemideje és a gépkezelő több munkadarabot tud elké-

9. ábra: Az összefüggés ábrázolása (forrás: a Szerző)

szíteni, stb. Ebből az következik, hogy habár ez a különbség csak speciális esetekben különösen nagy, az átlagos értékek is produkálnak annyi időmegtakarítást, hogy érdemes ezt a megmunkálási stratégiát beépíteni a programunkba. Ezt aképpen érdemes megtenni, hogy a program előre analizálja a megmunkálandó reteszhornyot és annak megfelelően választ stratégiát.

Korlátozások

Magának a CNC kódot generáló program írásának számos korlátja van. Többek között egy igazán nagy területet lefedő, több technológiát magába foglaló program kifejlesztéséhez egy profi fejlesztőcsapat megfelelő mennyiségű munkaórái szükségesek. Ez jelen esetben korlátozott, így az eredmények feltörekvései is kevésbé meredek.

Konklúziók

Végezetül elmondható, hogy bármilyen technológiai változtatás, mely költségsökkentést eredményez, be kell vezetni. Természetesen ez kizárólag abban az esetben érvényes, ha ez a változtatás nem vezet minőségromláshoz. Jelen esetünkben a helikális marás minden tekintetben előnyösebbnek mondható a fogásonkénti kontúrmaráshoz képest. Egyetlen hátránya esetleg a programozás összetettségében rejlik, azonban ezt a feladatot a programunk látja el, így ez nem mérvadó hátrány. Mint az már említésre került, a helikális eljárás a jövőben a program részét fogja képezni, és további kutatómunkát végzünk annak érdekében, hogy a program által nyújtott szolgáltatás és felhasználói élmény még jobb legyen. Célunk továbbá egyéb megmunkálásokat betáplálni a programba, úgymint íves reteszhorony illetve bordamarás.

Irodalom

Soyan, G. (2005): *Matlab*. Typo TEX, Budapest

Bodza P. (2017): CNC technológia és programozás I. Programozás, NSZI, Budapest.

Pálinkás S., Balogh G. és Gyönyörű A. (2015): Számítógéppel segített gyártás (CAM). Debreceni Egyetem Műszaki Kar, Debrecen
ISBN:978-963-473-911-1
WNT: Mastertool katalógus
Fridrik L. és Leskó B. (1987): A gépgyártástechnológia alapjai, Budapest 1987

AZ INFORMATIKA KERETTANTERV ELEMZÉSE

Nagy Tímea Katalin
Debreceni Egyetem
Informatikai Kar

Szerző e-mail címe:
timcs06@gmail.com

Absztrakt

A témával foglalkozó elemzők a Debreceni Egyetem elsőéves informatika szakos hallgatóival végzett mérések alapján megállapították, hogy a hallgatók programozói tudása, algoritmikus és számítógépes problémamegoldó készsége jóval alacsonyabb szintű, mint ami az egyetemi tanulmányaik megkezdéséhez és a sikeres előre haladáshoz szükséges, valamint a hallgatók attitűdje, informatikáról alkotott fogalma nem egyezik meg a felsőoktatás bemeneti elvárásaival. Mivel a bemenetnél a hallgatók tanulmányi előéletét kell feltételként vizsgálni, ezért kézenfekvő, hogy a hallgatók nehézségeinek egy része az általános és középiskolai tanulmányokra vezethető vissza. Ezzel magyarázható, hogy kutatásaink első fázisában a Nemzeti Alaptantervek és az informatika kerettantervek részletes elemzését tűztük ki célul.

Kulcsszavak: informatika, alaptanterv, kerettanterv, számítógépes gondolkodás

Diszciplína: pedagógia, informatika

Abstract

ANALYSIS OF THE HUNGARIAN FRAME CURRICULA IN INFORMATICS

Research carried out at the Faculty of Informatics of University of Debrecen revealed that the first year students' algorithmic, programming, and computer problem solving skills are much lower than it is required to complete their studies. Furthermore, it was found that the students' attitude to computer sciences and informatics does not match the real nature of these sciences and the expectations of the

faculty. Since, students are accepted to tertiary studies based on their results in high school and/or their maturation exams, their problems must be rooted in primary and secondary education. This explains our choice of subject, namely the analysis of the National Core Curriculum and the frame curricula in informatics.

Keywords: curriculum analysis, Informatics, algorithmic skills, computational thinking, computer problem-solving

Disciplines: pedagogy, informatics

A magyar oktatási rendszerben az informatika, mint tantárgy az általános tantervben 6–10. évfolyamon kötelező, heti egy órában, korábbi kezdés és/vagy magasabb óraszám a speciális osztályokban vagy a szabadon felhasználható órakeret terhére lehetséges. Függetlenül azonban a kezdés idejétől és a heti óraszámától, a különböző kerettantervek hasonló tudástartalmakat fogalmazznak meg. Vizsgálataink során arra a következtetésre jutottunk, hogy az érvényben lévő informatika tantervek nem az alapvető készségekre, képességekre, tudásra és a számítógépes gondolkodás fejlesztésére összpontosítanak, hanem sokkal inkább eszközhasználati és környezetfüggő tematikát követnek. Ezek a kerettantervek számtalan homályos, nehezen vagy többféleképpen értelmezhető kifejezést tartalmaznak, melyek nem nyújtanak elegendő útmutatást a tanároknak ahhoz, hogy a tanórák megtöltsék valós tartalmakkal: hogyan támogatná a tanterv a számítógépes gondolkodás, az algoritmikus és a számítógéppel támogatott problémamegoldási készségek fejlesztését, fejlődését, mely elsődleges feladata lenne a Nemzeti Alaptantervben megfogalmazott célok alapján. A kerettantervek elemzése során hiányosságok mutathatók ki az informatika különböző területei között megvalósítható tudástranszfer, valamint az informatika és más tantárgyak közötti kapcsolatokban is. Vizsgálataink eredményeként meg tudjuk mutatni, hogy az informatika kerettantervekben nem egyértelmű, hogy hogyan kapcsolódnak az egyes részterületek egymáshoz, más tantárgyakhoz, és hogyan lehet a megszerzett informatikai tudást a valós számítógépes problémamegoldás során alkalmazni. A tanulmányban ezen tématerületek részletes ismertetését és eredményeink bemutatását tesszük meg.

Nemzeti Alaptanterv

Az 1995-ös Nemzeti Alaptantervben egy új műveltségi terület az „Informatika: számítástechnika, könyvtárhasználat” (NAT 1995), majd a 2003-ban a digitális kompetencia, mint kulcskompetencia jelent meg, mely a később megjelenő 2007-es és a jelenleg érvényben levő 2012-es NAT-nak is részét képezi. A Nemzeti Alaptantervben a digitális kompetencia definíciója a következő:

„A digitális kompetencia felöleli az információs társadalom technológiáinak (Information Society Technology, a továbbiakban: IST) magabiztos és kritikus használatát a munka, a kommunikáció és a szabadidő terén. Ez a következő készségeken, tevékenységeken alapul: információ felismerése, visszakeresése, értékelése, tárolása, előállítása, bemutatása és cseréje; továbbá kommunikáció és hálózati együttműködés az interneten keresztül.” (NAT 2003, NAT 2007, NAT 2012).

„Az oktatási rendszernek tehát lehetővé kell tennie, hogy a tanulók megismerkedhessenek az információs technológiákkal, valamint az információkezelés jogi és etikai szabályaival. [...] Az informatika műveltségterület fejlesztési céljai akkor valósulhatnak meg, ha az egyes tantárgyak, műveltségterületek tanítása és a tanórán kívüli iskolai tevékenységek szervesen, összehangolt módon kapcsolódnak az informatikához. Az informatika műveltségterület egyes elemeinek elsajátíttatása, a készségek fejlesztése, az informatikai tudás alkalmazása tehát valamennyi műveltségterület feladata.” (NAT 2012).

Az 1. táblázat a 2012-es NAT alapján az egyes műveltségi területek százalékos arányát mutatja évfolyamokra lebontva. A táblázatban szereplő adatok alapján kirajzolódik, hogy az informatikához, mint műveltségi területhez tartozó százalékos arányok az utolsó harmadban helyezkednek el és ez ellentmond annak a deklarált célnak, hogy – mint az a táblázat alatt található részletben olvasható- az informatika elengedhetetlen és készségeinek fejlesztése minden műveltségi terület feladata. A táblázatban felsorolt műveltségi területek tartalmát elemezve azt az ellentmondást fedezhetjük fel, hogy csak a Magyar nyelv és irodalom tantárgynál említik az Informatikát, nevesen, hogy a „Magyar nyelv és irodalom műveltségterület számos ponton kapcsolódik [...] az Informatika

műveltségi területek tartalmához és céljaihoz.” (NAT 2003, NAT 2007, NAT 2012). Azonban a szerzők nem adnak választ a mikéntre és arra sem, hogy milyen tantárgyközi kapcsolatokat tartanak megvalósíthatónak.

1. táblázat: A jelenleg érvényben levő NAT (NAT 2012) ajánlása műveltségi területek százalékos arányaira. (Forrás: NAT 2012)

NAT Műveltségi területek	1-4.	5-6.	7-8.	9-10.	11-12.
Nemzetiségi nyelv és irodalom	18-22	14-20	12-18	12-15	12-17
Magyar nyelv és irodalom	20-35	14-20	10-15	10-15	10
Idegen nyelvek	–	8-16	8-16	11-20	8
Matematika	13-20	13-18	9-13	8-13	9
Ember és társadalom	4-8	4-8	9-13	8-13	10
Ember és természet	4-8	6-9	12-18	13-18	8
Földünk környezetünk	–	–	2-8	3-8	4-8
Művészetek	10-17	8-14	5-10	6-10	2
Informatika	2-5	3-8	4-10	4-10	5
Életvitel és gyakorlat	3-6	3-8	3-8	2-7	–

Nemzeti Alaptanterv megvalósítása – kerettantervek

Az az elképzelés, hogy az informatikát integráljuk más tantárgyakba nem valósítható meg anélkül, hogy a nem-informatika szakos tanárok is megfelelő szintű informatikai ismeretekkel rendelkezzenek. Az alap és középfokú oktatásban egyre jobban elterjed a digitális technológia mindennapos használata és az eszközök hatékony használatához mindenképpen szükség van a tanárok magas szintű számítógépes gondolkodására. Elvárásként jelenik meg továbbá a tanulók számítógépes gondolkodásának szükségessége, mint negyedik alapkészség, az írás, olvasás és számolás mellett (Wing, 2006), amely

készségek fejlesztésére kizárólagosan az informatika alapképzés nem elegendő. A számítógépes problémamegoldáson keresztül elengedhetetlen valamennyi tantárgy és pedagógus aktív részvétele, szemben Prensky (2011) állításával, aki úgy gondolja, hogy a Z-generációnak, azaz a „digitális bennszülötteknek”, nincs szükségük informatikai tanulmányokra, mert a születésüktől kezdve végig kísérik őket a digitális eszközök (innen az elnevezés). Bizonyításra került, hogy a problémamegoldó gondolkodás fejlesztésére, a születés évétől függetlenül, minden gyereknek szükség van, melyhez később a számítógépes gondolkodás fejlesztése társul (Kirschner és Bruyckere, 2017; Csernoch és tsai, 2018). Fontos továbbá, hogy az informatika tantárgy keretein belül ne a mechanikus és /vagy 'trial-and-error' eszközhasználaton (Csernoch, 2017) legyen a hangsúly, hanem sokkal inkább a koncepció alapú problémamegoldáson, az algoritmusok megfogalmazásán, valamint az eredmények helyességének ellenőrzésén. Ezek megvalósításához olyan tanárookra van szükség, akik el tudnak szakadni az eszközöktől és a tudományok folyamatos fejlődése formálja alapvető szemléletbeli sajátosságukat (Chen és tsai., 2015; Csernoch, 2017).

Prensky-hez hasonló magyarázatot kaptunk a 2013-as kerettanterv előkészítésekor, amikor a 2009-es elképzelésekhez képest drasztikusan csökkentek az informatika órák javasolt, majd később bevezetett óraszám (2. táblázat).

„Hoffmann R. nyilatkozata szerint ugyanis »az informatika tanítása fokozatosan kivonul az oktatásból«. Szerinte csak azok számára kell tanítani a jövőben az informatikát (= a gépek be-és kikapcsolását stb.), akiknek nincs otthon számítógépük!!!! A többi gyerek remekül kezeli a technikát, pl. ő látta, ahogy a kis csángó gyerekek bravúrosan használják az okostelefonjaikat. Azaz az informatikát alkalmazni kell, minden tantárgyban, korszerű pedagógiai módszerekkel. Emiatt küzdöttek azért, hogy az informatika ne legyen kötelezően választható érettségi tantárgy.” (Dajkó, 2011)

Az akkori oktatáspolitikai ellentmondásait tükrözik azonban azok az erőtlen állásfoglalások, amelyek burkoltan azt sugallják, hogy mégiscsak szükség van az informatika tantárgyra és a számítógépes gondolkodás mint alapkészség fejlesztésére: „A digitális nyelv elsajátítása társadalmi elvárás, amelyet fel kell gyorsítani. [...] Az informatikai tudás tantárgyleírása és módszertana is megjelenik, amelynek célja, hogy a gyerekek a mindennapi tanulásban, életükben

2. táblázat: Az ajánlott óraszámok évfolyamonként a 2009-es és 2013-as kerettantervekben. (Forrás: Kerettantervek 2009, Kerettantervek 2013a; Kerettantervek 2013b; Kerettantervek 2013c)

	1. évf.	2. évf.	3. évf.	4. évf.	5. évf.	6. évf.	7. évf.	8. évf.	9. évf.	10. évf.	11. évf.	12. évf.
2009	–	–	0,5	0,5*	0,5	1	1	1	1,5	1	1,5	1
2013	–	–	–	–	–	1	1	1	1	1	–	–

* A 2. verzióban 4. osztálytól javasolják az informatikát, heti 1 órában.

használni tudják a legmodernebb eszközöket.” (Hoffman, 2011), ennek ellenére csökkentették az informatika órák számát és a tanárképzésben sem történt előrelépés. Az akkori oktatáspolitikai éppen szembe ment a leginkább előremutató európai trendekkel, amelyek igyekeznek megteremteni az alapkészség fejlesztéséhez szükséges óraszámokat és szakmai tartalmakat (Gove 2012; IEEE&ACM Report; 2013).

A 2. táblázat a 2009-es és a 2013-as kerettantervben meghatározott informatika óraszámokat mutatja. A táblázatból egyértelmű az informatika órák számának drasztikus csökkenése. A 2009-es kerettantervekben (Kerettantervek, 2009) előirányzott összesen 9,5 órát 2013-ban (Kerettantervek, 2013a; Kerettantervek, 2013b; Kerettantervek, 2013c) közel felére, azaz 5 órára csökkentették, egy lényegesen későbbi kezdéssel. Míg a 2009-es kerettantervekben már 3. vagy 4. osztálytól javasolják az informatika tantárgy bevezetését, addig a 2013-as kerettantervekben ez áttevődik a 6. osztályra. Ezzel kapcsolatban két kritikai észrevételt tehetünk. (1.) 6. osztályban már késő az alapkészségek fejlesztésére hivatott tantárgy indítása, és (2) a tantárgyhoz rendelt heti 1 óra nem elegendő a deklarált cél elérésére.

A jelenleg érvényben lévő kerettantervek (Kerettanterv, 2013a; Kerettanterv, 2013b; Kerettanterv, 2013c) alapján a digitális kompetencia a következőket foglalja magába.

Általános iskolában tanuló

motiváltabbá válik az IKT-eszközök használata iránt képes a szövegszerkesztés és adatkezelés során megtanul-takat alkalmazni tanórai és tanórán kívüli tevékenységei során

képes önállóan felhasználni a számítógép és az internet által biztosított információkat

képes összeállítani prezentációkat, beszámolókat

ismeri az elektronikus kommunikáció nyújtotta lehetőségeket és ezek veszélyeit. (Kerettanterv 2013)

Középiskolában a fentiekén túl a tanuló

képes esztétikus dokumentumok elkészítésére szövegszerkesztő, táblázatkezelő, és prezentációkészítő programban

betartja a kommunikáció és az információfelhasználás etikai elveit

ismeri és figyelembe veszi a felhasználókra vonatkozó szerzői és jogi elveket. (Kerettanterv 2013)

Nemzeti Alapanyagterv megvalósítása – Informatika kerettanterv

Mint arról már volt szó a jelenleg érvényben lévő kerettantervek alapján a tanulók 6. osztályban kezdenek informatikát tanulni heti 1 órában, 5 tanéven keresztül, ettől eltérő kezdés és magasabb óraszám speciális osztályokban vagy a szabadon felhasználható órakeret terhére lehetséges (Informatika kerettanterv, 2013a – 2013e).

Az alacsony óraszámhoz képest az informatika kerettantervben megfogalmazott tananyag túlméretezett, ezáltal lehetetlen megtanítani mindent a megfelelő, elvárt mélységben. A helyzet az új kerettantervi szabályozással csak romlott, ugyanis a jelenleg is elérhető kétféle informatika kerettanterv tartalmában alig, viszont az óraszámokban jelentősen eltér egymástól (kötelező: Informatika kerettanterv, 2013b; Informatika kerettanterv, 2013d, szabadon választható vagy emelt óraszám: Informatika kerettanterv, 2013a; Informatika kerettanterv, 2013c; Informatika kerettanterv, 2013e). A túlméretezett tananyag mellett a tantervekben számtalan homályos (nehezen, vagy sokféleképpen értelmezhető) kifejezés szerepel, melyek nem írják le elég pontosan a tanítandó tartalmakat, ezért az informatika szakos tanárnak kell, hogy legyen egy saját elképzelése arról, mit jelenthetnek ezek –hiszen, neki kell bemennie az osztályba és megvalósítania a leírtakat-, de ez értelmezésben nincs konszenzus, ezért mindenki mást tanít. Általánosságban elmondható, hogy az informatika tanároknak túl nagy a szabadosságuk a tanításban.

Másrészről fontos megjegyezni, hogy intézményesített tanárképzés hiányában a szakmaiság sem biztosított minden tanár esetében.

Multicontent tartalmú kifejezések

A 3-5. táblázatok nem egyértelmű, szabadon interpretálható, ún. multicontent kifejezéseket tartalmaznak a kerettantervből (Kerettanterv 2012), melyek túl általánosan fogalmazzák meg a tanítandó tartalmakat.

3. táblázat: Kifejezések az informatika kerettanterv „Írott és audiovizuális dokumentumok elektronikus létrehozása” témaköréből (bal), a kerettantervben megjelölt osztályok (közép G: gimnáziumok, ÁI: általános iskolák) és a felmerülő kérdéseink (jobb). (Forrás: Kerettantervek 2013)

Kerettantervi kifejezés	Osztály	Kérdések
nagyobb dokumentum létrehozása	G 9–12.	Milyen hosszú a nagyobb dokumentum? Mit tartalmaz a nagyobb dokumentum? Milyen objektumok? Milyen formázások?
kisebb méretű dokumentum létrehozása	ÁI 5–8.	Milyen hosszú a kisebb méretű dokumentum? Mit tartalmaz egy kisebb méretű dokumentum? Milyen objektumok? Milyen formázások?
weblap készítése	ÁI 5–8.	Milyen elemeket kell tartalmaznia az elkészítendő weblapnak? Milyen webszerkesztőt kell használni? Milyen szintű weblapot kell készíteni?
weblapkészítés alapjai	G 9–12.	Mit jelent az „alap” szó? Miért tanítjuk meg hamarabb a weblapkészítést, mint annak az alapjait?
szövegben elhelyezhető különböző objektumok	ÁI 5–8.	Milyen objektumok? Hány darab? Hány féle?

4. táblázat: Kifejezések a kerettanterv „Problémamegoldás informatikai eszközökkel és módszerekkel” témaköréből (bal) a kerettantervben megjelölt

osztályok (közép G: gimnáziumok, AI: általános iskolák) és a felmerülő kérdéseink (jobb). (Forrás: Kerettantervek 2013)

Kerettantervi kifejezés	Osztály	Kérdések
a megoldáshoz szükséges algoritmusok készítése	G 9–12.	Mi a feladat? Milyen bonyolult algoritmust kell írni?
egyszerű algoritmus készítése	G 9–12.	Mit jelent az „egyszerű” szó?
egyszerűbb feladatok megoldási algoritmusainak megvalósítása	AI 5–8.	Hogy néz ki egy „egyszerűbb” feladat? Mit jelent a „megoldási” algoritmus?

5. táblázat: Kifejezések a kerettanterv „Adatkezelés, adatfeldolgozás, információ megjelenítés” témaköréből (bal), a kerettantervben megjelölt osztályok (közép G: gimnáziumok, AI: általános iskolák) és a felmerülő kérdéseink (jobb). (Forrás: Kerettantervek 2013)

Kerettantervi kifejezés	Osztály	Kérdések
függvények használata	G 9–12.	Milyen függvények? A közel 600 MS Excel függvény? Az összes programozási nyelv összes függvénye? Mit jelent a „használat” szó? Függvényhívást?
képletek szerkesztése	AI 5–8.	Milyen képletek? Ez is függvényhívást jelentene? Milyen operátorok?
adatbázis feltöltése	G 9–12.	Hova kell feltölteni az adatbázist? Hogyan kell feltölteni? Milyen adatbázisokat? Miért kell feltölteni? Vagy esetleg adatbázisok adatokkal való feltöltése?
kamatos kamat, terület-, felszín-, térfogatszámítás, relatív gyakoriság, valószínűség, logaritmus függvény	AI 5–8.	Ez a kifejezés az általános iskolai kerettantervben (5-8. osztály) szerepel, míg a logaritmus függvényt 11. osztályban tanítjuk. Milyen síkidomok a területét számoljuk ki? Milyen testek felszínét és térfogatát?

A 3-5. táblázatban a kifejezések eredeti formájukban szerepelnek, ahogyan ezek a kerettantervben olvashatóak. Ez azt jelenti, hogy a kerettantervben nem egész mondatokban vannak megfogalmazva a tartalmi egységek, hanem többféle jelentéssel is bíró, a szövegkörnyezetből kiragadott kifejezésekkel. Ez szövegkezelési mód tovább nehezíti a megértést és az értelmezést.

Varázsszavak

A kerettantervben nagy gyakorisággal fordulnak elő olyan szavak, melyek homályossá teszik a tananyagot, ezeket a szavakat „varázsszavaknak” neveztük el. Néhány ilyen kifejezést tartalmaznak a következő táblázatok (6-7. táblázat).

6. táblázat: Néhány kerettantervi kifejezés, mely tartalmazza az „egyszerű” szót. (Forrás: Kerettantervek 2013)

egyszerű feladatok	egyszerű fejlesztőrendszer
egyszerűbb folyamatok	egyszerű alkalmazói programok
egyszerű képkapcsolatok	egyszerűbb események
egyszerű alaprajzok	egyszerű alkalmazásai
egyszerű táblázatkezelési műveletek	egyszerű adatbázis kialakítása
egyszerű felhasználó szoftverek	egyszerű modellek
egyszerű mozgásgyakorlatok	egyszerűbb algoritmusok megírása

7. táblázat: Néhány kerettantervi kifejezés, mely tartalmazza az „alap” szót. (Forrás: Kerettantervek 2013)

alpműveletek	alapismeret
alapszolgáltatás	alaputasítás
alapszintű kezelés	alapvető funkciók
alapvető használat	alapszintű ismeret
alapvető összefüggések	alapvető fogalmak
ismeretek alapozása	alapfogalom
mennyiségek fogalmának alapozása	weblapkészítés alapjai
működésük fizikai alapjai	alapvető segédkönyv típus
alapvető matematikai műveletek	alapvető szolgáltatás

Elemzésünk során a következő alapvetéseket tettük. (1) Összehasonlítottuk az informatika kerettantervet azoknak a tantárgyaknak a kerettantervével, melyeket hasonló korban kezdenek a tanulók tanulni és hasonló korban fejezik be az adott tárgyból tanulmányait, vagyis hasonló tanulmányi idő áll rendelkezésre a tárgy elsajátításához. (2) Törekedtünk arra, hogy ezek a tantárgyak kapcsolatban álljanak az informatikával. Ezen szempontok alapján jutottunk el a fizika és a kémia tantárgyakhoz és ezek kerettantervét hasonlítottuk össze az informatikáéval.

A fizika tantárgy oktatása 7. osztálytól 11. osztályig tart, 8. osztályban heti 1, a többiben heti 2 órában, míg a kémiát 7. osztályban kezdik a tanulók heti 1 órában, majd a további 3 évig heti két órában, az informatikát pedig 6. osztálytól kezdve heti 1 órában tanulják 5 tanéven keresztül.

A 8-9. következő táblázatok a kerettantervekben szereplő „varázsszavak” előfordulását és gyakoriságát mutatják a fizika, a kémia és az informatika tantárgyakra vonatkozóan. Az „alap” szó gyakorisága az általános iskolai informatika kerettantervben 21, míg a középiskolai kerettantervben 13 (8. táblázat,

1. ábra).

8. táblázat: Az „alap” szó gyakorisága a fizika, a kémia és az informatika kerettantervben. (Forrás: Kerettantervek 2013)

Tantárgy	Óraszám	Az „alap” szó gyakorisága
fizika	2+1+2+2+2	9+31=40
kémia	1+2+2+2	17+10=27
informatika	1+1+1+1+1	21+13=34

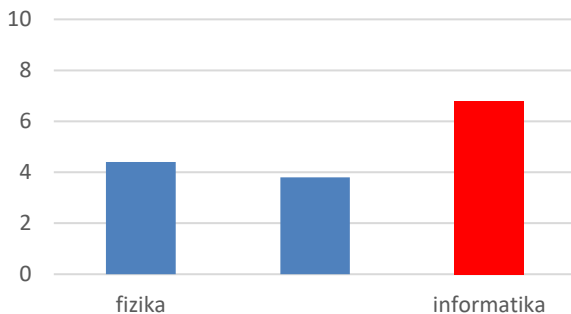
9. táblázat: Az „egyszerű” szó gyakorisága a fizika, a kémia és az informatika kerettantervben. (Forrás: Kerettantervek 2013)

Tantárgy	Óraszám	Az „egyszerű” szó gyakorisága
fizika	2+1+2+2+2	7+29=36

kémia	1+2+2+2	9+8=17
informatika	1+1+1+1+1	18+10=28

Az „alap” szó a fizikában 40 alkalommal, a kémiában 27 alkalommal szerepelt olyan kifejezésben, mely nem volt egyértelmű (8. táblázat). Összességében ezek a számok nem térnek el sokkal az informatika kerettantervben szereplő 34-től, azonban ha relatív gyakoriságot számolunk (gyakoriság/óraszám), akkor elmondható, hogy az „alap” szó előfordulása az informatika tárgy kerettantervében a legmagasabb (1. ábra).

1. ábra: Az „alap” szó gyakorisága osztva a heti órázámmal a fizika, kémia és informatika tantárgyak esetében.

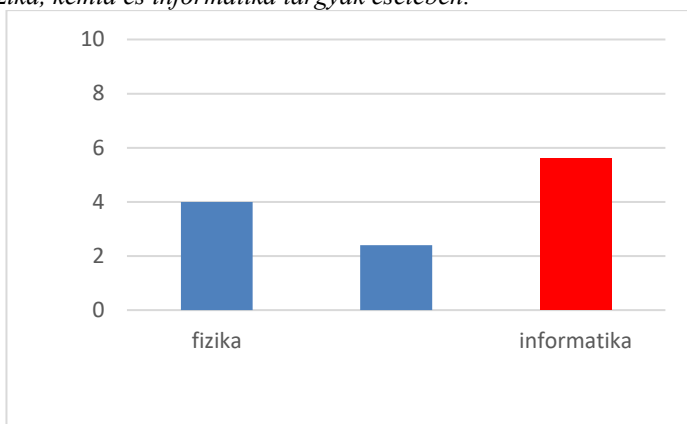
Hasonló a helyzet az „egyszerű” szóval is, mely 18 kifejezésben szerepel az általános és 10 kifejezésben szerepel a középiskolai informatika kerettantervben, melynek relatív gyakorisága az informatikában a legmagasabb a vizsgált tantárgyak közül (9. táblázat, 2. ábra).

Összegzés

A Nemzeti Alaptantervek (NAT 1995, NAT 2003, NAT 2007, NAT 2012) és a Kerettantervek (Kerettanterv 2009 és Kerettanterv 2013) elemzése során arra a megállapításra jutottunk, hogy az alapdokumentumokban foglaltak megfogalmazása többféle módon

értelmezhető, ezáltal nehézségek elé állítva az informatika szakos pedagógusokat az értelmezésben, a tanmenet összeállításában és a tanításban.

2. ábra: Az „egyszerű” szó gyakorisága osztva a heti órászámmal a fizika, kémia és informatika tárgyak esetében.

Vizsgálataink során arra a következtetésre jutottunk, hogy az érvényben lévő Nemzeti Alaptanterv és az informatika kerettantervek nem az alapvető készségekre, képességekre, tudásra és a számítógépes gondolkodás fejlesztésére összpontosítanak, hanem sokkal inkább eszközhasználati és környezetfüggő tematikát követnek.

A továbbiakban a kerettantervek elemzésén túl elsődleges célunk annak feltárása, hogy az informatika szakos tanárok hogyan értelmezik a kerettantervet, milyen tartalommal és módszerekkel töltik meg az óráikat, továbbá, hogy ezen módszerek mennyire mondhatók hatékonyak. Ennek érdekében egy tesztet állítottunk össze, melyben az informatikai tudástranszfert, a számítógépes gondolkodást, a számítógépes problémamegoldást és a tantárgyközi kapcsolatokat mérjük.

Irodalom:

- Biró, P. és Csernoch, M. (2018). Maths problems in pseudo-codes compared to computer usage. END2018. Accepted.
- Biró, P., Csernoch, M., Sebestyén, K. and Gombos, E. (2018) Algorithmic skills vs. time spent on computers and mobile devices. INTE2018. Accepted.
- Chen, J. A., Morris, D. B., & Mansour, N. (2015). Science Teachers' Beliefs. Perceptions of Efficacy and the Nature of Scientific Knowledge and Knowing. In H. Fives & Gill, M. G. Routledge (Eds.) International Handbook of Research on Teachers' Beliefs, (pp.370–386).
- Csernoch, M. (2017), "Thinking Fast and Slow in Computer Problem Solving", Journal of Software Engineering and Applications. Vol.10 No.01 (2017), Article ID: 73749, 30 pages 10.4236/jsea.2017.101002
- Csernoch, M. & Biró, P. (2017). First year students' attitude to computer problem solving. In: IEEE 8th International Conference on Cognitive InfoCommunications: CogInfoCom. Debrecen, Piscataway (NJ): IEEE Computer Society, pp. 225-230.
- Csernoch, M., Biró, P., Máth, J. & Abari, K. (2015). Testing Algorithmic Skills in Traditional and Non-Traditional Programming Environments. Informatics in Education: an international journal 14: (2) pp. 175–197.
- Dajkó, P. (2011) Feltöltve: 2011-06-30 17:55. Letöltés dátuma: 2018. július 10. Web: https://itcafe.hu/cikk/informatika_oktatas_nat_hoffmann_pokorni_a_pletyka_a_legrosszabb.html .
https://itcafe.hu/cikk/informatika_oktatas_nat_hoffmann_pokorni/a_szakma_joggal_varhatna_el_a_nyilvanos_vitat.html.
- Gove, M. (2012) Michael Gove speech at the BETT Show 2012. Published 13 January 2012. Digital literacy campaign. Retrieved March 3, 2016, from <http://www.theguardian.com/education/2012/jan/11/digital-literacy-michael-gove-speech>.
- Informatika kerettanterv (2013a) INFORMATIKA. 1–4. évfolyam. Szabadon választható tantárgyak 1.3.3. Letöltés dátuma: 2018. július 10. http://kerettanterv.ofi.hu/01_melleklet_1-4/1.3.3_informat_1-4.doc.
- Informatika kerettanterv (2013b) INFORMATIKA. 5–8. évfolyam. Kötelező tantárgyak 2.2.15. Letöltés dátuma: 2018. július 10.

- http://kerettanterv.ofi.hu/02_melleklet_5-8/2.2.15_informat_5-8.doc.
- Informatika kerettanterv (2013c) INFORMATIKA. 5–8. évfolyam. Emelt óraszámú kerettantervek 2.3.2. Letöltés dátuma: 2018. július 10. http://kerettanterv.ofi.hu/02_melleklet_5-8/2.3.2_informat_5-8.doc.
- Informatika kerettanterv (2013d) INFORMATIKA. 9–12. évfolyam. Kötelező tantárgyak 3.2.16. Letöltés dátuma: 2018. július 10. http://kerettanterv.ofi.hu/03_melleklet_9-12/3.2.16_informat_9-12.doc.
- Informatika kerettanterv (2013e) INFORMATIKA. 9–12. évfolyam. Emelt óraszámú kerettantervek 3.3.6. Letöltés dátuma: 2018. július 10. http://kerettanterv.ofi.hu/03_melleklet_9-12/3.3.6_informat_emelt_9-12_u.docx.
- Hoffman, R. (2011) Az informatika fontos eszköz, de a cél az emberközpontúság Letöltés dátuma: 2018. július 10. http://www.infoter.eu/cikk/infoter_konferencia_-_hoffmann_az_informatika_fontos_eszkoz_de_a_cel_az_emberk_ozpontusag
- IEEE&ACM Report 2013. Curriculum Guidelines for Undergraduate Degree Programs in Computer Science. December 20, 2013. The Joint Task Force on Computing Curricula Association for Computing Machinery (ACM) IEEE Computer Society. <http://www.acm.org/education/CS2013-final-report.pdf>. Letöltve: 2014. 11. 03.
- Kerettantervek (2009) Az oktatási és kulturális miniszter 2/2008. (II. 8.) OKM rendelete a kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről, valamint egyes oktatási jogszabályok módosításáról szóló 17/2004. (V. 20.) OM rendelet módosításáról. Magyar Közlöny. 20. szám II. kötet. 2008. február 8., Budapest.
- Kerettantervek (2013a) Kerettanterv az általános iskola 1-4. évfolyamára. Letöltés dátuma: 2018. július 10. http://kerettanterv.ofi.hu/01_melleklet_1-4/index_alt_isk_also.html.
- Kerettantervek (2013b) Kerettanterv az általános iskola 5-8. évfolyamára. Letöltés dátuma: 2018. július 10. http://kerettanterv.ofi.hu/02_melleklet_5-8/index_alt_isk_felso.html.

- Kerettantervek (2013c) Kerettanterv a gimnáziumok 9-12. évfolyama számára. Letöltés dátuma: 2018. július 10. http://kerettanterv.ofi.hu/03_melleklet_9-12/index_4_gimn.html.
- Kirschner, P. A., Sweller, J. & Clark, R. E. (2006), “Why Minimal Guidance During Instruction Does Not Work: An Analysis of the Failure of Constructivist Discovery”, Problem-Based, Experiential, and Inquiry-Based Teaching. *Educational Psychologist*, 41(2), pp. 75–86.
- NAT 1995 (1995) 130/1995. (X. 26.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról
- NAT 2003 (2003) 243/2003. (XII. 17.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. Letöltve: 2018. 06. 14. http://www.nefmi.gov.hu/letolt/kozokt/nat_070926.pdf
- NAT 2007 (2007) 202/2007 (VII. 31.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 243/2003. (XII. 17.) Korm. rendelet módosításáról.
- NAT 2012 (2012) 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. http://ofi.hu/sites/default/files/attachments/mk_nat_20121.pdf
- Prensky, M. (2001). “Digital Natives, Digital Immigrants”, *From On the Horizon* (MCB University Press, Vol. 9 No. 5, October 2001), Retrieved March 21, 2018 from <http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf>.
- Wing, J. M. (2006). Computational thinking. *Communications of the ACM*, 49(3), 33–35. DOI: 10.1145/1118178.1118215

IDEGENNYELV-TANULÁS FOLYAMATA ÉP IDEGRENSZERI FEJLŐDÉSŰ ÉS ASPERGER-SZINDRÓMÁS GYEREKEK ESETÉBEN

Baráth Ildikó
Debreceni Egyetem

A szerző e-mail címe:
ildikobarath@freemail.hu

Absztrakt

Jelen tanulmány az idegennyelv-tanulás folyamatára fókuszál tipikus idegrendszeri fejlődésű és Aspergeres autista gyerekek esetében. A vizsgálódás interdiszciplináris tudományágakon alapul, így szerepet játszik benne a pedagógia, a nyelvtudomány, azon belül a pszicho-lingvisztika, a kognitív nyelvészet valamint a szocio-lingvisztika is.

A tanulmány három főbb részből áll, ezek a következők: az autizmus definiálása és típusai; autizmus spektrum zavarok pszicholingvisztikai megközelítésben való tárgyalása és nyelvi profilja; a felhasznált módszerek a vizsgálódás folyamatában. A vizsgálatban arra keressük a választ, hogy mennyiben tér el a nyelvtanulási folyamat a neurotipikus és autista vizsgálati személyek között.

A tanulmány első része a bevezetés, amelyben a kutatás bemutatásáról van szó. Ezt követően betekintést nyerünk az autizmus spektrum zavaros gyerekek pszicholingvisztikai megközelítésű jellemzésébe. Az idetartozó szakirodalmi munkák segítségével feltárjuk a lehetséges fejlődési zavarokat: a kölcsönös szociális viselkedések, a kölcsönös kommunikációs viselkedések, az érdeklődés és tevékenység rugalmas szerveződésének zavarát; a fejlődési mintázatot; az autizmus nyelvi profilját: a grammatikát, a mentális lexikont és a pragmatikát.

A tanulmány végén az általános jellemzésen túl képet kapunk a vizsgálatról, ezen belül az alanyokról és a tanítás folyamatáról is. Majd konkrétan taglaljuk az eredményeket egy felállított szempontrendszeren keresztül. Nyolc pontban foglaljuk össze, hogy a tanítás tapasztalata milyen aspektusokra enged következtetni: az irányíthatóság és figyelemorientáció, az idő és ismétlésszám, a német nyelv hatásának megnyilvánulásai, a tanulási stratégia és személyiség, a zavaró külső hangok, a szemkontaktus, az autista tesztalanyok nyelvi jellemzői, és a fejlődés szempontjából.

Kulcsszavak: autista, tipikus idegrendszeri fejlődésű, idegennyelv-tanulás

Diszciplína: pszicholingvisztika, pedagógia, gyógypedagógia

Abstract

This paper focuses on the process of foreign language learning in connection with neurotypical and Asperger autistic children. The research is interdisciplinary, so pedagogy, linguistics, psycholinguistics, cognitive linguistics, and sociolinguistics play a role in it.

The study consists of three main parts: the definition and types of autism; autism in psycholinguistic approach and the linguistic features of autistic children; the methods used in the process. We try to find the answer for the question: What are the differences and similarities between the process of language learning of neurotypical and children with autism disorder?

The first part of the study is the introduction in which the research is represented. Then, we take a look at the psycholinguistic approach of autism. After that, with the help of the relevant literature, we explore possible developmental disabilities: the mutual confusion of social behavior, communication behavior, and the flexible organization of interest; the pattern of development; the language profile of autism: grammar, mental lexicon, and pragmatics.

At the end of the study, we get a picture about the general characteristics of the process, including the subjects and the teaching process. We are going to address the results through a set of criteria. We summarize it in eight points: controllability and attention orientation, time and repetition, the influence of German language,

learning strategy and personality, disturbing external voices, eye contact, linguistic features of autistic subjects, and development.

Keywords: autism, neurotypical, foreign language learning

Disciplines: psycholinguistics, pedagogy, special education

E tanulmány alapvetően az idegnyelvtudás kialakulását vizsgálja normál idegrendszeri fejlődésű és Asperger-szindrómás gyerekek esetében. Fontos hangsúlyozni, hogy a vizsgálódás kerete interdiszciplináris tudományágakon alapul. Határterületről van szó, amelyben szerepet játszik a pedagógia, a gyógypedagógia, pszicholingvisztika illetve a kognitív nyelvészet is. A téma aktuális, hiszen manapság egyre nő az autisták száma, és ez hatással van az oktatásban használt módszerekre is.

A vizsgálathoz felkért személyek angol különórákon vettek részt. Mindannyian németet tanulnak idegen nyelvként, és a tanítási folyamat idejében valamennyien ötödik osztályosok, azaz 11 éves fiúk. Kettő közülük Asperger-szindrómás SNI-s tanuló, akik közül az egyikük IQ-ja rendkívül magas, közel 160-as. Az elsődleges cél az volt, hogy vizsgálódást folytassunk arról, milyen hasonlóságokat és különbségeket tartalmazhat a tanulás folyamata normális és eltérő esetekben. Az órák személyre szabottan épültek fel a gyerekek igényeinek megfelelően. Egészen az alapoktól indultunk el, hiszen ténylegesen nem tanultak még sosem angol nyelvet.

A témához kapcsolódó fogalmak definiálása után az Aspergeres autisták nyelvelsajátításának tulajdonságait tárgyaljuk, majd áttérünk a kutatás bemutatására. Részletesebben bemutatásra kerül a kutatás, a teszталanyok, a célok valamint a módszerek is.

Az autizmus definiálása, típusai

Az esettanulmány szempontjából szükséges részletesebben foglalkozni az autizmus jelenségével, hiszen a tanulmány két meghatározó főszereplője is ezzel a rendellenességgel él együtt. Simkovics Zsuzsa (2013) a következőképp fogalmazza meg, mi is az autizmus: „Az autizmus spektrumzavar az idegrendszer fejlődési zavara, mely a szociális és kommunikációs funkciókban és a rugalmas gondolkodásban és viselkedésben okoz az átlagostól minőségileg

eltérő fejlődést” (Simkovics, 2013). Az autizmuson belül két típusról beszélhetünk, az egyik csoportba tartoznak a gyengébb képességű, súlyosan autisták, más néven az autisztikus autisták, akik speciális kognitív képességek, kommunikációs és szociális készségek deficitjével néznek szembe. A rendellenesség súlyossága eltérő, vannak olyan autisták, akik csak nagyon keveset tudnak az őket körülvevő világról vagy éppen beszélni sem képesek. Ez társulhat egyéb problémákkal is, legtöbb esetben értelmi fogyatékossgal, viselkedésproblémákkal és beszéd-, érzékszervi, vagy mozgás-fogyatékossgal (Balázs, Őszi és Prekop, 1997). A másik csoportba tartoznak a kevésbé súlyos esetek, akik bizonyos tevékenységekben nehézségekbe ütközhetnek, de ettől függetlenül viszonylag normális életet élhetnek. Őket nevezhetjük Aspergeres autistáknak, akik általában véve olyanok, mint kortársaik, jórészt ugyanabba az óvodába és iskolába járhatnak, ahová egészséges társaik, és gyakran az is előfordulhat, hogy némely területen átlagon felüliek a többiekkel szemben (Balázs, 2000).

Az autizmus pszicholingvisztikai megközelítésben

A tipikus fejlődésű gyerekek alapvetően közel azonos szinteket járnak be az anyanyelv-elsajátítás folyamatában. Azonban a normálistól eltérő helyzetben számolnunk kell kivételes esetekkel, amikor az átlagoshoz képest merőben másképp zajlik le a folyamat. Ezzel kell szembesülniük az autista gyerekeknek és környezetüknek is. Az ASD – *autism spectrum disorders*, avagy az autizmus spektrum zavarok – számos zavart foglal magában. Ahhoz, hogy meg tudjuk figyelni az e csoportokba tartozók nyelvelsajátítását, tudnunk kell, hogy mely területeken szenvednek hátrányokat. Az ezzel foglalkozó pszicholingvisztikai kutatásokban leginkább a nyelv, a kommunikáció és kogníció fejlődési és funkcionális kapcsolatai nyerne teret (Györi, 2014). Kiemelten fontos hangsúlyozni, hogy az alább következő tipikus jegyek nem igazak kivétel nélkül minden egyes autista spektrum zavarral élő személyre, csak és kizárólag általánosságban szemlélve lehet képet adni az egyes jelenségek meglétéről.

Liz Hannah (2010) szerint három olyan sérült területről beszélhetünk az ASD esetében, amelyek hatással lehetnek a nyelvi zavarokra, ezek a következők: kommunikáció, szociális kapcsolatok, fantázia. A nyelvelsajátításban talán mind a három terület szerepet

játszhat, de az egyértelmű, hogy ha a kommunikációs terület sérül, akkor ez súlyos következményeket von maga után a nyelvelsajátítás és nyelvtanulás tekintetében is. Legsúlyosabb helyzetben előfordulhat, hogy a kommunikációra való igény egyáltalán nem jelenik meg az autistáknál, vagy ha megjelenik, akkor akár késés is előfordulhat a kialakulásban (Hannah, 2010). Győri Miklós (2014) szerint az ASD meghatározásának alapja a „minőségi fejlődési zavar a komplex viselkedések három aspektusában”. Ezek a következők lehetnek: a kölcsönös társas viselkedések, a kölcsönös kommunikatív viselkedések valamint az érdeklődés és a tevékenység rugalmas szerveződése (Győri, 2014). Az alábbiakban az általuk említett három tényezőt tárgyaljuk részletesebben.

A szociális viselkedések zavara

Ha a kommunikációra való igény megjelenik, valamint a beszédértés és beszédprodukciónak kialakult, akkor megjelenhetnek bizonyos szociális korlátok. A másik személy nézőpontjának és érzelmi állapotának a megértése komoly nehézséget okozhat (Győri, 2014), és akár fennáll az veszélye annak is, hogy túlságosan énközpontúvá válik az autista személynél a kommunikáció, hogy félreérti a másik felet, vagy a megszokottól eltérően, esetleg ellentétesen reagál bizonyos szituációkban (Hannah, 2010).

A társas interakciók terén egyes képességekben zavar jelentkezhet (Győri, 2014), ilyen például a nem megfelelő non-verbális kommunikáció, ide értve a szemkontaktust, a mimikát, a testbeszédet. Ennél a pontnál fontos megjegyezni a tipikus fejlődésben az első életév végén megjelenő közös figyelmi viselkedéseket, amelyek lényege az, hogy a gyerekek spontán módon megfigyelik és kontrollálják mások figyelmének fókuszát. Tehát képesek rájönni arra, hogy mi áll a másik személy figyelmének középpontjában, és ezt úgy kezelik, mint a másik személy nyelvi kijelentésének referenciáját, azaz aktuális belső állapotának tárgyát. Autista gyerekeknél ez a fajta képesség meglehetősen korlátolt, súlyosabb esetben viszont teljesen elmaradhat (Győri, 2014).

E képesség hiányában lehetséges, hogy az egyén egyáltalán nem érez igényt arra, hogy másokkal kapcsolatot létesítsen, ennek következményeképpen pedig nem biztos, hogy a kommunikációs folyamat elindul. A szociális élet terén kialakult sérülések miatt nagy

hátrányokkal kerülhet tehát szembe. Ha kifejezetten barátságos is az autizmus spektrum zavart mutató gyermek közeledése, mindez bizarr interakcióval társulhat (Hannah, 2010), ezt kortársaik főleg kisebb korban furcsállhatják, és emiatt akár kerülhetik is egy gyermek társaságát.

A kommunikatív viselkedések zavara

A kommunikatív viselkedések minőségi fejlődési zavara megjelenik nyelvi és nem nyelvi kommunikációban egyaránt. A fent említett közös figyelmi viselkedések képességének hiányában a beszélt nyelv elsajátításának késése vagy teljes hiánya jelentkezhet. Gyakran ez a jelenség az első figyelmeztető jel, amely az atipikus fejlődési zavart mutatja (Győri, 2014). Ezzel társulhat az is, hogy az autizmussal élő személyek képtelenek beszélgetést kezdeményezni vagy folytatni (Hannah, 2010). Az autisztikus gyerekeknél például meglehetősen gyakori a késleltetett nyelvi fejlődés és/vagy az abnormális nyelvhasználat. A közléseik lehetnek repetitívek, megjelenhet az *echolália* jelensége (Howlin és Rutter, 1997), a nyelv repetitív és sztereotíp használatának egyik példája, mely saját vagy mások kijelentéseinek részben vagy egészben történő megismétlése, „visszhangozása”. Az ismétlés nem feltétlenül következik rögtön a hallott szó/mondat után, ekkor a *késleltetett echoláliáról* beszélünk. Olyan helyzetekben áll fenn ez a késleltetés, amikor például egy mesében hallott párbeszédet mond el újra egy olyan helyzetben, amikor az a kontextus relevánssá válik számára, vagy játékát régen hallott elemekből felépített monológgal kíséri. Az *echolália* általánosságban felnőttkorra fokozatosan megszűnik, de a túl formális, ismétlődő szerkezetek megmaradhatnak a beszédben (Győri, 2014).

Ezekon felül megjelenhetnek különféle rendellenességek a beszéd szupraszegmentális aspektusaiban is, avagy a hangmagasságot, a hangsúlyt, a beszédtempót vagy a beszédritmus-mintázatot és az intonációt illetően. A hangmagasságot és a hangsúlyt nem feltétlenül használja szokásosan az autizmus spektrum zavarral élő személy, előfordulhat, hogy a magyar nyelvre jellemző első szótagos hangsúlyt figyelmen kívül hagyva a hátrébb lévő szótagokra helyezi inkább azt. A beszédtempó lehet nem konvencionálisan gyors vagy lassú, és az intonáció atipikusan eltűzött, szinte „énekltő”. Nem kevésbé jellemző

továbbá a különböző megnyilatkozások szerepének és intonációjának mintázatai közötti nehézség, például amikor egy kijelentő mondatot kérdő hangsúllyal ejt ki, vagy egy kérdő mondatot kijelent az adott személy (Györi, 2014).

Az érdeklődés rugalmas szerveződésének zavara

Az autisták kommunikációjukban sokszor olyan témára terelik a szót, ami őket érdeklí, hiszen akkor érzik magukat biztonságban, ha valamiről tudnak nyilatkozni. Ezenfelül a nem szó szerinti nyelvhasználat is problémás az autistáknál általában. E területen nem kifejezetten spontán, rugalmas és produktív a nyelvi készségük. Mindez annyit jelent, hogy nem feltétlenül értik meg a burkolt célzásokat, a szóvicceket, az ironizáló kontextusokat (Györi, 2014).

Továbbá a fantáziának is lehet bizonyos szerepe a rugalmas szerveződés minőségi zavarának fejlődésében, egyes autistákra jellemző ugyanis, hogy mechanikusan tanulnak megértés nélkül, és hajlamosak arra, hogy a szabályokhoz mereven ragaszkodjanak a kivételek semmibe vételével párhuzamosan (Hannah, 2010).

Általában jellemző az autisták viselkedésmintázatára, hogy ismétlődőek. Sajátos repkedő kézmozdulatokon, a törzs nem szokványos ingatásán túl jelentkezhetnek olyasfajta zavarok, amelyek a mindennapi élet rugalmasságát hátráltatják. Ilyen az, amikor túlzottan ragaszkodik alakul ki bizonyos körülményekhez, egy közlekedési útvonalhoz, étkezéssel kapcsolatos megszokott rutinhoz, más személyek bizonyos cselekvéseihez. Szintén erősen meghatározó az érdeklődési területhez való ragaszkodás, ami meglehetősen körülhatárolt. Az érdeklődés tárgyához erősen vonzódnak, ami sok esetben akár kényszeres jelleget is ölthet (Györi, 2014).

Fejlődési mintázat

A fentieket összefoglalva elmondható, hogy az autista gyerekek kommunikációja eltérően károsodhat a fejlődés során. Az egyik meghatározó tényező a nyelvi készség elsajátításának lelassulása, késése. Némi károsodást észre lehet venni akár már a tényleges kommunikáció előtti időszakban is. Azokon a gyerekeken – akikről később kiderül, hogy autista spektrum zavarral küzdenek – általában megfigyelhető, hogy kevesebb társalgásra jellemző gügyögést hallatnak az első évükben (Györi, 2006). Már a folyamat kezdetén nagyfokú eltérések lehetnek a normál és eltérő idegrendszeri fejlődésű

gyerekeknél. Tipikus fejlődés esetén az első szavak általában a 8–14. hónap környékén jelennek meg, míg atipikus fejlődésben ez kitolódhat akár a 38. hónapra is (Györi, 2014). Lényeges viszont újra leszögezni, hogy egyéni különbségek előfordulnak.

Vannak olyan esetek, amikor az anyanyelv-elsajátítás viszonylag normális ütemben zajlik, aztán hirtelen hanyatlás következik be a már megszerzett nyelvi képességekben, és akár teljesen el is veszhetnek az addig elért eredmények. Ezzel szemben létezik olyan, hogy a beszédprodukciónak késése után az egyén első kijelentése egy meglehetősen magas fokú lingvisztikai megnyilvánulás (Györi, 2006), amelyből az következhet, hogy az egyén kiemelkedő mentális lexikonnal rendelkezik, és komplex, produktív grammatikát használ (Györi, 2014). A károsodás azonban leginkább a pragmatikai és szemantikai szinteken érinti a nyelvelsajátítást. Ezenfeül nem csak a nyelvtanulás folyamatában érhetők tetten bizonyos károsodások, hanem a végkifejletben is. Egyes autisták tökéletesen elsajátítják a nyelvet, míg mások teljesen elnémulnak, és nem alakul ki náluk kommunikációs kompetencia (Györi, 2006).

Az autizmus nyelvi profilja

A grammatika

Mint tudjuk, lehetséges, hogy néha a grammatika teljesen hiányzik, azonban ez korántsem igaz minden autistára. Az Aspergerszindrómásoknál ép nyelvi képességeket és a grammatika meglétét egyaránt feltételezhetjük. A kérdés csak az, hogy valóban épnek tekinthető-e a felszínen sérülésmentesnek tűnő grammatika. E terület kutatásai azt állítják, hogy a grammatikai teljesítmény alapján két prototipikus alcsoport különíthető el. Az egyik csoporton belül a nyelvi kompetencia nem mutat eltérést a tipikus fejlődéstől, a másik típusban viszont jelen van a grammatikai eltérés, amely együtt jár a produktív morfológia területén szintén meglévő nehézségekkel. Mivel sok angol nyelvű kutatás született, így a legcélszerűbb ezek alapján bemutatni a morfológiai problémákat azért is, mert a magyar nyelvre irányuló kutatások egyelőre kevesebb eredményt mutattak fel. A leggyakoribb tendenciát mutató tényező az egyszerű múlt (*Past Simple*) –*ed* végződésének (*learned* [tanult]), és az E/3 személyű, jelen idejű igealak –*s* morféájának (*learns* [tanul]) elhagyása. Ebből következik, hogy az autizmus egyes típusain észrevehető a

specifikus nyelvi zavar egyes esetei is. Átfogóan tekintve viszont elmondható, hogy sajátos minőségi eltérés a grammatika területén nincs (Győri, 2014).

A mentális lexikon

A mentális lexikont nevezhetjük akár egy „mentális térképnek” is, mely egy hihetetlenül komplex rendszer, és amelyben a szavak nagyon gyorsan elérhetővé válnak számunkra a kommunikáció során (Barrow, 2011). Ez a lexikon meghatározza a szavak kiejtését, a mondatbeli szerepüket és jelentésüket. Ahogy az előzőekben tettük, ez esetben is beszélhetünk teljes hiányról vagy látszólag ép, magasan funkcionáló mentális lexikonról. Néhány kutatás szerint a mentális lexikonban jelen lévő szemantikai kategóriák nem különböznek egy normál fejlődésű és egy autizmusban érintett személy esetében. Az azonban tény, hogy a lexikai reprezentáció és előhívás minimális eltérést mutathat az autisták esetében. Az Asperger-szindrómásokra kifejezetten jellemzőek a választékos, pedáns kifejezések, a Kanneri szindrómával élők pedig előnyben részesítik a neologizmusok, valamint a szavak nem specifikus jelentésének idioszinkratikus használatát. Ezek a jelenségek nem ismeretlenek a tipikus nyelvi fejlődés folyamatában sem, de ott leginkább csak átmenetileg vannak jelen (Győri, 2014).

Továbbá előfordulhat a *hiperspecifitás* jelensége, mikor különféle lexikai címszókkal neveznek el egy-egy adott tárgyat, amelyeknek kiválasztása meghatározott alkalomhoz, szituációhoz köthető. Ettől eltérően, konvencionális módon megnevezni az adott tárgyat csak nehezen tudják. Szintén atipikus jelenség a mentális kifejezések, állapotok megfelelő felismerése és reprezentálása illetve a társas viszonyokhoz kapcsolódó terminusok megértése. Ehhez kapcsolódik a kognitív mechanizmusok sérülésén belül a deiktikus szerkezetekkel kapcsolatos nehézség főleg kisgyermekkorban, amikor zavaros a névmások használata. Gyakran előfordul, hogy egy autizmusban érintett személy a kognitív rugalmatlanság és a perspektívaváltás problémássága miatt E/3-ben szól magáról, és E/1-ben a beszélgetőpartnerről (Győri, 2014).

A pragmatika

A pragmatikai szempontú megközelítés középpontjában a társadalmi tényezők által meghatározott nyelvhasználó áll, és azt kutatja, hogy a használnak milyen szerep jut annak a kapcsolatnak a

létrehozásában és fenntartásában, amely a nyelvi jeleket összeköti, és hogyan hat a kontextus a nyelvi interakciók értelmezésére, tehát a jelentésképzés dinamikus folyamatát vizsgálja (Boronkai, 2009). A pragmatikailag meghatározott képességek zavara a legtöbb autista személynél fellelhető valamilyen szinten: lehetnek ezek kissé elmaradottak vagy épp teljesen hiányzóak. A nyelvfejlődés kezdeti szakaszában sok esetben nem fedezhető fel a kommunikatív funkció vagy a kommunikálás igénye. Ekkor az érintett személy nem reagál mások megnyilatkozásaira, és ő maga sem a hagyományos módon fejezi ki magát (Győri, 2014).

Vizsgálat

Jelen tanulmány vizsgálata tapasztalati alapokon nyugszik, és az elsődleges cél a különbségek és az esetleges hasonlóságok megfigyelése a választott személyek között, így három kisfiú vállalta azt, hogy 14 héten keresztül angol nyelvű különórákon vesznek részt. Az előzetesen felállított hipotézis szerint feltételezhetően a két autista személy esetében érünk el nagyfokú fejlődést a tanulási folyamat végéig.

Minta

A három vizsgálati személy mindegyike 11 éves volt a kutatás ideje alatt, és kivétel nélkül csak németet tanult eddig az iskolában, angol oktatásban még nem részesült. A neurotipikus alany, Péter osztálytársa az Asperger-szindrómás Tamás. A másik autista személy pszeudoním neve Dániel, akinek meglehetősen nagy az IQ-szintje, közel 160-as.

A tanítási módszereket tekintve a cél az volt, hogy az új anyag minél egyszerűbben, de játékosan kerüljön bemutatásra a gyerekek igényeire formálva. Az Aspergeres autistákkal való foglalkozás során olyan átfogó szakirodalommal nem találkoztunk, mely leírta volna, hogyan kell általánosságban tanítani őket, hiszen annyira nagy különbségek lehetnek közöttük, hogy nehéz lenne meghatározni, mi is a legjobb módszer. Tekintve, hogy átlagos iskolákba járnak mindannyian, feltételezhető volt, hogy sikerrel járhatunk saját módszerekkel is, amelyeket az egyetemi tanulmányok során szerzett ötletek inspiráltak, és amelyek nem különböznek az átlagos tanítási módszerektől. Így

tehát az autizmus definiálásán és az alanyok általános bemutatásán túl a különórákon használt technikákat, a megfigyeléseket és az esetleges nehézségeket mutatjuk be, majd összegzésként megfogalmazzuk, milyen következtetések vonhatók le a tanítás tapasztalatából.

Vizsgálati személyek

Péter nagyon szorgalmas és lelkes tanulónak bizonyult. Inkább a reál tantárgyak kötik le a figyelmét, nagyon szereti a matematikát, rendszeresen részt vesz és szép helyezést ér el megyei és országos versenyeken. Emellett igencsak fogékony a nyelvekre, és rengeteg „rejtett” tudással rendelkezik angolból, amit ő maga is tud. Tisztában van vele, hogy a tudása nagy részét számítógépes játékokból és angol nyelvű mesékből szerzi. Osztálytársával, az autista kisfiúval, Tamással, nincsenek sem rosszban, sem jóban, az iskolában nem töltik az időt egymás társaságában.

Tamás szintén szereti az angolt, de kevésbé érdeklik a szabályszerűségek, mint a spontán megnyilatkozások, amelyeket filmekből, internetről megjegyez. Inkább lefoglalja az, hogy egyes szituációkban mi hangzik el, és nem az, hogy mutatkozunk be, vagy hogyan fejezzük ki a birtoklást az angolban. Műszaki beállítottságú, nagyon szereti a számítógépeket, a mobiltelefonokat, a különböző gépeket, így sokszor elkalandozott, a figyelmének fókuszában elsősorban ilyenfajta témák álltak. Ilyen esetekben vissza kellett zökkenteni, hogy folytathassuk a munkát.

Dániel – szintén Aspergeri autista – egészen más személyiségű. Kevésbé igényelte az interaktív tanulási módszereket, megelégedett a hagyományos, tankönyvből való tanulással. Rendkívül magas intelligenciaszintjének köszönhetően nem volt gond a tanulási folyamat gördülékenységével. Az órákon általában nyugodt volt, és mindig nagy érdeklődéssel, szorgalommal fogadta be az új anyagot.

Eszközök

Minden kisebb egységhez videókat alkalmazva, zenés hanganyaggal, játszva tanultak a gyerekek, ezzel biztosítva az órák kreativitását. Ezenfelül internetes angol nyelvi játékokkal ismerkedhettek meg, amelyek funkciója, hogy segítsen elsajátítani és gyakorolni az ábécét, a számok és a színek kiejtését és helyesírását. Az ábécét kis kártyákkal gyakorolták, amelyeket a folyamat irányítójaként felmutatva nekik, kitalálták az adott betű kiejtését.

Akár az első pár betű kiejtése is gondot okozhat azoknak, akik a némethez vannak hozzászokva. Ebből az okból kaptak a gyerekek egy kisebb ábécétáblázatot (1. ábra), ahol egymás után láthatták az összes betűt, alattuk a fonetikus átírással.

1. ábra: Angol ábécé (forrás: <http://alapfokon-angolnyelv.hupont.hu/11/az-angol-abc>)

A	B	C	D	E	F	G	H	I
ei	bi:	si:	di:	i:	ef	gr:	ertʃ	ai
J	K	L	M	N	O	P	Q	R
jei	kei	el	em	en	eu	pi	kju:	a:
S	T	U	V	W	X	Y	Z	
es	ti:	ju:	vi:	dʌblju:	eks	wai	zed	

A színek esetében is saját készítésű kártyákkal gyakoroltak olyan módon, hogy össze kellett párosítani a színek neveit állatok, tárgyak, élőlények képével (2. ábra). Azért esett a választás a kártyás módszerre újra, mert ha vizuálisan megvalósul, hogy az alanyok látják is, éppen melyik betűre vagy színre kérdezzünk rá, hatékonyabbá válik a memorizálás, tehát sokkal inkább megjegyezhetővé válik, illetve párosításnál kezükbe vehetik, forgathatják, ők irányíthatják a feladatot, ami szintén hozzájárulhat az elsajátítás sikerességéhez. Gyakoroltak továbbá internetes játékokkal is, amelyeket a 3. ábra mutat be. Ezek a játékok a gyerekek több érzékszervére hatottak, hisz nemcsak láthatták az adott betűt, színt, számot, hanem hallhatták is, valamint a *typing* típusú játék során aktiválódott a tapintás érzékelése is, és nagyon élvezték, hogy a billentyűzetet használva képesek úgy gépelni, mintha egy virtuális írógéppel játszanának (3. ábra).

2. ábra: Színkártyák

3. ábra: Internetes gyakorlás (<http://pumpkin.com/learn-english-language/free-english-learning/english-for-kids>) 1. sor: betűk gyakorlása; 2. sor: typing gyakorlása; 3. sor: számok gyakorlása; 4. sor: színek gyakorlása

Az ezt követő pár órán az állatok neveivel foglalkoztunk, kiegészítve pár olyan szóval, amelyek elengedhetetlenek ahhoz, hogy állatokról tudjunk beszélgetni, ilyenek például a *tappancs*, a *farok*, a *szőr* vagy a *bajusz*. Az előzőekkel szemben egy másfajta szisztéma alapján fénymásolatokat kaptak egy kimondottan gyermekbarát és színes tanulókönyvből, amelyben szókeresőn és keresztretjvényen túl végeztünk feladatokat a betűk összekeverésével és a szavak láncával is (4. ábra).

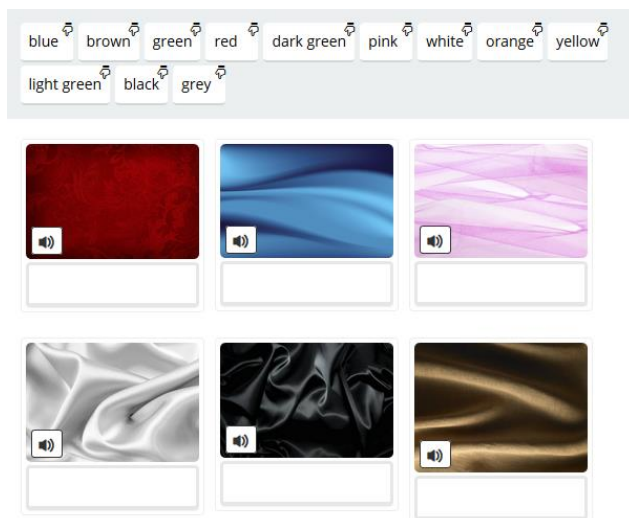
4. ábra: *Magic English: Játék a szavakkal sorozat Animals kiadása*

más élményt nyújtott számukra. A technikák közötti gyakori váltás által nem érezték úgy, hogy kényszerített tanulás történik, hanem hatvan perces játékként érzékelték ezeket a foglalkozásokat.

5. ábra: Színek gyakorlása komplex feladattal (forrás: <http://learnenglishteens.britishcouncil.org/grammar-vocabulary/vocabular-exercises/colours>)

Végül még egy metodikai súlypontról kell szót ejteni. Minden állatokkal foglalkozó óra elejét rövidebb videókkal vezettük be ráhangolódásképp és figyelemfelkeltés céljából. Általában véve ezt a metódust a gyerekek szerették, egy hosszú iskolai nap után felüdülés volt számukra, hogy nem tankönyvi tananyaggal dolgoznak, ezáltal kellőképp fel is ébredt bennük a lelkesedés és az érdeklődés. A videók nem álltak másból, mint az adott állat nevének és megjelenésének illusztrációjából, néha kiegészítve az állatok hangjaival, tehát újra megvalósult a vizuális és az auditív területek aktivizálása (7. ábra).

6. ábra: Személyes névmások, birtokos névmások (https://www.englisch-hilfen.de/en/exercises/pronouns/personal_pronouns.htm)

(<https://agendaweb.org/exercises/grammar/possessive/pronouns-multiple-3.htm>) egyszerű jelen idő gyakorlása
 (<https://agendaweb.org/verbs/present-simple/index.html>)

2. is green. (the blackboard)

3. are on the wall. (the posters)

4. is running. (the dog)

5. are watching TV. (my mother and I)

6. are in the garden. (the flowers)

7. is riding his bike. (Tom)

8. is from Bristol. (Victoria)

9. has got a brother. (Diana)

10. Have got a computer, Mandy?

Check

possessive - pronouns

Is that table the teacher's?

Yes, it is he.

Yes, it is his.

Yes, it is him.

Number of Tries : Number of Correct Answers :

I ____ football.

- play
- plays

You ____ tennis.

- play
- plays

He ____ video games.

- play
- plays

She ____ rugby.

- play
- plays

It ____ golf.

- play
- plays

We ____ the guitar.

- play
- plays

7. ábra: Videók állatokról (forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=RVJbKPW3Cr8>, <https://www.youtube.com/watch?v=OhOpT9-8Bss>)

Eljárás

A használt módszereket előzetes tanulmányok során elsajátított szakmódszertani fortélyok inspirálták, tehát nem autizmus-specifikus módszerekkel dolgoztunk, hanem olyanokkal, amelyek az általános tanítási módszerek közé tartoznak, de személyre szabottak. Tudatosan épültek fel az első „kísérleti” órák, és miután megismertük a fiúk igényeit és adottságait, személyre szabottá alakítottuk a folyamat

struktúráját. A személyes névmások tanításáig eljutni nagyon egyszerű volt, a gyerekek brillíroztak, viszont ezt követően nehéznek bizonyult ugyanolyan mértékben összetartani a tananyagot mindhárom diák részére. El kellett választani egymástól Péter és Tamás, valamint Dániel tanítását, hiszen kiütköztek a fiúk közötti eltérések.

Eredmények

Az esettanulmány egyik legnagyobb pozitívuma az, hogy az adatok és benyomások gyűjtése közben eredményeket értünk el az idegennyelv-tanítás/tanulás során. Ezeket az alábbi szempontrendszer alapján fogjuk elemezni a legtöbb esetben a normál fejlődésű kísérleti személlyel, Péterrel kezdve, és Tamással, majd pedig Dániellel folytatva. Három alpontban viszont csak és kizárólag Tamás és Dániel helyzetét fogjuk tárgyalni. A megfigyelések tehát a következő kérdéskörökre irányulnak:

- 1) Mennyire volt irányítható és kézben tartható a tanítási folyamat?
- 2) Mennyi időt vett igénybe a tananyag különböző részeinek feldolgozása, és milyen mértékű ismétlésszámra volt szükség?
- 3) Tapasztalható volt-e német nyelvi hatás az angol nyelvre?
- 4) Milyen személyiség típusba tartoznak a nem-neurotipikus, autista alanyok, és milyen hatással volt ez a felhasznált tanulási stratégiájukat tekintve?
- 5) Fontos volt-e a zajmentes környezet az autista diákok figyelmének megragadása érdekében?
- 6) Hogyan jellemezhető a szemkontaktus tartása az autista spektrumzavarral küzdő alanyoknál?
- 7) Milyen összefüggésekre engednek következtetni a tanítás tapasztalatai az autista tesztalanyok nyelvi jellemzőivel kapcsolatban?
- 8) Milyen eredményeket értek el a fiúk a nyelvi fejlődés terén?

Irányíthatóság, figyelemorientáció

Péter a hozzá hasonló neurotipikus társaival közel azonos mértékben érdeklődött az új nyelv adta játékok széles választéka iránt.

Csendesebb volt, mint autista osztálytársa, Tamás, de már a folyamat elején hatalmas figyelemmel és lelkesedéssel fogadta be az angol nyelv szabályait. Azon a ponton, ahol stratégiát váltva Tamással együtt kezdtem el tanítani őket, egy kicsit visszahúzódóbb lett Péter, pár alkalom után azonban ez megváltozott, és érdeklődése az angol nyelv tanulása iránt megmaradt.

Tamás nagy érdeklődéssel tekint a számítógépekre, így gyakran előfordult, hogy egyik másodpercben még töretlenül figyelt a tananyagra, a másikban felhozott egy olyan témát, mely a számítógépekkel, mobiltelefonokkal kapcsolatos. Ez összefügg a korábban említett autistákra jellemző rugalmas szerveződés minőségi zavarával. Az érdeklődés szerveződésének zavara gyakori jelenség Tamásnál, így sokszor arról beszél, ami őt érdekli. Az én-központú téma azért válik elemi pontjává a beszédének, mert akkor érzi biztonságban magát, ha arról van szó, amihez ő maga is hozzá tud szólni.

Figyelme akkor lankadt, amikor frontális módszerrel, Péterrel közösen tanultak. A nyelvtan látszólag már egyáltalán nem érdekelte, inkább figyelte az osztályterem falán lógó rajzokat, és játszadozott a radírjával, amit utána eldobott, majd megkeresett, mintsem a tanár magyarázatára figyelt volna. A figyelme hosszútávon nem maradt meg az órák során. Ez az attitűd összefügg a kölcsönös szociális viselkedések zavarával. Tamás szociális nehézségekbe olyan téren ütközik tehát, ahol az empátia valamilyen formájú megnyilvánulása lenne a norma. Ez csupán annyit tesz, hogy ilyen esetekben nem képes más szemszögéből nézni a helyzetet, ezért figyelmetlennek, kevésbé együttérzőnek tűnhet. Sokszor előtérbe került a merevebb, rugalmatlanabb gondolkodása, hisz az autisták egy részére jellemző, hogy ragaszkodnak bizonyos tárgyakhoz, tevékenységekhez, rutinhoz (Balázs, 2000), és ebben az esetben Tamás ragaszkodott ahhoz a rutinhoz, hogy illusztrációk, játékos feladatok és a komputer adta lehetőségek által könnyedebb tananyagokkal ismerkedjék meg.

A nagyvárosban tanuló autista Dániel szintén csendes, de nagyon intelligens és figyelmes volt. Minden alkalommal elképesztő figyelemmel kísérte végig az órán elmondottakat, majd az órák végén összegezte azokat. Esetében rendkívül jól működött a deduktív tanulási módszer, hisz a szabályszerűségeket mindig saját maga tudta megfogalmazni majd pedig gyakorlatban használni. A tanulás

irányítása meglehetősen gördülékenyen zajlott, figyelme csak abban az esetben lankadt, ha valamelyik családtagja hazaérkezett.

Idő és ismétlésszám

Péter zseniálisan haladt az új információ feldolgozásával az egyéni óráin, a legtöbb esetben negyvenöt perc alatt át is vettük az egyébként hatvan percre tervezett tananyagot. A tanulási folyamatban lassulás következett be körülbelül a folyamat felénél, amikor áttértünk a nyelvtani szabályokra, a személyes és birtokos névmásokra. Ekkor már Tamással együtt tanultak frontális módszerrel a *Headway Elementary Student's Book* tankönyv felhasználásával. A szabályok feldolgozásához több időre volt szüksége, mint a szavak elsajátításához, amit természetesnek vélek. Általában az egyik órán átvett anyagrészt a következő órán már megfelelően tudta alkalmazni, így ismétlést csak az órák végén és a következő órák elején végeztünk közösen.

Tamásnál a folyamat elején szembetűnő volt az, hogy fejlett a memóriája, és a legtöbb szót már előzetesen ismerte, emiatt kezdetben gyorsan haladtunk. Mihelyt áttértünk az angoltanulás újabb fázisába, a kifejezések tanulásába, Tamás egyre kevésbé figyelt az órákon, látszólag egyre kevesebb információt jegyzett meg. Változtatni kellett tehát, így frontálisabbá tettük az órákat, táblai magyarázat mellett értették meg az újonnan vett tananyagot. Lassulás az ő esetében is bekövetkezett. Csakúgy, mint Péternél, ez a tendencia a közös tanítás révén bontakozott ki, és egyfajta megrekedésről is beszámolhatunk. A figyelem elmaradásával párhuzamosan – az érdeklődés rugalmatlan szerveződésének újabb megjelenésével – az angolhoz való attitűd megváltozása a tanulás sikertelenségét vonta maga után. Míg Péteren látszott, hogy otthon gyakorolt, addig Tamásnál a motiváció hiányának egyértelmű jelei mutatkoztak meg.

Dániellel haladtunk a leggyorsabban, hatvan perc alatt átvettünk öt állatcsoportot: a háziállatok, a farm állatai, az erdő állatai, a tengeri élőlények és a vadállatok csoportját. Ebbe belefért egy két és félperces videó a vadállatokról, amelyeket ábécérendben követtünk végig, majd egy tízperces videó a háziállatokról, amelyeknek először csak a hangját hallottuk. Így ez remek lehetőséget adott arra, hogy először hang alapján ismerje fel az állatokat. Ha esetleg tudta az angol nevüket, az pozitívan hatott az önbizalmára, mert sikeresnek érezte magát, ez pedig motivációul szolgált a későbbi tanuláshoz. Miután

pillanatok alatt átvettük a *Magic English* tanulókönyvet, nem volt kérdés az, hogy számára ideálisabb, ha egy kezdőknek készített tankönyvből tanul tovább. Sokkal inkább igényli a szárazabb, letisztultabb, játéktmentes anyagot, mint Tamás. Míg Dániel a deduktív módszerrel könnyen eljut hipotézisek, szabályszerűségek felállításáig, és holisztikusan képes átlátni a kisebb részleti egységeket is, addig Tamás hipotézisei nem egészen szabályszerűek, inkább analitikusan, részleteket elemzően tud eljutni ahhoz, hogy értelmezze az adott aspektus egészét.

A német nyelv hatásának megnyilvánulásai

Minden nyelvtanulóban kialakul az *köztes nyelv* (interlanguage). Ebben a köztes nyelvi rendszerben nemcsak az anyanyelv és az idegen nyelvek elemei találhatóak meg, hanem a nyelvtanulók saját maguk által felállított és konstruált szabályszerűségek, hipotézisek is (Saville–Troike, 2012). A vizsgálati személyek esetében a legerőteljesebbnek a német nyelvnek, mint második nyelvnek a hatása volt érezhető mind a kiejtés, mind pedig a szabályalkotás tekintetében. Mivel a német nyelvben vannak hasonló mondat szerkezetek, mint az angolban, így a mondatok létrehozásában a magyar nyelv kevésbé volt segítségükre. Továbbá Péter kiejtésében erőteljesen érződött a német nyelvi hatás, így a *six* 'hat' jelentésű szót [siks] kiejtése helyett németesen [ziks]-ként ejtette. A *three* 'három' jelentésű szó esetében meggyűlt a baja a szó eleji „pöszén ejtett” *sz* hanggal, és egyszerűen [ri:] helyett [tri:]-ként ejtette ki, azonban ez nem német nyelvi hatással függ össze, hanem a sajátos hang kiejtésével.

Az autisták beszédjének szupraszegmentális aspektusában is jelentkezhetnek rendellenességek, és ez Tamás esetében a beszédhibája miatt bontakozott ki. Ő szintén nehezen ejtette ki a *three*, 'három', *third*, 'harmadik' jelentésű szónál a ' ', „pöszén ejtett” *sz* hangot és az *rd* mássalhangzó kombinációt. Velük ellentétben Dániel volt az egyetlen, aki megfelelően ejtette ki ezt a sajátos hangot. Nála leginkább a *two* 'kettő' jelentésű szó kiejtése okozott gondot, amit szintén német nyelvi hatásra vezethetünk vissza, hiszen törekedett arra, hogy úgy ejtse ki az adott szót, ahogyan leírva látja, azaz [tu:] helyett [twu:]-t mondott.

Tanulási stratégia, személyiség

E fejezetben kiváltképp Tamással és Dániellel foglalkozunk, mert a kettejük közötti különbségek érdekesek és tanulságosak lévén, hogy mindketten SNI-s tanulók. Tanulási stílusukat tekintve nagyfokú eltérések tapasztalhatók. Mint azt korábban megtudtuk, Dániel IQ-ja rendkívül magas, de ez a tény egyáltalán nem ütközött ki az első órán, majd csak a későbbiek során vevődött igazán észre. A megfigyelések alapján saját szóhasználatával élve az volt tapasztalható, hogy „befelé” tanul, nem kérkedik az előzetes tudásával, ellentétben Tamással, aki inkább a külvilág felé, ez esetben a folyamat irányítója felé mutatta, hogy mennyi tudása van. Dániel a belső világába gyűjti és tárolja az információt, és csak akkor nyúl hozzá és veszi elő, amikor arra szükség van, tehát amikor feladatokat oldanak meg. Egyik nem-neurotipikus fiú sem tűnt extrovertált személyiségnek, mert elsősorban nem a külső világból szerzik az energiájukat (Oxford, 2003). Dániel minden esetben magában dolgozta fel az anyagot, kötött hozzájuk különféle asszociációkat, és csak a folyamat végén derült ki, hogy milyen összeköttetéseket hozott létre. Tamás a folyamat elején szintén megalkotta saját szabályait, viszont verbálisan kifejezte azokat a folyamat közben is, így tanárként lépésről-lépésre realizálódtak Tamás asszociációi.

Zavaró külső hangok

Az autisták körében előfordulhat a túlzott félelemérzet kialakulása olyan dolgokkal kapcsolatban, amelyek egyébként nem veszélyesek. Sokan a zajmentes kommunikációs kontextust, helyzetet kedvelik, és ódzkodnak a zajos, hangos, zsúfolt területektől, szituációktól. Ilyenkor nehezen értik meg vagy viselik el az őket körülvevő világot, ennek okán védtelennek érezhetik magukat (Balázs, 2000). Jelen személyekre ez egyáltalán nem jellemző, legalábbis a megfigyelés alatt nem volt erre példa. Sem Tamást, sem Dánielt nem zökkentették ki a külső zajok, például a háttérben zajló neszezés, az iskolában zajló tornaóra vagy a munkájukat végző gázleolvasók.

Szemkontaktus

A mindennapi társalgásaink során megszokott, hogy a szemkontaktus tartása egy alapvető non-verbális kommunikációs eszköz arra, hogy tudassuk beszédpartnerünkkel, figyelünk rá, és mi magunk is elvárjuk a figyelmét. Ennek ellenére sokan nem képesek

felvenni vagy tartani a szemkontaktust, nincs ez másképp az autistáknál sem, sőt egyik kiemelt jellemzőjük ez (Balázs, 2000). A társas interakciók zavara egyes képességekben magában foglalja a disszonáns non-verbális kommunikációt is. Egyik autista tanítvány sem volt képes a szemkontaktus felvételére és megtartására a folyamat alatt, Tamás még akkor sem, amikor szemtől-szemben, frontálisan folyt a tanítás. Általában elfordította a fejét, kinézett az ablakon, lenézett a füzetére. De hasonlóképp működött ez Dánielnél is, néha-néha rám pillantott ugyan, viszont ez legtöbbször akkor fordult elő, amikor olyan kérdést kapott, amin el kellett gondolkodjon, összefüggéseket kellett alkotson, vagy amikor valamilyen érdekességet tudott meg az adott tananyagrésszel kapcsolatban, és az meglepte őt.

Az autista tesztalanyok nyelvi jellemzői

Ebben a fejezetben elsősorban pszicholingvisztikai megközelítésben tárgyaljuk az autista alanyokat a kommunikáció és kogníció fejlődési illetve funkcionális kapcsolatai szerint. Az itt leírt adatokra kizárólag a vizsgáldás tapasztalatai engednek következtetni.

Fentebb az autisták általános leírásakor már említettük, hogy különböző fejlődési, szociális és kommunikációs zavarokat figyelhetünk meg az autista spektrum zavarral élők esetében, és szót ejtettünk a nem-neurotipikus személyek grammatikai jellemzőiről, a mentális lexikonról és a pragmatikai készségeikről.

Az alanyok sajátos nyelvi profiljában a grammatikával kapcsolatban minőségi eltérés nem figyelhető meg, és sérülésmentesnek tekinthető. Abba a csoportba tartoznak tehát, amelyen belül a nyelvi kompetencia nem mutat eltérést a tipikus fejlődéstől. Ily módon a produktív morfológia területén sem tapasztaltunk zavart a vizsgáldás során. Angolból természetesen nehézségekbe ütköztek néha a vizsgálati személyek, például az E/3 személyű, jelen idejű igealak –s végződését gyakran elhagyták a szó végéről (*she eats* [ő eszik]). Azonban ezt az elhagyást nem feltétlen minőségi grammatikai eltérés, mivel ez következhet az anyanyelv grammatikai hatásából is.

A következő megfigyelési pont a mentális lexikon, amely a szavak azonnali elérését nyújtja a kommunikáció során. Az alanyok mentális lexikonja látszólag ép, sőt Dániel esetében talán magasabban funkcionáló lexikonról beszélhetünk. Jellemző rá a választékos kifejezések használata, a megértést jelző szavak használata (*értem,*

rendben), a neologizmusokat illetve a szavak idioszinkratikus használatát azonban mind a két autista tanuló került a tanítási folyamat alatt. Ezenkívül nem volt példa a *hiperspecifitás* jelenségére sem, amikor egy adott tárgyat különféle lexikai címszókkal neveznek meg.

A kognitív mechanizmusokat érintő atipikus jelenség, a névmások nem megfelelő használata, nem jellemző a fiúkra, nem beszéltek például E/3 személyben saját magukról. Anyanyelvükön jól használják a deiktikus szerkezeteket, az angol nyelvben ütköztek némi nehézségbe csupán. Legfőképp Tamásnak volt több gyakorlásra szüksége e téren, mert nehezen értette meg, hogy az angol *he, she, it* E/3 személyű személyes névmások hasonlóan működnek a német *er, sie, es* névmásokhoz, továbbá az sem volt világos számára, hogy a birtokos névmások mely személyes névmáshoz kapcsolódnak (*he/his, she/her, it/its*).

Végül a nyelvi profil kapcsán egy harmadik súlypontról, a pragmatikáról ejtünk néhány szót. A pragmatikai kutatásokban a nyelvhasználó kerül a fókuszba, így most szorosan mi is a nyelvhasználót fogjuk figyelni, így például a tanulók diskurzusban való részvétel képességét, a téma fenntartásának képességét, a non-verbális aspektusokra adott reagálást.

A tesztalanyok kivétel nélkül mindannyian képesek voltak kezelni a tanítási helyzetet, alkalmazkodni tudtak a tanár-diák szerephez a különórákon is valamint az órák előtt és után is. A diskurzusba általában megfelelően tudtak csatlakozni. A vizsgáldás kezdeti szakaszában ugyan zavarban érezték magukat, de ez pár óra elteltével csökkent, és többször megnyilvánultak saját véleményeikkel is. A felhozott témát sikeresen meg tudták tartani, kivéve Tamást, akinek gyakran más témára terelődött a figyelme, emiatt megértésében néha nehézségekbe ütköztünk, hiszen átvezetés nélkül kezdett el beszélni az őt érintő témákról.

Tamás, a szemkontaktus hiányából kiindulva, gyakran nem tudta értelmezni a non-verbális kommunikációt, viszont a másik két alanynak nem volt ezzel problémája. Péter esetében egyáltalán nem beszélhetünk szemkontaktus-hiányról, Dániel esetében viszont igen. Nagy különbség azonban Dániel és Tamás között az, hogy Dániel képes volt folyamatosan koncentrálni a tanári beszéd tárgyára, ezáltal helyesen felmérve az adott kommunikációs helyzetet, Tamásnak esetenként ez nem sikerült.

Fejlődés

Az előzetesen felállított hipotézis, miszerint a legnagyobb fokú fejlődést a két SNI-s diák fogja elérni, nem bizonyult teljes mértékben igaznak, hiszen a három vizsgálati személy közül igazán nagy fejlődésről csak az egyik autista diák esetében számolhatunk be. A legnagyobb mértékben Dániel tudásában történt fejlődés, őt követi a Péteré, a legkevésbé pedig a Tamás angol nyelvi tudása fejlődött.

Érdekes volt megfigyelni, hogy Péter esetében néhányszor előfordult, hogy pár feladatot egészen másképp értelmezett, mint a többiek. Ennek voltaképp az lehet az oka, hogy a matematikai irányultságából fakadóan logikusan gondolkodik egyszerűbb helyzetekben is. Vele lassabban haladtunk kezdetben, mint a két autista kisleányval, mert mindössze három állatsoportot tudtunk megtanulni hatvan perc alatt, viszont az megjegyzendő, hogy ez szintén nem kevés. Rejtett angol tudása számталanszor „előbúj”, olyan szavakat ismert, amelyek talán egy átlagos magyar gyermek tudatára nem jellemzők, ilyenek például a *candle* 'gyertya' vagy a *now* 'most' jelentésű szavak. Az állatok angol megfelelőit talán ő ismerte leginkább, összesen hármat nem tudott csupán, ezek a következők voltak: *goat* 'kecske', *duck* 'kacsa', *goose* 'liba'. Elmondása szerint a sokak által kedvelt *Spongyabob* mesét néha angol nyelven nézi, és akkor jegyezi meg az angol szavakat.

Kisfokú fejlődésről számolhatunk be Tamás kapcsán. A folyamat elején minden remekül és zökkenőmentesen ment, míg az egyszerűbb, színesebb, játékosabb fonalát fogtuk meg az angol nyelv tanulásának. Emiatt a stratégiaváltás nem ment könnyen, hiszen Tamás és Péter esetében szinte minden alkalommal használtunk számítógépet, képeket, videókat, de a szárazabb anyagrészt már nem igazán foglalkoztatta Tamást. Sajnos a frontális tanítás Tamás érdeklődését tekintve megbukott, hiszen nem érdekelte a táblára írt új információ, nem jegyezte le, így nem is tanulta meg, sőt ismételn sem tudott a füzet segítségével. Fejlődésről azonban ebben az esetben is számot adhatunk, a kiejtése például sokat javult, a mássalhangzó-kapcsolat miatt viszonylag nehezen kiejthető *squirrel* 'mókus' jelentésű szó kapcsán.

A legjelentősebb eredményt Dániel érte el. A legmegdöbbentőbb jelenség az első pár alkalom után következett be, amikor együtt rákerestünk az *urial* szóra az *Oxford Szótárban* (*Oxford Dictionary*), és az ott szereplő definíció felolvasását követően Dániel lefordította azt nyelvi megakadás nélkül. Ez valamelyest hihetetlen volt, hiszen ismerte a *with* '-val/-vel' jelentését, a *horn* 'szarv, agancs' jelentésű szót, és tökéletesen értelmezte a *native to* 'őshonos' jelentésű szerkezetet is. Intelligenciája abban is megnyilvánult, amikor a *víziló* angol megfelelőjénél (*hippopotamus*) megjegyezte, hogy ezt a szót olyan módon is lehet memorizálni, hogyha a latin megfelelőjére gondolunk, vagy egy másik állat esetében azonnal megmondta, hol őshonos. Ekkor vált világossá, hogy számára többet kell nyújtani a tananyag mennyiségében és minőségében, mint Tamásnak és Péternek. A német nyelv hatása viszont továbbra is érződött Dániel kiejtésében. Visszatérő hibának a *two* 'kettő' jelentésű szó bizonyult, amiben minden körülmények között ejtette a *v*-t is. Volt azonban még egy visszatérő probléma, ez pedig a többes szám kapcsán jött elő. Általában nem jutott eszébe, hogy a *they* 'ők' jelentésű névmás után *are*-t használunk, és nem *is*-t. A *Headway* kezdő tankönyvből sikerült átvenni az első egységet, és belekezdtünk a másodikba is. Azonban itt véget is ért a vizsgálódás, hisz a cél az volt, hogy a befejezés egységes legyen a vizsgálati személyek tanításának folyamatában.

Megvitatás

Mind a három tanulóval eljutottunk az egyszerű jelen (*Present Simple*) igeidőhöz, de leginkább Dániel értette meg, hogy mik a lényegi pontjai. Azonban a legnagyobb fejlődés nem ebben fedezhető fel leginkább, hanem az önálló kommunikációjában. Képes volt úgy beszélgetni angolul olyan témákról, mint a napi rutin, a család, a kedvenc filmjei és zenéi, mintha már az iskolában kapott volna ehhez megfelelő alapot. Péter szintén átlagon felül teljesített, ennyi szorgalmat tanúsítani különórákon talán nem minden neurotipikus kisgyermeknek sikerül. A fejlődés látható volt, de persze egészen másképp, mint az előző esetben. Tamásnál pedig leginkább a kiejtésbeli fejlődést érdemes kiemelni. Ebben viszont ő volt a legjobb a beszédhibája ellenére is, mert sem Péternek, sem Dánielnek nem

sikerült olyan szinten kijavítani a hibásan ejtett szavakat, mint Tamásnak.

Konklúziók

Mindent egybevetve az anyanyelv-elsajátítás és az idegennyelv-tanulás folyamatának vizsgálata meglehetősen sok tudományterületet fog össze, így remek lehetőség tovább vizsgálni e téren. Hasznos volna összehasonlítani több magas IQ szinttel rendelkező Aspergeres gyermek idegennyelv-tanulását, és megfigyelni, milyen módszerekkel dolgoznak a tanulási folyamatban, és mennyire eredményesek azok a módszerek. Ezenkívül autista csecsemők anyanyelv-elsajátítását is érdemes lenne vizsgálni az ötödik életévvel bezárólag, hiszen akkortájt ér véget az első kritikus periódus. Több tényezőt figyelembe véve kutathatók lennének a korai jegyei az autizmusnak, illetve a Kanneri autizmus valamint az Aspergeres autizmus korai megnyilvánulásai, és ezeknek összefüggései a beszédfejlődésre.

Jelen kutatást összefoglalva kijelenthető, hogy kis létszámú vizsgálódásról van szó, de az eredményeket figyelembe véve egy tanulságos folyamaton vagyunk túl. Több szempontból hasznos tapasztalatot jelentett. Megérteni az SNI-s tanulók világát, és megtanulni azt, hogyan lehet számukra segítséget nyújtani úgy, hogy mindazzal tudásuk és világnézetük gyarapodjon, lenyűgöző. Ráébredtünk arra, hogy mennyire másképp is lehet látni a világ dolgait, és arra készítettünk, hogy mi magunk is egy másik szemszögből közelítsük meg őket.

Bizonyára vannak olyan autista tanulók, akik nem képesek idegen nyelveket megtanulni, főleg abban az esetben, ha a saját anyanyelvükön sem kommunikálnak. Azonban e vizsgálódás rámutat arra, hogy érdemes velük foglalkozni, és megadni nekik a lehetőséget, hogy a saját tanulási stílusukkal olyan módszereket alkalmazzanak, amely által sikeresek lehetnek egy tanulási folyamatban.

Irodalom

- Balázs, A. (2000). *Autista a testvérem*. Budapest: Autizmus Alapítvány Kapocs Könyvkiadója. 5, 10–11, 16.
- Balázs, A., Ószi, P., Prekop, Cs. (1997). *Pedagógiai irányelvek: Autizmus füzetek*. Autizmus Alapítvány Kapocs Könyvkiadó. 10–11.
- Barrow, S. (2011). *First and second language word association. A study of how native English speakers and ESL learners make mental links between English words they have learnt*. Birmingham. 10.
- Boronka, D. (2009). *Bevezetés a társalgáselemzésbe*. Budapest: Ad Librum Kft. 18.
- Disney Magic English – Játék a szavakkal, Animals – Állatok*, Szerk., Borrelo, S., Janeczko, Leah D., Miniati, Donata. Debrecen: Tóth Könyvkereskedés és Kiadó KFT.
- Győri, M. (2006). *Autism and cognitive architecture: domain specificity and psychological theorising on autism*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 64–65.
- Győri, M. (2014). A nyelv, a kommunikáció és a megismerés atipikus mintázatai és kapcsolatai autizmus spektrum zavarokban. In Pléh, Cs. & Lukács, Á. *Pszicholingvisztika 2*, Budapest: Akadémiai Kiadó. 1344, 1347–1351, 1353–1355, 1356–1364.
- Hannah, L. (2010). *Te is tudod!: hogyan foglalkozunk autizmussal élő kisgyermekkel?*. Budapest: Autisták Országos Szövetsége. 11–12.
- Howlin, P. & Rutter, M. (1997). *Autisztikus gyermekek kezelése: a nyelvi fejlődés előmozdítása*. Budapest: Kapocs. 37.
- Oxford, Rebecca L. (2003). *Language Learning Styles and Strategies: An Overview*. Oxford. 5.
- Soars, L. & J. (1994). *Headway Elementary Student's Book*. Oxford University Press.
- Net1: *Oxford Dictionary*. Letöltés: 2018.06.22. Web: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/urial>
- Saville-Troike, M. (2012). *Introducing Second Language Acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press. 43.
- Simkovic, Zs. (2013). *Miért viselkedik így ez a gyerek?*. AUTINEXUS Nonprofit Kft.

AZ ALSÓ VÉGTAGI SPORTSÉRÜLÉSEK PREVENCIÓJÁNAK SZÜKSÉGESSÉGE A DEBRECENI SPORTISKOLA UTÁNPÓTLÁS KORÚ SPORTOLÓI KÖRÉBEN

Szőke Szonja
Debreceni Egyetem

Szerző e-mail címe:
sz.szonja33@gmail.com

Absztrakt

Kutatásunkban fiatal kézilabdázókat vizsgáltunk. Fizioterápiás protokoll szerint speciális tesztek, egyensúlymérő, valamint törzsizomerőt mérő eszközöket alkalmazva. Kérdőív segítségével adatokat gyűjtöttünk arról, hogy melyek voltak a jellemző sérüléseik az elmúlt időszakban a sporttevékenységük következtében. Kutatásunkban 28 fő, átlagosan 14 éves sportolók vettek részt. Az eredmények azt mutatták, hogy az eddig bekövetkezett összes sérülés 83%-a nem kontakt típusú volt, a transversus abdominis izom insuficiensen működik terhelés hatására. valamint hogy a térd és a boka instabilitása, tengelyeltérései nagy számban detektálhatók már ilyen fiatal életkorban is. Eredményeink alapján tervezzük egy sérülés megelőző intervenció program létrehozását.

Kulcsszavak: labdajátékok, sportsérülés, primer prevenció, fizioterápia

Diszciplina: egészségtudomány

Abstract

In our research we have examined young handball players. As in mentioned in the physiotherapy protocol, we have used special tests and devices for measuring balance and trunk muscle strength. With the help of a questionnaire, we collected data about the most common injuries during their recent sport activities. In our research we examined 28 young athletes, 14 years old in average. The results have shown that 83% of all the injuries were non-contact, the abdominal transverse muscle works insufficiently under load and the amount of

knee and ankle instability, and axis deviations can be detected by this young age. Regarding our results, we are planning to work out a preventive intervention program against sport injuries.

Keywords: ballgames, sport injuries, primer prevention, physiotherapy

Disciplines: health science

A labdajátékok körében kiemelt szerepet kap a térdízület sérüléseinek profilaxisa. Igen gyakori az alsó végtag sérülése az ilyen szintű kontaktust megengedő labdajátékok körében és sok esetben több hónapot is igényel a sérülést követő rehabilitáció folyamata. Debreceni Sportiskola sérülésregiszterét vizsgálva azt találtuk, hogy kiemelkedő gyakorisággal sérül a bokaízület is. Szakirodalmi adatok alátámasztják, hogy a leggyakoribb sérülés a bokaficam és csak ezt követi az elülső térdszalag szakadásának gyakorisága. (Riva és tsai, 2013.)

Korábbi kutatások tapasztalatai alapján a célzott proprioceptív tréninggel csökkenthető a bokaficam, a térdficam és a deréktáji fájdalom is a sportolók körében. (Riva és tsai, 2013.) Érdemes a preventív gyakorlatokat már fiatal korban az edzéstervbe építeni, mert a terhelés mértékének növekedésével egyenes arányban nő a sérülések megjelenése is, illetve a fiatalabb korcsoport esetleges mozgásszervi eltérései feltételezik az idősebb korcsoportok érintettségét is. (Gabett, 2016.) Továbbá, fontos hangsúlyozni és szem előtt tartani a program kialakításakor, hogy a szalagos stabilizátorok kötőszöveti eltérései nemre specifikusak. (Hosea, Carey és Harrer, 2000.)

A kutatás célja

A kutatásunk célja felmérni a boka ízületi instabilitások jelenlétét fiatal kézilabdázók körében, ugyanis míg a térdízületi profilaxis elég széles körben alkalmazott, a bokaízületi instabilitások nem megfelelően felderítettek, és a prevenciós boka tréningek is háttérbe szorulnak a térdrel szemben. A vizsgálati eredmények kiértékelése után, szükség esetén olyan nemre specifikusan elkülöníthető sérülés megelőző mozgásprogramot szeretnénk kidolgozni, ahol a boka és a térd egyidejűleg kerül a prevenció fókuszába.

Hipotézisünk szerint:

1. A nemre specifikus alsó végtagi sportsérülések már fiatal korban megjelennek és a nemek között eltérő gyakorisági eloszlást mutatnak.
2. Az indirekt bokasérülések száma csökkenthető célzott proprioceptív tréninggel.
3. A bokaízület javított helyzetérzékelésével csökkenthetjük az indirekt térdízületi traumákat.

Módszer

Kutatásunkban az utánpótlás korú sportolók körében kialakult leggyakoribb sérülések jellemzőire, kockázati tényezőire és megelőzési lehetőségeire szeretnénk felhívni a figyelmet. Vizsgálatunk fő kérdése, hogy hogyan előzhető meg a leghatékonyabban ezek a sérülések?

Fiatal kézilabdázókat vizsgáltunk meg fizioterápiás módszerekkel, hogy megtudjuk, mi jellemzi a térd és boka ízületeiket a stabilitás szempontjából. Kerestük az összefüggést a törzsizomzat ereje és az alsóvégtag terhelhetősége között. Továbbá kérdőív segítségével felmértük, hogy mely sérülések voltak jellemzők korábban közöttük, a sporttevékenység következtében.

Minta

A kutatáshoz kiválasztott célcsoport a DSI U13-as kézilabdázói voltak. Két teljes csapatot, azaz 14 férfi és 14 női igazolt sportolót mértünk fel. ($n=28$) A sportolók átlagéletkora 14,08 év volt. ($SD=.35$)

Eszközök

Az első eszköz, a HUR Balance Trainer volt, mely a test nyugalmi helyzetben történő kilengéseit méri, valamint a két alsó végtag közötti súlyeloszlást. A mozgás mennyisége milliméterben meghatározza a nyomásközéppont ingadozásának mértékét, míg a kilengés sebessége a személy kilengést kontrolláló, korrekciós képességéről ad információt. Az egyensúlyi felmérés alapja a proprioceptorok szenzibilitásának meghatározása. A mérésben nyitott és csukott szemmel 30 másodperces Romberg tesztet használtunk, stabil és instabil felszínen egyaránt.

A Stabilizer Pressure Bio-feedback törzserő nyomásmérővel a sportolók pelvico-lumbo-hip komplexumának stabilitását vizsgáltuk,

mely a kutatás szempontjából azért fontos, mert a szakirodalmi adatok azt mutatták, hogy ha a transversus abdominis nem stabilizálja terhelés alatt megfelelően a medencét, az alsó végtagi izmokban insufficiens működés jön létre, mely az ízület körüli dinamikus stabilizátorok funkcióvesztését vonja maga után. A terhelés hatására még elfogadható nyomásérték változás mértékének a 10 Hgmm-t határoztuk meg.

A Landing Error Scoring System (LESS) egy dinamikus mozgáselemző rendszer, mely során a sportolókról sagittalis és frontalis felvételeket készítve, a terhelés hatására létrejövő alsó végtagi tengelyeltérések mértékét vizsgáltuk és egy 19 pontos kiértékelő táblázat alapján dolgoztuk fel a felvételek eredményeit. Ha a sportoló több, mint 5 pontot ér el, akkor nagyobb a rizikófaktora a lig. cruciatum anterius sérülésének, mely gyakori sérülés a kézilabdázók körében.

A klasszikus fizioterápiás tesztek közül, a boka instabilitásának ellenőrzésére a Feiss vonal vizsgálatát és az elülső asztalfiók tesztet választottuk. A Feiss vonallal a sportolók hosszanti medialis boltozat süllyedését vizsgáltuk testsúly terheléssel, míg az elülső asztalfiók tesztet zárt kinematikus láncban végezve a lig. talofibulare anterius, illetve tibia ki- és berotatioiban a lig. talofibulare anterius és a lig. deltoideum stabilitását vizsgáltuk.

A térd instabilitásának tesztelésére a Slocum, Hughston, McMurry és Apley teszteket találtuk a leginkább specifikusnak. A Slocum teszt a térd antero-medialis és -lateralis szalagjainak, a Hughston teszt pedig a térd postero-medialis és -lateralis statikus stabilizátorianak vizsgálatára alkalmas. A McMurry-vel a meniscusok épségét vizsgáltuk flexióval kombinált ki- és berotatioiban. Az Apley tesztel pedig differenciál diagnózist állítottunk fel a szalagos- és a meniscus érintettség között, kompresszióval és trakcióval kombinált tibia ki- és berotatioval.

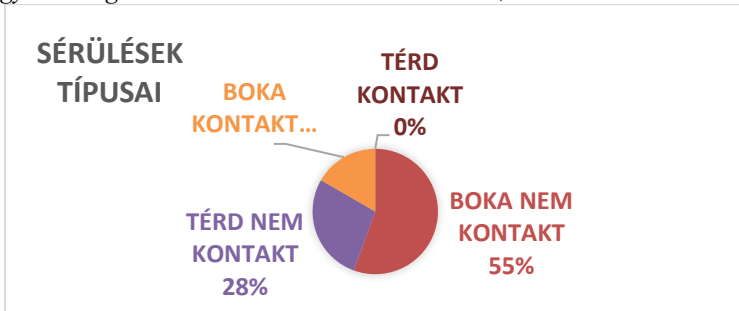
Eljárás

A matematikai statisztikai elemzéshez Excelt használtunk, míg az elvégzendő t-próbához a normál eloszlás meglétét a SigmaStat programmal ellenőriztük.

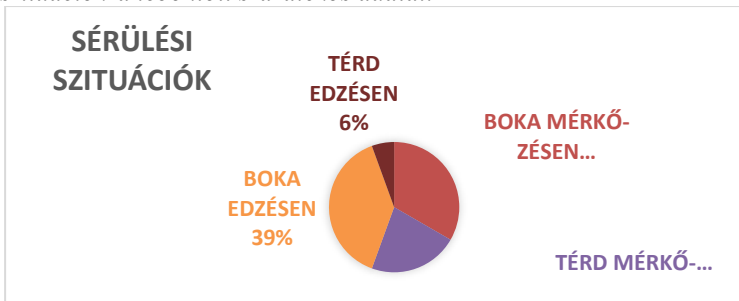
Eredmények

A felmérést követően, a következő eredményeket kaptuk: az első diagramon igen szembetűnő a kontakt és nem kontakt sérülések gyakoriságának különbsége, hiszen az eddig bekövetkezett összes sérülés 83%-a nem kontakt típusú volt. Valamint a második ábrán megfigyelhető, hogy az edzéseken a bokaízület 6%-kal gyakrabban sérült, mint mérkőzések során (1-2. ábra).

1. ábra: A térd- és a bokaízület sérülés típusra lebontott sérülés-gyakorisági eltérései az összes sérülést tekintve, százalékos adatokkal.

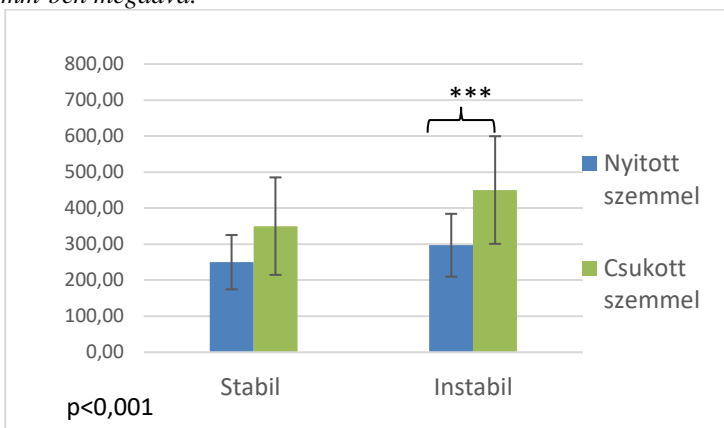

2. ábra: A térd- és a bokaízületben keletkezett traumáinak sérülési szituációkra lebontott százalékos adatai.

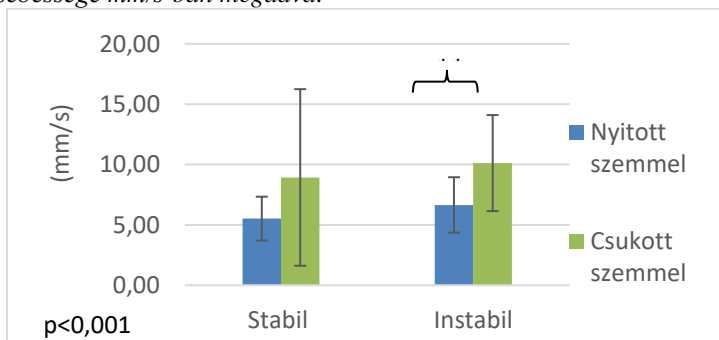

A HUR Balance Trainer esetében kifejezetten szignifikáns eltérést tapasztaltunk az instabil felszínen végzett teszt során a nyitott és csukott szemmel végzett teszt között a mozgás mennyiségének és a kilengés sebességének átlagában. A kilengés mértékét tovább vizsgálva, azt kaptuk, hogy a kilengések nagyságát külön X és Y tengelyre bontva is szignifikánsak a különbségek ($p < 0,05$) instabil felszínen, a nyitott és csukott szemes állapotot összehasonlítva (3-4. ábra).

3. ábra: A HUR Balance Trainer által mért átlagos kilengés mértéke mm-ben megadva.

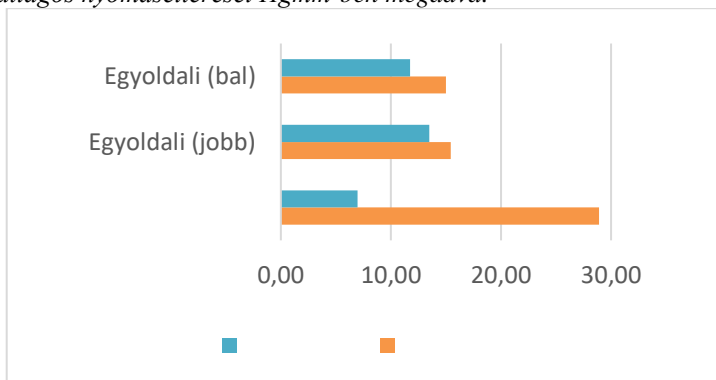

4. ábra: A HUR Balance Trainer által mért átlagos kilengés sebessége mm/s-ban megadva.

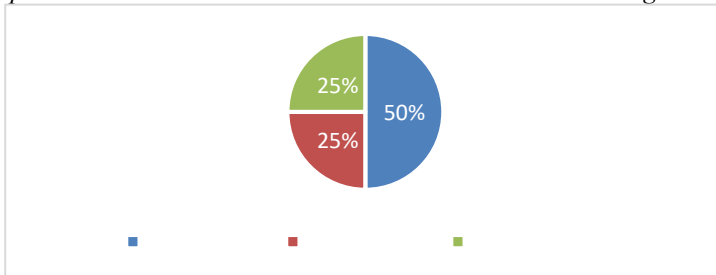

A Bio-feedback törzserő nyomásmérő eredményeit átlagolva azt tapasztaltuk, hogy a legnagyobb eltérés a kétoldali stabilizáláskor jelentkezik, a medence oldalra billenése következtében. Ez az érték több, mint duplája a megengedett +10 Hgmm-es eltérésnek. Átlagosan a kontralaterális lábemeléskor a medence oldalra billentett helyzetbe került, majd a láb leengedésekor a medence előre billent (5. ábra).

5. ábra: A Stabilizer Pressure Bio-feedback törzserő-nyomásmérő átlagos nyomáseltérései Hgmm-ben megadva.

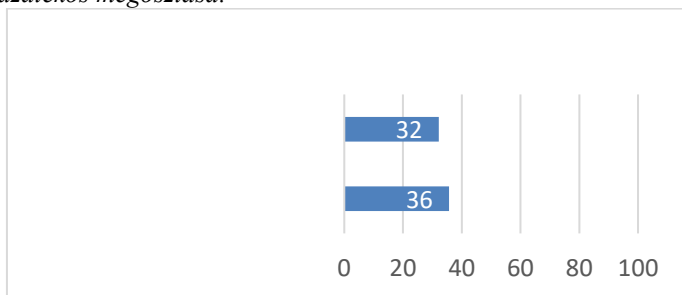
6. ábra: A Landing Error Scoring System (LESS) eredményei alapján elülső keresztszalag sérülésre rizikófaktorral rendelkező sportolók százalékos megoszlása.

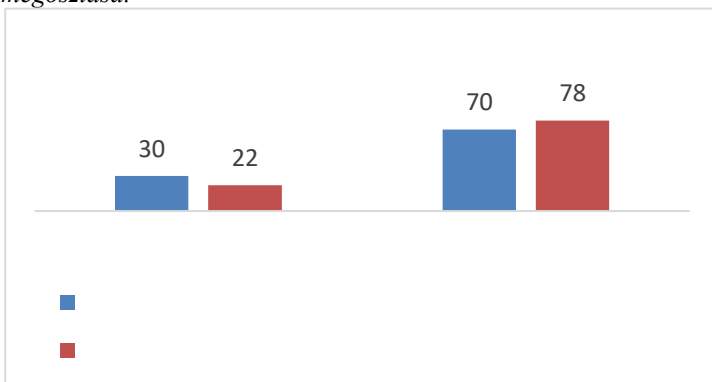
A LESS alapján a sportolók 50%-ánál megjelennek azok a tengelyeltérések, melyek hajlamosító tényezői egy elülső keresztzalag szakadásnak. Nemekre lebontva pedig egyenlő eloszlást találtunk a lányok és a fiúk között (6. ábra).

A manuális teszteknel nem várt gyakoriságot tapasztaltunk a vizsgált populáció körében. A boka tekintetében az összes sportoló 32%-át érinti az elülső asztalfiók teszt pozitivitása és 36%-át a közepes mértékű hosszanti mediális boltozat süllyedés. Az összes bokaizületi eltérést vizsgálva látható, hogy a lányok több, mint kétszeresen érintettek a fiúkhoz képest (7-8. ábra).

7. ábra: A bokaizület manuális tesztei (Feiss vonal és a boka elülső asztalfiók tesztje) során talált deformitások gyakoriságának százalékos megoszlása.

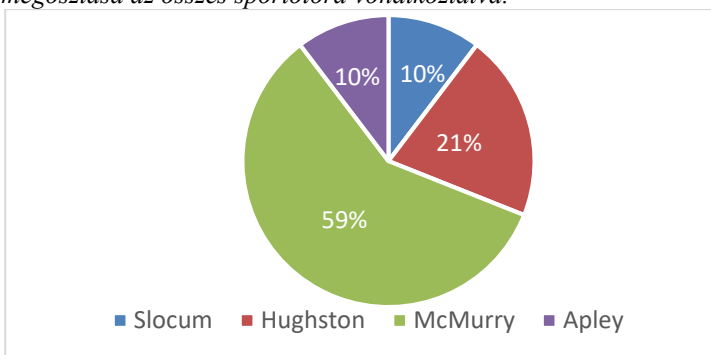

8. ábra: A bokaizületi deformitások nemekre bontott százalékos megoszlása.

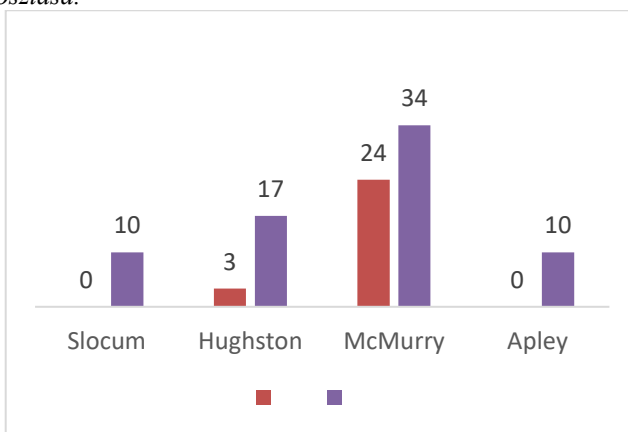

A térd tekintetében az összes sportolóra vonatkoztatva 59%-ban meniscus érintettséget tapasztaltunk a szalagos instabilitás helyett. Ha pedig az összes sérülést nézzük, nemi sajátosságok is felfedezhetők a teszteredményekben, hiszen itt is főként a lányok érintettek (9-10. ábra).

9. ábra: A térdízület manuális teszjei (Slocum, Hughston, McMurry és Apley) során talált deformitások gyakoriságának százalékos megoszlása az összes sportolóra vonatkoztatva.

10. ábra: A térdízületi deformitások nemekre bontott százalékos megoszlása.

Megvitatás

A HUR alapján, az instabil felszínen végzett tesztek kimutatták, hogy az ízületi helyzetérzékelés a vizuális inger által befolyásolt. A törzsizom-erőmérő visszajelzései megmutatják, hogy a transversus abdominis inszufficiensen működik terhelés hatására. A LESS alapján a térd és a boka instabilitása, tengelyeltérései nagy számban detektálhatók. A manuális tesztek alapján pedig a nemek közötti sérülés-gyakorisági eltérések beazonosíthatók.

Ezen adatok alapján hipotézisünk első pontja beigazolódott, ám feltételezéseink második és harmadik pontjának bizonyítása egy preventív jellegű intervenciós tréningprogram kivitelezését és jelen adatok újbóli felmérését igényli.

Korlátozások

A minta elemszáma nem nagy, de a vizsgálni kívánt populáció paramétereit jól reprezentálja. A Stabilizer Pressure Bio-Feedback törzserő nyomásmérő nem digitális volta pedig a felmérést végző személy nagyfokú koncentrációját igényelte az adatok pontos leolvasásához, és mivel több értéket kellett egy mérés alkalmával megfigyelni, így a leolvasás hibájának rizikója nem elhanyagolható. Ezen felül a szakirodalmi háttér fellelhetősége ilyen eszközök használatával és hasonló korú sportolók körében igen szegényes,

Konklúziók

Összegezve tehát megállapítható, hogy a propioceptív képességek fejlesztésre és a törzs dinamikus stabilizátorai erősítésre szorulnak. A boka és a térd eltérései a statikus és dinamikus stabilizátorok együttes fejlesztését kívánják, illetve egy nemre specifikus preventív edzésprogram kidolgozásának szükségszerűségét igénylik, az eddig elvégzett vizsgálati eredmények alapján.

További terveink között szerepel a felmért sportolók fizikai állapotának vizsgálata a beavatkozást követően, majd kosárlabdázók körében is elvégezni a vizsgálatokat, ezzel a két sportág összehasonlításának lehetőségét megteremtve. Ezt követően idősebb korcsoportok bevonása a vizsgálatokba és a későbbi tréning programba a nagyobb esetszám és a korcsoportok divergenciájának megfigyelése érdekében.

Irodalom

- Gabett, T. J. (2016.). The training—injury prevention paradox: should athletes be training smarter and harder? *British Journal of Sports Medicine*, 273-280.
- Hosea, T. M., Carey, C. C., & Harrer, M. F. (2000.). The Gender Issue: Epidemiology of Ankle Injuries in Athletes Who Participate in Basketball. *Clinical Orthopaedics and Related Research*, 45-49.
- Riva, D., Bianchi, R., Rocca, F., & Mamo, C. (2013.). Proprioceptive Training and Injury Prevention in a Professional Men's Basketball Team: A Six-Year Prospective Study. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 2(30), 461-475.

ÁLLAMÉRDEK KONTRA SZÓLÁSSZABADSÁG TÖRÖKORSZÁGBAN

– GONDOLATOK AZ ALAPJOG ALKOTMÁNYJOGI ÉS BÜNTETŐJOGI ASPEKTUSAI ÜTKÖZÉSE KAPCSÁN

Szűcs Lászlóné Siska Katalin¹

Keywords: Republic of Turkey, freedom of expression, freedom of press, EU, international law

A szólásszabadság joga kettős funkciót elégít ki. Egyrészt védelmet nyújt az állami beavatkozás ellen (negatív jelleg) (ugyanakkor lehetséges a jogszerű, szükséges és arányos állami beavatkozás) és fontos szerepe van az egyének akarat-képzésében² azzal, hogy lehetővé teszi az egyén számára a közügyekben való tájékozódást, az információkhoz, az internethez való hozzáférést, és azt, hogy az állampolgárok befolyást gyakorolhassanak a politikai folyamatokra. (pozitív jelleg).³

Bár a szólásszabadság alapvető fontosságú, nem abszolút jog. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 19. cikkelye szerint⁴ az alapjog definíciója a következő: 1. Nézetei miatt senki sem

---

¹ Siska Katalin egyetemi docens, Debreceni Egyetem Állam-és Jogi Tudományi Kar, Európai Jogi és Nemzetközi Jogi Tanszék, siska.katalin@law.unideb.hu

² Koltay András: A szólásszabadság alapvonalai, Magyar, angol, amerikai és európai összehasonlításban. Századvég Kiadó, Budapest, 2009. 163.

<https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Koltay%20Andr%C3%A1s%20PhD.pdf>

³ Az Emberi jogi Bizottság 102. ülésének kommentje a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 19. cikkelyével kapcsolatban. <http://ridh.org/wp-content/uploads/2017/07/gc34.pdf>

⁴ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97600008.TVR>

zaklatható. 2. Mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra; ez a jog magában foglalja mindenfajta adat és gondolat határookra való tekintet nélküli - szóban, írásban, nyomtatásban, művészi formában vagy bármilyen más tetszése szerinti módon történő - keresésének, megismerésének és terjesztésének a szabadságát is. 3. Az e cikk 2. bekezdésében meghatározott jogok gyakorlása különleges kötelességekkel és felelősséggel jár. Ennél fogva az bizonyos korlátozásoknak vethető alá, ezek azonban csak olyanok lehetnek, amelyeket a törvény kifejezetten megállapít, és amelyek a) mások jogainak vagy jó hírnevének tiszteletben tartása, illetőleg b) az állambiztonság vagy a közrend, a közegészség vagy a közkerécsés védelme érdekében szükségesek. A hivatkozott törvényhely értelmezése szerint a kommunikáció minden formája védett, ideértve a politikai diskurzust, a közügyekkel kapcsolatos saját véleményeket, az újságírást, a kulturális és művészi kifejezést, a tanítást és a vallási diskurzust is. Ez megvédi a kifejezést minden formában, beleértve a beszédet, az írott és a jelyelvet, valamint a nem verbális kifejezéseket is bármilyen művészeti alkotáson keresztül.

A PPNE 19. cikkelye tehát megengedi az alapjog korlátozását, olyan mértékben, amely mások jogainak vagy jó hírnevének, a nemzetbiztonságnak, a közrendnek, a közegészségügynek vagy a közkerécsésnek a védelméhez szükséges. A cikkely szerint bármely ilyen korlátozást törvényben kell előírni, és a korlátozásnak arányosnak kell lennie.

Ezek a korlátozások a politikailag semleges, közügyeket nem érintő kifejezésekre vonatkoznak. Ahol az egyéni érdekek védelme politikai érdekű témával kapcsolatban merül fel, ott – különböző mértékben ugyan, de – minden demokratikus jogrendszer a közügyek szabad vitatásának ad elsőbbséget. Ez utóbbit Halmi Gábor a véleményét kifejtő oldaláról nézve „a közügyek vitatásához való jognak” titulálta. Ezt a kvázi alapjogot nem találjuk meg egyetlen állam alkotmányában sem, mégis egyre több ország ítélkezési gyakorlata vallja a fenti elvet.⁵

---

⁵ Halmi Gábor: A kommunikációs jogokról. Médiautató. 2001. ősz.

2016 októberében az ENSZ szakértője⁶ a véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatban azt állította, hogy egyre több azon egyének száma, akik véleménynyilvánításuk során nem szükséges, nem jogszerű, vagy nem arányos kormányzati korlátozással szembesülnek.

Olyan időszakot élünk tehát, amikor a szólásszabadság eszméje világszerte felértékelődik. Ugyanakkor a jelenlegi szabályozás nem képes megfelelően kezelni a véleménynyilvánításra vonatkozó korlátozások (pl.: politikai szólás, tudományos megnyilvánulások, gyűlöletbeszéd) által felvetett kérdéseket.

A politikai megnyilvánulások korlátozásának sajátossága, hogy ellehetleníti a politikai változás megteremtésének normális menetét, ezért az ilyen jellegű korlátozások különösen veszedelemesek. Egyrészt a szükségesnél szélesebb körű védelmet biztosítanak, mert a védett megnyilvánulások kategóriájához tartozónak tekintik a szólásszabadság védelmének célját kevésbé, vagy egyáltalán nem szolgáló megnyilvánulásokat, másrészt a szükségesnél szűkebb körű védelmet biztosítanak, mely nem szolgálja kielégítő mértékben a politikai szempontból egyenlő felek közötti, tanácskozó demokrácia elvét.

Az alkotmányjogi garanciák és a törvényi szabályozás széles körű értelmezhetősége közötti feszültséget tovább generáló bírói jogalkalmazás a gyakorlatban a legaktívabb alapjog korlátozó. Tanulmányomban a politikai szólás jogalkalmazásban történő értelmezését, a bírósági döntésekhez szükséges mérlegelési szempontjait és ehhez kapcsolódóan az Emberi Jogok Európai Bírósága eljárását, esetjogának mérőkövetőnek tekinthető megállapításait elemzem, majd rátérek a török szabályozás fejlődésére és eredményeire, mely iskolapéldája a sajtószabadság közélet védelmére hivatkozással történő korlátozásának.

A Human Rights Watch 2016-os jelentésében a következőket írja Törökországról: A sajtó Törökországban - a pszichiátria népi nyelvén - többszörös személyiségzavarban szenved. Amikor a híradások - például a belföldi pártpolitikára vagy a gazdaságra vonatkoznak – azt

---

⁶ Elhangzott az ENSZ 2016. évi Közgyűlésén (2016) Promotion and Protection of the Right to Freedom of Opinion and Expression http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/71/373 (A letöltés ideje: 2018.03.15.)

mondhatjuk, hogy a média élénk és nincs korlátozás alatt. Szinte minden szempontból és nézőpontból nyújtanak elemzést az állampolgároknak a radikális iszlámtól a kurd-nacionalista és a kemalista vonalig. Az e témák legtöbbszörében felvetett kérdések kapcsán a megfogalmazott kritikák nem esnek korlátozás alá. A szabadság azonban számos érzékeny téma érintésekor véget ér. A téma szabad megvitatásához való jog erősen esorbul ugyanis, ha az elfogadott állami politika esik bírálat alá. Kockázatos területek közé tartozik az iszlám szerepe a politikában és a társadalomban, Törökország etnikai politikája a kurd kisebbséget illetően és a délkelet-törökországi konfliktusban, az állam és a katonaság kapcsolatának kérdései.⁷ Szinte tabunak számítanak a sok vita forrását képező török - EU tárgyalások is, ideértve az EU tagsághoz tartozó politikai feltételek, a koppenhágai kritériumok és a 2000 óta a tagság érdekében elfogadott reformcsomagok megítélését.

„Törökországnak van élő sajtója és nincs túlzott cenzúra, de egyre nehezebb a terep a független újságírás számára.”⁸ Az idézet a Török Köztársaság sajtóéletét analizáló jelentés konklúziója.

A bírói jogalkalmazás szerepe a szólásszabadság korlátozása kapcsán

A szólásszabadság szabályozásával kapcsolatos hiányosságok és a joggyakorlatban felmerülő döntéshelyzetek szükségessé tették a nemzetközi jogban is az új jogbölcséleti irányok kijelölését az alapjog elemzése kapcsán.

A meglévő jogalkalmazási szisztémát támadók szerint a szólásszabadság elvét úgy kell elfogadnunk, hogy annak középpontjában a politikai gondolkodás áll, így azt minden esetben a demokrácia szemüvegén keresztül kell tekintenünk.⁹

---

⁷ Christopher Panico: Report on Turkey. <https://www.hrw.org/reports/1999/turkey/turkey993.htm>

⁸ Nilay Karaelmas: Attacks on the Press 2001: Middle East Analysis, Committee to Protect Journalists, 2002, 03.26. <https://cpj.org/2002/03/attacks-on-the-press-2001-overview-by-joel-campagn.php>

⁹ Cass R. Sunstein: A szólásszabadság ma. Iustum Aequum Salutare IX. 2013. 1., 97–154. (ford.: Nagy Szabolcs és Koltay András) <http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20131sz/07.pdf>

Az a tény, hogy a szuverenitás letéteményese az állam helyett maga a nép, jelentős következményekkel jár a szólásszabadságra nézve, hiszen a szólásszabadság törvényi megszorítása, korlátozása az állami szereplők és intézkedések szabad vizsgálatához, illetve a nép körében az ezekkel kapcsolatos szabad kommunikációhoz való jogot, ami azért veszélyes, mert a szólásszabadsághoz való jog egyben minden más jog egyedüli hatékony védelmét is jelenti.¹⁰

Az új irányt képviselők két csoportra oszthatók: Az első csoportot nevezzük „abszolutistáknak”. Véleményük szerint az állam a szólásszabadság ellensége. Az önkifejezés bármilyen állami szintű szabályozására irányuló kísérletek a szólásszabadság elvét fenyegetik, illetve, finomabb megfogalmazással, a szólás szabályozására irányuló erőfeszítések a kommunikációs folyamatba való állami beavatkozásra irányuló kísérletnek minősülnek (ez egy szélsőségesen konzervatív értelmezés, amely nem igazán került érvényesülésre). A bírói „mérlegelés” lehetőségét a lehető legteljesebb mértékben ki kell zárni a szólásszabadság jogából. A bíróságok nem tarthatnak fenn a szólásra vonatkozó korlátokat pusztán azért, mert úgy tűnik, az állam az adott esetben jó okkal alkalmaz ilyeneket, hanem védelmet kell nyújtaniuk a jövőbeli állami intézkedésekre gyakorolt várható hatásával szemben.¹¹

A másik csoportot nevezzük az „ésszerű szabályozás híveinek”, mely az abszolutista megközelítés ellenében irányadónak tűnik a nemzetközi jogban. Véleményük szerint az államnak egyfajta semleges (nem teljeskörűen semleges!) álláspontot kell képviselnie. Az állam nem tehet különbséget a kedvére vagy ellenére levő megnyilvánulások között. Minden megnyilvánulás azonos jogállásúnak tekintendő. Mindenfajta megnyilvánulás „szólásnak” minősül. Alapvető tény, hogy a határvonalak meghúzása nélkül a szólásszabadság semmilyen rendszerét nem lehet működtetni. Nem minden, szavakat vagy képeket tartalmazó megnyilvánulás jogosult az alkotmány által biztosított teljes oltalomra. Nem az a kérdés tehát,

---

¹⁰ Cass R. Sunstein: A szólásszabadság ma. *Iustum Aequum Salutare* IX. 2013. 1., 97–154. 98. (ford.: Nagy Szabolcs és Koltay András) <http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20131sz/07.pdf>

¹¹ Onora O’Neill: *Practices of Toleration*. In: Judith Lichtenberg (szerk.): *Democracy and the Mass Media*. New York, Cambridge, 1990. 152.

hogy húzzunk-e határokat, hanem az, hogy hol húzzuk meg azokat. A szólásszabadság egyszer már elfogadott korlátai fenyegető és elkerülhetetlen módon hajlamosak bővülni. Nem könnyű az államra vonatkozó elvi korlátokat meghatározni; ha megengedünk valamilyen korlátozást, az a gyakorlatban számos más korlátozás bevezetését is jelenti.¹² Jogszabályi definíciók hiányában a jogalkalmazásra hárul tehát a konkrét határok meghúzása, de továbbra is nyitott kérdés marad az, hogy a bíróságok mely mérce alapján tehetnének különbséget a megnyilvánulások között.

Ha például a politikára kívánjuk helyezni a hangsúlyt, akkor meg kell határoznunk a politikai szólás kategóriáját. Koltay András szerint politikai szólásnak tekinthető minden olyan megnyilvánulás, ha az szándéka és fogadtatása szerint egyaránt hozzájárul a nyilvános vitához valamely kérdéssel kapcsolatban.¹³ Ennek értelmében a kérdés nem az, hogy az adott megnyilvánulás politikai hatással vagy indíttatással bír-e, hanem az, hogy hozzájárul-e a társadalmi vitához. Az állam semmilyen megnyilvánulási formát nem szabályozhat azon az alapon, hogy nem ért egyet az üzenettel, vagy a szólás által kifejezett gondolatokkal. A szabályozás kizárólag valódi sérelmekre hivatkozva indokolható.

A nyilvános köztvitához történő hozzászólásnak kell tekinteni minden olyan megnyilvánulást, melyről – nem szükséges, hogy az összes jelenlévő hallgató esetében - az üzenet érdemi tartalma felismerhető. Nem tekinthető politikai hozzászólásnak, vagy nehezen indokolható a politikai hozzászólásként történő meghatározás, ha senki nem ismeri annak politikai tartalmát. Emellett nagyon nehéz meghatározni azt, hogy pl. egy művészeti vagy irodalmi alkotás milyen politikai üzenetet hordoz és közvetít.¹⁴

---

¹² Onora O'Neill: Practices of Toleration. In: Judith Lichtenberg (szerk.): Democracy and the Mass Media. New York, Cambridge, 1990. 155

¹³ Koltay András: A szólásszabadság alapvonalai, Magyar, angol, amerikai és európai összehasonlításban. Századvég Kiadó, Budapest, 2009.

¹⁴ Cass R. Sunstein: A szólásszabadság ma. Iustum Aequum Salutare IX. 2013. 1., 97–154. 143. (ford.: Nagy Szabolcs és Koltay András) <http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20131sz/07.pdf>; R. George Wright: A

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga az elmúlt évtizedek során kidolgozta az Egyezmény biztosította jogok korlátozása alapjait, a jogszerű korlátozás tesztjét.¹⁵

Ennek keretében a Bíróság első lépésben azt vizsgálta, hogy az állam eljárása jogszerű volt-e, összhangban volt-e a hatályos jogszabályokkal. Ez lényegében formai követelményeket takar. Ha nem, akkor megállapítja az Egyezmény megsértését és a további vizsgálat szükségtelen. Ha az állam jogszerűen járt el, a Bíróság kétirányú elemzést végez. Ezt az irodalom és a gyakorlat „szükségességi és arányossági tesztként” tartja nyilván. Azt vizsgálja, hogy az eljárás a demokratikus társadalomban szükségszerűnek tekinthető-e olyan egy vagy több jogszerű oknál fogva, amelyek a releváns cikkelyben fel vannak sorolva (közrend, erkölcs stb.). Ezt követően az vizsgálandó, hogy az adott kérdésben a korlátozás eszközei arányosak-e a jogszerűen követett céllal. Megvizsgálandó, hogy a „közérdek” oldalán fennáll-e olyan nyomós társadalmi indok, amely feltétlenül megköveteli a jogkorlátozást. Ebben a vizsgálatban az arányosság elve nem önállóan és egységes formában jelenik meg, hanem leggyakrabban a szükségességi teszt részeként. Az eldöntendő kérdés sok esetben úgy hangzik, hogy a jogot korlátozó rendelkezés arányban áll-e az Egyezmény által elismert közösségi célokkal.¹⁶

Ami a „demokratikus társadalomban szükségszerű” elvet illeti, az államokat kétségtől megillető mérlegelési jog kontrollálása kapcsán megállapítható, hogy az állam nem hivatkozhat jogszerűen általános

---

Rationale from J. S. Mill for the Free Speech Clause. Supreme Court Review 1985. 149.

¹⁵ Pákozdy Csaba: A véleménynyilvánítás szabadsága és a nemzetközi jog, különös tekintettel az Emberi Jogok Európai Bíróságának Joggyakorlatára, PhD Értekezés, ME-ÁJK Deák Ferenc Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolc, 2006, 201-209.

http://midra.uni-miskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_5708_section_114_2.pdf

¹⁶ Freedom of expression in Europe: Case-law concerning Article 10 of the European Convention on Human Rights, Council of Europe Publishing Editions du Conseil de l'Europe. Strasbourg, 2007. 85-95. [https://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRFILES/DG2-EN-HRFILES-18\(2007\).pdf](https://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRFILES/DG2-EN-HRFILES-18(2007).pdf)

szükségszerűsége, ezt az elvet össze kell kapcsolni a vonatkozó cikkben felsorolt valamely speciális okkal. A Bíróság azt is kifejtette, hogy a szükségszerűnek nem szinonimája az „elengedhetetlen” szó, és nem olyan rugalmas, mint az „elfogadható”, „szokásos”, „hasznos”, „ésszerű” vagy „kívánatos” kifejezések. Az, hogy egy adott állami eljárás megfelel-e a „demokratikus társadalomban szükséges” elveknek, tartalmi vizsgálatot igényel. A „demokratikus társadalom” fogalmát sem az Egyezmény sem pedig a Bíróság nem definiálta. Az államok társadalmi, politikai berendezkedésének, történelmének, hagyományainak stb. sokszínűsége folytán ez nyilván nem is lehetséges. Bizonyos elvek iránymutatásként azonban az esetjogból kiolvashatók. Ilyen a pluralizmus követelménye, az emberi jogok tiszteltében tartása, tolerancia stb.¹⁷

A bonyolult és gyorsan változó társadalmi viszonyok közepette nem könnyű általános, objektív, ugyanakkor rugalmas támpontok meghatározása. Azt már előljáróban leszögezhetjük, hogy a közérdek és a vele rokon fogalmak részletesebb tartalmi vizsgálatával napjainkig mind a hazai, mind a nemzetközi jogalkotás és bírói gyakorlat is adós maradt az alapjogok területén. A közérdek-fogalom értelmezésére a magyar jogirodalomban Sajó András tett kísérletet 1999-ben. Felfogása szerint három elemnek, feltételnek kell azonosíthatónak lennie: 1. A köz (közösség), vagyis az érintettek körének azonosítása, azonosíthatósága valamely körülmény tekintetében. 2. A (közös) érdek empirikus azonosíthatósága. „Minden olyan megoldás megvalósítja a közérdeket, amely különbségtétel nélkül közvetlenül érintheti egy közösség bármely tagját oly módon, hogy e közösség bármely - legalább egy - tagját jobb helyzetbe hozza anélkül, hogy bármely más tagja hátrányosabb helyzetbe kerülne.” 3.

A „pozitív externalítások. Azaz az az intézkedés szolgálja a közérdeket, amely a döntéshozók körén kívül is csak pozitív külső hatásokkal jár.”¹⁸

---

¹⁷ Kiss Barnabás: Az alapjogok korlátozása és a közérdek. Acta Universitatis Szegediensis : Acta juridica et politica, Tanulmányok Dr. Besenyei Lajos egyetemi tanár 70. születésnapjára, 2007, http://acta.bibl.u-szeged.hu/7337/1/juridpol_069_401-416.pdf

¹⁸ Sajó András: Az önkorlátozó hatalom, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó-MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, 1995. Budapest, 241.

A török média szabadság és annak nemzetközi megítélése

Az Európa Biztonsági és Együttműködési Szervezet a média szabadságáról szóló jelentésében (2018) megállapította, hogy a vád alá helyezett újságírók száma 2011-től megduplázódott. Az újságírók többségét a terrorizmusellenes törvény 5. és 7. cikkelyeinek elkövetésével vádolták, mint a terrorszervezetek támogatásával.¹⁹

A jelentés arra a következtetésre jutott, hogy a nyílt vita lehetősége ugyan biztosított, de az érzékeny kérdésekben a kilátásba helyezett büntetőeljárások súlyos aggályokat keltenek az írókban, újságírókban, akademikusokban, mely aláássa a szólásszabadságot. A jelenlegi jogszabályok nem biztosítják kellőképpen az európai normák szerinti véleménynyilvánítás szabadságát, a terminus technicusok definiálatlansága pedig a jogszabályok tág bírói értelmezését teszi lehetővé, növelve a jogbizonytalanság érzését. A gyakori weboldaltiltások szintén komoly aggodalomra adnak okot, így Törökország jogalkalmazói gyakorlata, jogszabályai, a kilátásba helyezett büntetőeljárások és politikai válaszok akadályozzák az információk szabad áramlását és cseréjét is. A beavatkozások többsége ugyan „sürgető társadalmi szükségletre” vonatkozott, ezen túlmenően azonban legtöbbször indokolatlan, irreleváns volt a beavatkozás és a megtett intézkedés nem volt arányban az elérni kívánt célokkal.

Törökország kormánya (1980-1983) 1982. november 7. napján a 2709. számú törvénnyel elfogadta a jelenlegi alkotmányt²⁰, amely bár demokratikus volt, mégis korlátozta a szólásszabadság jogát. Ugyan az alkotmány 22-26. cikkelye garantálta a gondolat és a vélemény szabad kifejezésének jogát, 28. cikkelye pedig a szabad és cenzúrázatlan sajtó alkotmányos követelményét is előírta, a Preambulumban azonban megállapította, hogy „a török nemzeti érdekekkel ellentétes gondolatok és vélemények nem részesülnek

---

¹⁹ Media Freedom Trends 2018 Turkey, European Parliament, 2018.

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2018/620238/EPRS_ATA\(2018\)620238_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2018/620238/EPRS_ATA(2018)620238_EN.pdf)

²⁰ 1982. évi Török Alkotmány szövege angolul elérhető: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/ilo_aids/documents/legaldocument/wcms_127495.pdf (Letöltés ideje: 2018.01.12.)

védelemben”. A hivatkozott nemzeti érdekek Törökország államának és területének oszthatatlanságát, történelmének, a Mustafa Kemal Atatürk által képviselt erkölcsi értékeknek, elveknek és reformoknak a sérthetlenségét jelentették.

A szólásszabadságot korlátozó egyéb cikkek az Alkotmány 13. és 14. cikkelyei voltak. A 13. cikkelye eredeti szövege kimondta, hogy az alapvető jogok és szabadságjogok az állami terület, a nemzeti szuverenitás, a biztonság megőrzése és a közrend fenntartása érdekében korlátozhatók. A 14. cikkely hozzátette, hogy az alkotmányban foglalt jogok és szabadságjogok gyakorlása nem járhat együtt a nemzet és a területi integritás oszthatatlanságának megsértésével, mert az veszélyezteti a török állam és a Köztársaság fennállását. Mindazonáltal az alkotmányos rendelkezések megsértései önmagukban nem minősülnek bűncselekménynek, kivéve, ha a hatályos büntető törvénykönyv lehetővé teszi e cselekmények büntetését.

Az alkotmány rendelkezéseivel összhangban a Török Büntető Törvénykönyv 159. cikkelye szerint azok, akik nyilvánosan sértik vagy rágalmaznak Törökország, a Köztársaság, a Nagy Nemzetgyűlés [a török parlament] vagy a kormány vagy a miniszterek, az állam katonái és nemzetbiztonsági erői, valamint az igazságszolgáltatási rendszer morális jellegét egytől hat évig terjedő súlyos szabadságvesztéssel (börtönbüntetés) sújtandók.

A Büntetőtörvénykönyv 158. és 159. cikkelyei együttesen bűncselekmény elkövetőinek minősítették azokat, akik nyilvánosan sértegetik, rágalmaznak, nevetségessé teszik a törökök, a köztársaság, a parlament, a kormány, az államügyészek, a katonaság erkölcsileg prominens személyiségeit. A 312. cikkely pedig megtiltotta a faji, osztálybeli, vallási vagy regionális különbségen alapuló nyilvános gyűlöletkeltést és az arra való felbujtást is, mely törvényhelyet többször alkalmaztak a kurdkérdésben író újságírókkal szemben.²¹

Emellett A terrorizmus elleni küzdelemről szóló 1991. évi 3713. sz. törvény 8. cikkelye gyakorlatilag bűncselekménynek minősítette a

---

²¹ Committee to Protect Journalists: Turkey: Criminal Prosecutions of Journalist, 1999.07.01.

<https://cpj.org/reports/1999/05/turkeyreport.php> (Letöltés ideje: 2018.04.04.)

kurd szeparatizmus akár írásbeli akár szóbeli formáját.²² A 8. cikkely szerint ugyanis a Török Köztársaság, a nemzet és területi integritás oszthatatlan egységét károsító tüntetések, az erre vonatkozó írásos és szóbeli propaganda, a közgyűlések, találkozók ilyen tevékenységek mögött húzódó módszerekre, szándékokra és eszmékre tekintet nélkül terrorcselekménynek minősülnek.

Az 1999 decemberében tartott helsinki csúcstalálkozó során az EU elismerte Törökországot az Unióba való csatlakozás hivatalos jelöltjeként.²³ Annak érdekében, hogy uniós taggá válhasson, Törökországnak számos reformot kellett végrehajtania az EU által 1993 júniusában, Koppenhágában megtartott ülésen elfogadott politikai kritériumok²⁴ teljesítése érdekében, mely előfeltétele volt a csatlakozási tárgyalások megnyitásának. Ennek megfelelően a török jogszabályoknak összhangban kellett kerülniük az uniós normákkal az alábbi területeken: szólásszabadság, egyesülési és gyülekezési szabadság, a kínzás és kegyetlen, embertelen bánásmód elleni küzdelem, a munkaügyi próbaidőszak, emberi jogi kérdések, az igazságszolgáltatás működése és hatékonysága, a halálbüntetés de facto moratóriumának fenntartása és a nemzetiségi nyelveken történő műsor közvetítések tekintetében.²⁵

---

²² Law on Fight Against Terrorism of Turkey Act Nr. 3713. szövege angolul elérhető:

http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:8OMZc0hWLMoJ:www.legislationline.org/download/action/download/id/3727/file/Turkey_anti_terr_1991_am2010_en.pdf+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu&client=firefox-b-ab (Letöltés ideje: 2018.04.12.)

²³ Helsinki-EU csúcs: A bővítés bővítése, 1999. 12.15. https://24.hu/fn/gazdasag/1999/12/15/helsinki_eu_cs_cs/ (Letöltés ideje: 2018.04.12.)

²⁴ European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations, Accession Criteria https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/glossary/terms/accession-criteria_en (Letöltés ideje: 2018.04.12.)

²⁵ Michael Emerson: Has Turkey Fulfilled the Copenhagen Political Criteria? Centre for European Policy Studies, 2004, április. <http://aei.pitt.edu/6575/1/1104.pdf> (Letöltés ideje: 2018.01.12.)

A török kormány első lépésként a török jogszabályok és az EU-s joganyag harmonizációja keretében a 2001. évben 34 jogszabályhelyet érintő alkotmánymódosítási csomagot²⁶ fogadott el elsősorban a szólásszabadság, az egyesülési és gyülekezési szabadság, a kisebbségi nyelvhasználat, a halálbüntetés és a katonaság politikai szerepe tekintetében. A szólásszabadság területén az Alkotmány 26. cikkelye módosult, mely megszüntette a kurd nyelv nyilvános használatára vonatkozó tilalmat, melyet a korábbi katonai rendszer alkotmánya megtiltott.²⁷

A 2001-es alkotmánymódosítás ellenére, a kurd nyelv szabad használata egészen addig nem változott, amíg 2002 augusztusában egy másik harmonizációs csomag nem lépett életbe, mely külön engedélyezte a kurd nyelv használatát a médiában és az oktatásban.²⁸

Ezen kívül az Alkotmány Preambuluma is módosult, melynek értelmében a török alkotmány betűjének és szellemének védelme nem csupán a gondolatok és vélemények, hanem a cselekvés és az arra irányuló szándék szintjén kifejezésre kell, hogy kerüljön.²⁹ A 13. és a 14. cikkely tekintetében továbbá rögzítésre került, hogy az alapvető jogok és szabadságjogok csak törvényi szinten korlátozhatók és a korlátozás mértéke nem lehet ellentétes a Köztársaság demokratikus rendjével.

A reformcsomag ellenére az Európai Bizottság további reformokat követelt, mivel úgy találta, hogy a 2001. októberi módosítás nem

---

²⁶ Levent Gönenc: The 2001 Amendments to the 1982 Constitution of Turkey, Ankara Law Review, 2004 Nyár, Vol:1, No:1. 89-109., <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/64/1536/16861.pdf> (Letöltés ideje: 2018.04.12.)

²⁷ The 2001 Amendments to the 1982 Constituion of Turkey <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/64/1536/16861.pdf> (Letöltés ideje: 2018.04.12.)

²⁸ Turkey's Constitution of 1982 with Amendments through 2002. https://www.constituteproject.org/constitution/Turkey_2002.pdf (Letöltés ideje: 2018.04.12.)

²⁹ A Török Alkotmány 2002. évi módosításai szövege angolul elérhető: https://www.constituteproject.org/constitution/Turkey_2002.pdf (Letöltés ideje: 2018.04.12.)

foglalkozott mélységében az alapvető emberi jogi problémákkal Törökországban.

2002-ben a török parlament az első módosításokat három másik uniós harmonizációs jogszabálysomaggal folytatta. Az Európai Bizottság második előrehaladási jelentésében arra a következtetésre jutott, hogy a reformok még mindig nem elégségesek a koppenhágai politikai kritériumok teljesítéséhez. Először is, a reformok számos korlátozást tartalmaztak az alapvető jogok és szabadságok teljes körű érvényesüléséhez, másodsor, a reformok hatékony végrehajtása még mindig nem valósult meg, harmadszor, Törökországnak további reformokat kell végrehajtania a kínzás és embertelen bánásmód elleni küzdelem, a katonaság polgári ellenőrzése, a véleménynyilvánítás szabadsága és az EJEE rendelkezéseinek betartása tekintetében. Az EU minden nyomása ellenére a büntető törvénykönyv 159. cikkelye és a terrorizmus elleni törvény 8. cikkelye változatlanul hatályban maradt.³⁰

Az újonnan megválasztott Igazság és Fejlődés Pártja (AKP) 2003-ban négy további harmonizációs jogszabálysomagot³¹ fogadott el. A 2003-as törvénycsomag legnagyobb eredménye a terrorizmus elleni törvény 8. cikkelyének eltörlése volt.

Törökország 2004 júniusában új büntető törvényt fogadott el, amely 2005 júniusában lépett életbe. A 312. cikkely helyébe a 216. cikkely lépett, amely a társadalmi osztály, faj, vallás vagy vallási szekta ellen irányuló uszítás és gyűlöletkeltés tettet abban az esetben rendelte büntetni, ha az oly módon került elkövetésre, amely „veszélyt jelenthet a közrendre”. Ezt a cikkelyt korábban elsősorban azokkal az

---

³⁰ 2001 and 2002 Regular Report on Turkey's Progress towards Accession,

https://www.google.hu/search?q=european+commission+turkey+2001&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b-ab&gfe_rd=cr&dcr=0&ei=EsORWt_yF4Kq8weYmqSwDA;

https://www.google.hu/search?q=regular+report+towards+turkey+2002&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b-ab&gfe_rd=cr&dcr=0&ei=kcORWumtNoKq8weYmqSwDA

(Letöltés ideje: 2018.04.12.)

³¹ Marcia Patton: AKP Reform Fatigue in Turkey: What has happened to the EU Process?, *Mediterranean Politics*, 2007/12./3, 339-358. (Letöltés ideje: 2018.04.12.)

újságírókkal szemben használták, akik a kurdkérdésről írtak, vagy a fegyveres erők tevékenységét ebben a kérdésben denigrálták.³²

A 2003-ban hatályon kívül helyezett terrorizmusellenes törvény 8. cikkelye helyett azonban az új Büntető Törvénykönyv³³ az állam egységét és integritását károsító szeparatista propagandát és provokációt rendelte büntetni a 216. és 302. cikkellyel. A Büntető Törvénykönyv 297. cikkelye szerint Törökország elnökét rágalmazza egytől négy évig terjedő szabadságvesztés büntetéssel büntetendő. Súlyosabb büntetést von maga után, ha a sértés nyilvánosan történik. A későbbi 301. cikkely öse egyébként a 299. cikkely volt, melynek szövege kimondja, hogy a Törökséget, a Köztársaságot vagy Törökország nemzetgyűlését nyilvánosan rágalmazó személy hat hónaptól három évig terjedő szabadságvesztésre ítéltető. A Török Köztársaság kormánya, az állam igazságügyi szervei, a katonaság vagy a nemzetbiztonsági szerveket nyilvánosan rágalmazó személy hat hónaptól és két évig terjedő szabadságvesztés büntetéssel büntetendő. Amennyiben pedig a törökség megsértését egy török állampolgár egy másik országban követi el a kiszabandó büntetést egyharmaddal kell növelni. A törvényhely szerint a bírálóknak, kritikának szánt gondolatok nem tekinthetők bűncselekménynek. Ez a cikkely meglehetősen homályos maradt a jogértelmezések során, mert nehezen volt definiálható a közvéleményt felkavaró kérdések tekintetében a békés véleménynyilvánítás akár Törökországban, akár külföldön fejtették ki.

A törvény életbe lépését követően számos író, újságíró, tudóst, kiadót és emberi jogi aktivistát helyeztek vád alá a 299. később 301. cikkelyre hivatkozással. Ami a nemzetközi közösség figyelmét és tiltakozását kivívta, Orhan Pamuk ismert író és Nobel-díjas író vád alá helyezése volt³⁴, aki írásaiban említést tett az örmény népirtásról és a

---

³² A Török Büntető Törvénykönyv 2004. évi módosításainak szövege angolul elérhető:

<http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/tr/tr171en.pdf> (Letöltés ideje: 2018.04.12)

³³ 5237.sz. Török Büntetőtörvénykönyv (2004.09.26.) szövege angolul elérhető:

<http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/tr/tr171en.pdf> (Letöltés ideje: 2018.04.12.)

³⁴ Alison Flood i.m.

kurd helyzetről. Az Európai Unió és az Egyesült Nemzetek Szervezete bírálta Törökországot a szólásszabadság megszüntetése az Emberi Jogok Európai Egyezménye³⁵, valamint a Törökország által aláírt Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya³⁶ által is biztosított szólásszabadság alapvető jogával és követelte a 301. cikkely hatályon kívül helyezését. A cikkelyt az európai hatóságok elsősorban a jogalkotói szándék pontos megfogalmazásának hiánya, terminus technicusok – elsősorban a törökség fogalmának - tisztázatlansága és homályossága miatt támadták. A „törökség” kifejezés jogalkalmazói szempontból roppant problematikusnak minősült és komoly aggodalomra adott okot, hiszen a szónak pontos és egyértelmű definíciója nem létezett és nem létezik a mai napig sem. A kifejezés jelentheti mindazt, ami Törökország vagy török, vonatkozhat a török állam területére, de a határain túlra is. Továbbá, a „törökség megsértése” vádjával indított büntetőügyekben a törvényhely azt sem tisztázza, hogy egyértelmű szándékkal kell-e a bűncselekmény elkövetéséhez megsérteni a „törökséget”, vagy a szándék hiánya mellett is megvalósulhat a bűncselekmény. Bár a legtöbb, a 301. cikk alapján vádolt egyént felmentették, sokakat közülük a felmentést követően is nyilvánosan zaklattak és sokan halálos fenyegetést is kaptak. Az újságszerkesztő Hrant Dink meggyilkolása, akit az örmény népirtásról vallott nézetei miatt a 301. cikkely elkövetésével vádoltak nemzetközi felháborodást váltott ki.³⁷

Így a török kormányt az EU által 2008-ban újbóli nyomás érte annak érdekében, hogy a megjelölt passzusok tekintetében módosításokat hajtson végre a büntető törvénykönyvben. A 301. felülvizsgált és módosított cikkely szövege a következőket írja elő: A török nemzet, a török állam, a török nagy nemzetgyűlés, a Török Köztársaság kormányának, az állam igazságügyi szervezeteinek megrágalmazása

---

³⁵ Az egyezmény szövege elérhető: <http://www.lb.hu/hu/egyezmény-az-emberi-jogok-es-alapvető-szabadságok-vedelmerol> (A letöltés ideje: 2018.04.12.)

³⁶ A dokumentum szövege magyarul elérhető: <https://www.helsinki.hu/polgari-es-politikai-jogok-nemzetkozi-egyezesokmánya-iccpr/> (A letöltés ideje: 2018.04.12.)

³⁷ Freedom House: Freedom of the Press- 2016 Turkey, <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2016/turkey>, 2016,04,12, (Letöltés ideje: 2018.04.12.)

hat hónaptól két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Az a személy, aki nyilvánosan denigrálja a katonai vagy állambiztonsági struktúra tagjait az első bekezdés szerint büntetendő.

A bírálatra szánt gondolat-kifejezés nem minősül bűncselekménynek. Az e cikkely szerinti büntetőeljárást pedig az Igazságügyi Minisztérium jóváhagyásával lehet megindítani. A cikkely legfontosabb változása a törökség helyett a török nemzet és a török állam kitételek szövegbe iktatása volt.³⁸ A szövegváltozás ellenére a cikkely még mindig a korábbihoz hasonlóan homályos, tisztázatlan kitételeket tartalmazott ezzel veszélyeztetve a szólásszabadsághoz való jogot. A „nyilvánosan denigrál” kifejezések szintén kétértelműek voltak. A 301. cikkely második módosítása ugyanakkor csökkentette a börtönbüntetés maximális mértékét két évre. Egy másik észrevehető változás, hogy a börtönbüntetés mértéke nem nő, ha az elkövető külföldön tartózkodó török állampolgár. Végül a törvény értelmében a büntetőeljárás megindításához a török Igazságügyi minisztérium jóváhagyása lett szükséges. Ez a kitétel biztosította, hogy önkényesen a cikkelyre hivatkozással ne lehessen büntetőeljárást kezdeményezni. Az Európai Bizottság 2008-as jelentése szerint a módosítások ellenére Törökországban a szólásszabadság biztosítása továbbra sem garantált.³⁹

A USA Kormányügynöksége 2008-as Emberi Jogi Jelentésében bírálta a szólásszabadság korlátozását, mely tekintetben a 301. cikkelyt fő aggodalmának tekinti. Ezzel kapcsolatban az Európai Bizottság további kritikát fogalmazott meg Törökország éves elért eredményeit bíráló szóló jelentésében. A jelentésben arra a következtetésre jutottak, hogy a reformok nem elégségesek ahhoz, hogy biztosítsák az országon belüli szabad véleménynyilvánítást. Ráadásul a török tisztviselők nem követik az alkotmánymódosításokat és nem hajtják végre az új törvényt módosításokat. Habár a török

---

³⁸ A 2008. évi Török Büntetőtörvénykönyv szövege angolul elérhető: https://static1.squarespace.com/static/56330ad3e4b0733dccc0c8495/t/56b85f01d210b8f561fb1dec/1454923521722/GLJ_Vol_09_No_12_Aljan.pdf (Letöltés ideje: 2018.04.12.)

³⁹ Turkey 2008 Progress Report, Brüsszel, 2008.11.05. https://ec.europa.eu/neighbourhoodenlargement/sites/near/files/pdf/press_corner/keydocuments/reports_nov_2008/turkey_progress_report_en.pdf (Letöltés ideje:2018.01.12.)

kormány erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy a jogszabályt összhangba hozza az Európai Unióval, nem teljes mértékben tett eleget vállalt kötelezettségeinek. A bírálókat másik kulcspontja a terrorizmus elleni törvény volt. A felülvizsgált törvény ugyanis megnövelte a terrorcselekmények elleni küzdelemben részt vevő biztonsági erők hatáskörét, embereken gyakorolható szankciós jogkörét, melynek elsődleges célja az emberek megfélemlítése és ez által elhallgattatása volt. A bírálókat szerint napjainkban a török hatóságok a terrorizmusellenes törvényt használják a megfélemlítésre és ezáltal a szólásszabadság korlátozására és úgy tűnik, hogy a törvény 301. cikkelyt a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása tekintetében helyettesíti. 2006-os hatálybalépése óta ugyanis ezt a törvényt arra használják, hogy megfélemlítsék a kurdok autonómiájáról szóló cikkek megjelentetését és bebörtönözzék azokat, akik a kurd polgári szabadságjogokról írnak.⁴⁰

Az Emberi Jogok Európai Bírósága megállapította, hogy Törökország 1959-től kezdődően az 1954-ben ratifikált Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Egyezményt legtöbbször szegte meg az EU-ba tagjelöltként jelentkező országok közül. A Törökország ellen felhozott legtöbb esetben a tisztességes tárgyaláshoz, a tulajdonhoz, a szabadsághoz és a biztonsághoz való jogok megsértését állapították meg. A török kormány csak az esetek 10 százalékát nyerte meg az Európai Emberi Jogok Bírósága előtt.⁴¹ A török alkotmány és a török Büntető Törvénykönyv módosításainak ellenére a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása Törökországban továbbra is fennáll.

A 2008-as módosítások nem oldották meg a problémát; a korábbi 159. cikkely és a 301. cikkely közötti különbség „kizárólag frazeológiai”. Bár a megfogalmazás megváltozott, a tartalom ugyanaz maradt. Törökországban 2001 és 2004 között jelentős reformokat

---

⁴⁰ Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor 2008 Country Reports on Human Rights Practices Report February 25, 2009 <https://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2008/eur/119109.htm> (Letöltés ideje: 2018.01.12.)

⁴¹ European Court of Human Rights. Turkey. Press Country Profile. http://www.echr.coe.int/Documents/CP_Turkey_ENG.pdf (Letöltés ideje: 2018.01.12.)

hajtottak végre, amelyek jelentős változtatásokat léptettek életbe a jogalkotás területén, de a fejlődés folyamán Törökországban továbbra is jelentős problémák vannak. A sajtó és a cenzúrázatlan beszéd szabadsága ugyan formailag garantált, de a török biztonsági erők továbbra is erőszakot, kínzásokat és visszaéléseket alkalmaznak a foglyokkal a tiltakozókkal, kritizálókkal szemben. A kisebbségi csoportok továbbra is „másodosztályú” állampolgárok; az örmény, ciprusi és kurdkérdések továbbra is tabunak számítanak; és az embereket, akik ezekről a témákról szeretnének beszélni, a 301. cikkely és a terrorizmusellenes törvény révén elhallgattatják.⁴²

A törvénymódosítással kapcsolatban 2010-ben a BIA Monitoring Report⁴³ megállapította, hogy a 301. cikkely szerint Törökországban 249 embert üldöztek a gondolataik kifejezése miatt, miközben 2009-ben ez a szám csak 125 volt. Ezen kívül megállapította azt is, hogy a terrorizmusellenes törvényt egyre többször alkalmazzák az emberi jogok korlátozására. Az e törvény alapján 2010-ben indult bírósági tárgyalások száma 110 volt, amely jelentősen nőtt a 20 évvel korábbihoz képest.⁴⁴

Az Amnesty International folyamatosan bírálja Törökország jogszabályait, melyek formálisan szólnak a szabad véleménynyilvánításról.⁴⁵ A Human Rights Watch világjelentései szintén bírálják az országon belüli helyzetet megállapítva, hogy a török jogszabályok, garanciák szintjén messze elmaradnak az európai demokratikus normáktól és a témában a diskurzus lehetősége sem biztosított.⁴⁶ A jelentés aggodalmát fejezte ki a kormány által

---

⁴² Turkey tops ECHR list in freedom of expression violations in 2015, <http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-tops-echr-list-in-freedom-of-expression-violations-in-2015-94477>, 2016.01.28. (Letöltés ideje: 2018.04.12.)

⁴³ <http://bianet.org/english/diger/117328-bia-media-monitoring-reports> (Letöltés ideje: 2018.04.12.)

⁴⁴ <https://www.osce.org/representative-on-freedom-of-media/372571> (Letöltés ideje: 2018.04.12.)

⁴⁵ <https://www.osce.org/representative-on-freedom-of-media/372571> (Letöltés ideje: 2018.04.12.)

⁴⁶ Turkey: Media, Activists, Political Opposition Targeted, State of Emergency Prolonged as Presidential Powers Increase,

támogatott internetes cenzúra miatt is, amely korlátozza az információhoz való szabad hozzáférést és megsérti az emberi jogokat.

Az Európai Bizottság 2016-os Törökország előrehaladásáról szóló jelentésében változatlanul úgy látja, hogy az országban a média és a szólás szabadsága továbbra is korlátozott. A kisebbségi kérdésekről, hadseregről író újságírók ellen több esetben terrorista propaganda vádjával kezdeményeztek büntetőeljárás⁴⁷.

A 2017-es OSCE Jelentés⁴⁸ a közelmúltbeli jogalkotási reformok ellenére sem talált javulást a szólásszabadság biztosításának tekintetében. Jean-Claude Juncker⁴⁹ azt is megjegyezte, hogy a török Büntető Törvénykönyv változásai ellenére az állam továbbra is megtiltja az általa érzékenynek tartott kérdések megvitatását, és elvárja polgáraitól, hogy fenntartsák a status quo-t. Az elnök szerint a sajtó a török alkotmány alapján ugyan védett, az igazságszolgáltatási rendszer azonban cenzúrázza a kisebbségi médiákat a terrorizmus elleni küzdelem, a területi egység megőrzése és az állam védelme ürügyén. Az emberi jogok javítását célzó reformok ellenére, a gyakorlatban Törökország továbbra is elnyomja lakosságát, és nem demokratizálódik. Hangsúlyozta, hogy a 301. cikkely veszélyt jelent a törökországi demokráciára nézve és aláássa a szólásszabadságot.

Irodalom

<https://www.hrw.org/news/2018/01/18/turkey-media-activists-political-opposition-targeted> 2018.04.18. (Letöltés ideje: 2018.04.01.)

⁴⁷ A jelentés szövege angolul elérhető:

https://ec.europa.eu/neighbourhoodenlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2016/20161109_report_turkey.pdf (Letöltés ideje: 2018.04.12.)

⁴⁸ Media freedom trends 2017: Turkey, At a Glance – 2017. május.

http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2017/603899/EPRS_ATA%282017%29603899_EN.pdf (Letöltés ideje: 2018.01.12.)

⁴⁹ European Federation of Journalist: European Union pressuring Turkey to release jailed journalists, 2018.01.17. <https://europeanjournalists.org/blog/2018/01/17/european-union-pressuring-turkey-to-release-jailed-journalists/> (Letöltés ideje: 2018.01.19.)

- Koltay András: A szólásszabadság alapvonalai, Magyar, angol, amerikai és európai összehasonlításban. Századvég Kiadó, Budapest, 2009. 163.
<https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Koltay%20Andr%C3%A1s%20PhD.pdf>
- 2001 and 2002 Regular Report on Turkey's Progress towards Accession,
https://www.google.hu/search?q=european+commission+turkey+2001&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b-ab&gfe_rd=cr&dcr=0&ei=EsORWt_yF4Kq8weYmqSwDA;
https://www.google.hu/search?q=regular+report+towards+turkey+2002&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b-ab&gfe_rd=cr&dcr=0&ei=kcORWumtNoKq8weYmqSwDA
 (Letöltés ideje: 2018.01.12.)
- Halmi Gábor: A kommunikációs jogokról. Médiakutató. 2001. ősz.
http://www.mediakutato.hu/cikk/2001_03_osz/03_a_kommunikacios_jogokrol (A letöltés ideje: 2018.03.15.)
- ENSZ 2016. évi Közgyűléséről készült jegyzőkönyv (2016) Promotion and Protection of the Right to Freedom of Opinion and Expression
http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/71/373 (A letöltés ideje: 2018.03.15.)
- Cass R. Sunstein: A szólásszabadság ma. Iustum Aequum Salutare IX. 2013. 1., 97–154. (ford.: Nagy Szabolcs és Koltay András)
<http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20131sz/07.pdf>
- Freedom House: Freedom of the Press- 2016 Turkey,
<https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2016/turkey,2016,04,12>, (Letöltés ideje: 2018.01.12.)
- Onora O'Neill: Practices of Toleration. In: Judith Lichtenberg (szerk.): Democracy and the Mass Media. New York, Cambridge, 1990. 155.
- Koltay András: A szólásszabadság alapvonalai, Magyar, angol, amerikai és európai összehasonlításban. Századvég Kiadó, Budapest, 2009.
- Committee to Protect Journalists: Turkey: Criminal Prosecutions of Journalist, 1999.07.01.
<https://cpj.org/reports/1999/05/turkeyreport.php> (Letöltés ideje: 2018.01.12.)

- Pákozdy Csaba: A véleménynyilvánítás szabadsága és a nemzetközi jog, különös tekintettel az Emberi Jogok Európai Bíróságának Joggyakorlatára, PhD Értekezés, ME-ÁJK Deák Ferenc Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolc, 2006, 201-209. http://midra.uni-miskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_5708_section_1142.pdf
- Freedom of expression in Europe: Case-law concerning Article 10 of the European Convention on Human Rights, Council of Europe Publishing Editions du Conseil de l'Europe. Strasbourg, 2007. 85-95. [https://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRFILES/DG2-EN-HRFILES-18\(2007\).pdf](https://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRFILES/DG2-EN-HRFILES-18(2007).pdf)
- Kiss Barnabás: Az alapjogok korlátozása és a közérdek. Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica, Tanulmányok Dr. Besenyei Lajos egyetemi tanár 70. születésnapjára, 2007, http://acta.bibl.u-szeged.hu/7337/1/juridpol_069_401-416.pdf
- Sajó András: Az önkorlátozó hatalom, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó-MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, 1995. Budapest, 241.
- Media Freedom Trends 2018 Turkey, European Parliament, 2018. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2018/620238/EPRS_ATA\(2018\)620238_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2018/620238/EPRS_ATA(2018)620238_EN.pdf)
1982. évi Török Alkotmány szövege http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/ilo_aids/documents/legaldocument/wcms_127495.pdf (Letöltés ideje: 2018.04.12.)
- Committee to Protect Journalists: Turkey: Criminal Prosecutions of Journalist, 1999.07.01. <https://cpj.org/reports/1999/05/turkeyreport.php> (Letöltés ideje: 2018.04.04.)
- Law on Fight Against Terrorism of Turkey Act Nr. 3713. szövege angolul elérhető: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:8OMZc0hWLMoJ:www.legislationline.org/download/action/download/id/3727/file/Turkey_anti_terr_1991_am2010_en.pdf+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu&client=firefox-b-ab (Letöltés ideje: 2018.04.12.)
- Helsinki-EU csúcs: A bővítés bővítése, 1999. 12.15.

- https://24.hu/fn/gazdasag/1999/12/15/helsinki_eu_cs_cs/ (Letöltés ideje: 2018.04.12.)
- European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations, Accession Criteria https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/glossary/terms/accession-criteria_en (Letöltés ideje: 2018.04.12.)
- Michael Emerson: Has Turkey Fulfilled the Copenhagen Political Criteria? Centre for European Policy Studies, 2004, április. <http://aei.pitt.edu/6575/1/1104.pdf> (Letöltés ideje: 2018.01.12.)
- Levent Gönenç: The 2001 Amendments to the 1982 Constitution of Turkey, Ankara Law Review, 2004 Nyár, Vol:1, No:1. 89-109., <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/64/1536/16861.pdf> (Letöltés ideje: 2018.04.12.)
- The 2001 Amendments to the 1982 Constituion of Turkey <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/64/1536/16861.pdf> (Letöltés ideje: 2018.04.12.)
- Turkey's Constitution of 1982 with Amendments through 2002. https://www.constituteproject.org/constitution/Turkey_2002.pdf (Letöltés ideje: 2018.04.12.)
- 2001 and 2002 Regular Report on Turkey's Progress towards Accession, https://www.google.hu/search?q=european+commission+turkey+2001&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b-ab&gfe_rd=cr&dcr=0&ei=EsORWt_yF4Kq8weYmqSwDA; https://www.google.hu/search?q=regular+report+towards+turkey+2002&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b-ab&gfe_rd=cr&dcr=0&ei=kcORWumtNoKq8weYmqSwDA (Letöltés ideje: 2018.04.12.)
- Marcia Patton: AKP Reform Fatigue in Turkey: What has happened to the EU Process?, Mediterranean Politics, 2007/12,/3, 339-358. (Letöltés ideje: 2018.04.12.)
- Doug Bernard: Turkey Moves to Block Internet Access, 2017.04.04. <https://www.voanews.com/a/turkey-moves-to-block-internet-access-/3662886.html> (Letöltés ideje: 2018.04.12.)
- Media freedom trends 2017: Turkey, At a Glance – 2017. május. http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2017/603899/EPRS_ATA%282017%29603899_EN.pdf (Letöltés ideje:2018.01.12.)

European Federation of Journalist: European Union pressuring Turkey to release jailed journalists, 2018.01.17. <https://europeanjournalists.org/blog/2018/01/17/european-union-pressuring-turkey-to-release-jailed-journalists/> (Letöltés ideje: 2018.04.19.)

A SZÁRMAZÁSI CSALÁD HATÁSA A FIATALOK ÉLETKEZDÉSI LEHETŐSÉGEIRE EGY ELSZEGÉNYEDETT FALUBAN

Molnár Éva

Szerző e-mail címe:
molnar.eva@arts.unideb.hu

Absztrakt

A fejlett országokhoz hasonlóan a magyar társadalomban is jellemzővé vált a párkapcsolati és családformák sokszínűvé válása. Számos kutatás foglalkozik a családalapítási szokások megváltozásának okaival, az első együttélő párkapcsolat és az első gyermekvállalás átlagéletkorának kitolódásával. Az ezeket a folyamatokat előidéző társadalmi és gazdasági tényezők azonban nem egyforma hatással jelentkeznek a különböző társadalmi csoportokban. A tartós szegénység és kirekesztődésben élés az egyén életkezdesi lehetőségeinek is határokat szab. Különösen igaz ez azokban az elszegényedett kistélepléseken, ahol a hátrányos helyzetű családokban teljesen más erőforrás típusok állnak rendelkezésre. A tanulmány célja bemutatni egy átfogó szociológiai kutatás során végzett kvalitatív vizsgálat részeredményei alapján, hogy a származási család milyen jellemzők mentén gyakorol hatást az életkezdesi lehetőségekre egy elszegényedett falusi közösségben.

Kulcsszavak: szegénységben élő fiatalok, származási család, családalapítás, elszegényedett falu

Diszciplína: szociológia

Abstract

Family forms have become diverse in developed countries and in Hungary. Numerous studies address the causes of change in family formation patterns, the first cohabiting relationship and the average age of first childbearing. However, the social and economic factors that trigger these processes do not have the same effect on different

social groups. Long-term poverty and exclusion also limits the individual's life-start opportunities. This is especially true of impoverished small settlements where disadvantaged families have completely different types of resources available. The study presents the results of an interim study. The question of the study: how the family of origin influences life opportunities in an impoverished village community.

Keywords: young people living in poverty, family, starting a family, impoverished village

Discipline: sociology

Módszertan

A tanulmány egy háromszázfős aprófaluban készült átfogó szociológiai kutatás részeredményeit mutatja be. A feltáró vizsgálat célja bemutatni, hogy egy térbeli és szimbolikus értelemben is elszigetelődött zsákfaluban a fiatalok életkezdési, párválasztási és családalapítási döntéseit milyen tényezők befolyásolják, illetve ezek milyen mechanizmuson örökítik tovább a szegénységet és a kirekesztődésben élést.

A kutatási kérdéseinkre fókuszáló kvalitatív vizsgálatra 2015-2017 között került sor. A félig strukturált interjúk olyan 18 és 35 év közötti férfiakkal és nőkkel készültek, akik a vizsgált településen életvitelszerűen tartózkodnak, legfeljebb alapfokú iskolai végzettséggel rendelkeznek és a nyílt munkaerőpiacról tartósan kiszorultak. A kutatás helyszíne egy 300 fős zsákfalú, amelynek lakóira jellemző a több generációra visszavezethető tartós munkanélküliség, szegénység és kirekesztődésben élés. A település nemcsak földrajzi helyzetéből adódóan tekinthető periferiának. Helyben az elsődleges munkaerőpiacon nincs lehetőség az elhelyezkedésre. Nincsenek oktatási intézmények és a különböző segítő szolgáltatások és szakemberek is csak alig néhány órára vannak jelen a településen.

A kutatás során félig strukturált interjúk készültek. Fontos célunk volt, hogy a kiválasztási szempontoknak megfelelő célcsoport minden tagját elérjük a településen és így települési szinten átfogó eredményeket kapjunk. A tanulmány összesen 40 interjú felhasználásával készült. Interjúvázlatunkban kiemelt szerepet kapott

az a vizsgálati dimenzió, amelynek kérdései a származási család jellemzőire irányulnak, mivel a származási család erőforrásai, a családi szocializáció, a családból hozott minták alapvetően befolyásolják az emberek élettervezését, családalapítással kapcsolatos elvárásait és gyakorlatát. Vizsgálatunk szempontjából nagy jelentőséggel bír, hogy interjúalanyainak hogyan értékelik saját származási családjukat. Milyen jellemzők mentén írják le? Hogyan látták a szüleik kapcsolatát? Hogyan élték meg a szülő-gyermek kapcsolatot a családban? Mennyire jelentett számukra érzelmi és szociális biztonságot a család? A gyermekkorukban megélt életkörülményeik mennyiben változtak meg felnőtté válva?

Párválasztás és családalapítás

A szülői befolyás több dimenzióban is kifejti hatását a gyermekek élettervezésére, így a családalapítására is. A család a szocializáció elsődleges színtere, a normák, értékek, szerepek átadásának terepe (Utasi, 1991), amelyek egész életen át végig kísérik az egyént (Bánlaky, 2001). A családban és annak környezetében tapasztalt párkapcsolati, családi minták, a férfikkal és nőkkel szemben támasztott elvárások mintaként szolgálhatnak a felnövekvő generációk előtt. A családi szocializáció fontos szerepet tölt be abban, hogy a felnőttek képesek legyenek tartós és jól működő párkapcsolatot létrehozni és fenntartani. A szülők nemi szerepekhez köthető attitűdje, a tradicionális nemi szerepekhez köthető funkciók elfogadása vagy elutasítása, a szülők kapcsolatának megítélése a párválasztással kapcsolatos elvárásokat is irányíthatja (Buda, 1985).

Somlai szerint (2013) a párválasztási szocializáció a családi szocializációhoz hasonlóan már a születéstől kezdve elkezdődik, magába foglalja mindazokat a pszichikus és interperszonális folyamatokat, amelyeknek szerepük van a szerelmi partner vagy a házastárs kiválasztásában és a vele folytatott kapcsolat alakulásában. A párválasztási szocializáció azoknak a viselkedési készségeknek átvételének folyamata, amelyek lehetővé teszik a társadalom fajfenntartási-utódnevelési folyamataiba való harmonikus beilleszkedést.

Interjúalanyaink jellemzően nagycsaládokból, magas gyerekszámú családokból származnak. Két interjúalanyom nem a származási családjában nevelkedett, hanem gyermekotthonban illetve

nevelőszülőknél. Nekik alig vannak információik a testvéreikről és a vér szerinti szüleikről. Ugyanakkor a származási családok bemutatásakor megfigyelhető volt, hogy az interjúalanyoknak nehézséget okoz a család jellemzőinek, a családdal kapcsolatos emlékek felidézése. Nem gondolom, hogy mindez az interjúszituáció miatt kialakuló feszültség vagy bizonyos információk szándékos elhallgatása, szégyenkezés miatt alakult volna ki, mivel a meglévő emlékképeket viszont nagy részletességgel, a legintimebb információk kendőzése nélkül mesélték el. A családi múlt homályosságát sokkal inkább abban látom, hogy az interjúalanyok nagycsaládokból származtak, sok testvérral rendelkeztek és otthonaikban is magas lakószám volt jellemző. A szülőknél kevesebb ideje és energiája volt egy-egy gyerekkel való foglalkozásra, ami azzal járhatott, hogy kevesebbet beszélgettek velük, ami nem segíthette elő a gyerekkori emlékek rögzülését. Egyetlen interjúalanyom rendelkezik csupán egy testvérral, a többiek legalább háromgyermekes családokból származnak. A leggyakrabban öt és hatgyermekes családokból származnak az interjúalanyaim.

A szülők házassági és gyermekvállalási életkora több szempontból is befolyással bír, mivel a fiatalon házasodó szülők mintaként szolgálhatnak, illetve maguk is fiatalkori családalapításra ösztönözhetik a gyerekeiket. A fiatalkori gyermekvállalás nehezítheti a munkaerőpiaci elhelyezkedést, a munkabérszerzést, az ilyen családokban kevésbé tudják megadni az anyagi, társadalmi és érzelmi biztonságot a gyermekeik számára, akik korábbi életkorban válnak motiválttá a szülői ház elhagyására (Thornton, 1991).

Bár nem minden esetben tudták megmondani az édesanya életkorát az első gyermek vállalásakor (sőt a jelenlegi életkorát vagy a pontos születési dátumát sem), ugyanakkor az interjúkból egyértelműen kirajzolódik, hogy a szülői generációban is fiatalkori gyermekvállalási minta volt jelen. Interjúalanyaim több mint fele tudta pontosan megmondani édesanyja életkorát az első gyermek vállalásakor, ők egyetlen kivételtől eltekintve 16 és 20 év közötti életkorokat neveztek meg. Az édesapák életkora is ehhez hasonlóan alakult az első gyermek születésekor, 16 és 22 év között. Ez a fiatalkori gyermekvállalási minta azóta is megmaradt a településen is és interjúalanyaim körében is, akik közül a lányok szintén a legfiatalabban 15 évesen anyává, a legidősebben pedig 18 évesen szültek.

Az interjúalanyok szülei között néhány éves korkülönbség látható. Az édesanyák és édesapák jellemzően hasonló korosztályból kerültek ki, nincsen példa öt évnél nagyobb korkülönbségre a szülők között. Jellemzően az interjúalanyok édesapjai idősebbek néhány évvel az édesanyáknál, amely már egy tradicionális képet mutat. Ez is hasonlóságot mutat az interjúalanyaimhoz képest, ahol egy-két kivételtől eltekintve szintén az a jellemző, hogy a férfiak 1-4 évvel fiatalabb nőt választottak.

Az interjúalanyok származási családjai nem minden esetben a vizsgált településen éltek, élnek. Három esetben háromezer főnél kisebb településről, egy esetben egy hétezer fős kisvárosból és egy esetben egy tizenötezer fős városból érkeztek a vizsgált településre. Ezek a települések a vizsgált településtől legfeljebb 40 km-es távolságra találhatóak. Ugyanakkor nincsenek jelentős különbségek a zsákfaluban felnőtt és a már „felnőttként” minden esetben párkapcsolati motiváció miatt a zsákfaluba költöző fiatalok származási családjainak családszerkezete vagy szociális helyzetük alapján.

Az interjúalanyok szülei a legtöbb esetben házasságot kötöttek, ezért ők maguk is arról számoltak be, hogy a házasság a legideálisabb párkapcsolati forma. Négy esetben szakították meg a házasságot a szülők, ugyanakkor ez csak egyetlen esetben jelentett tényleges különválást. A másik három esetben a válás után is egy háztartásban éltek a szülők és továbbra is házastársként viselkedtek egymással, így feltételezhetően a házasság törvényes megszakítását nem a kapcsolat minősége befolyásolta. Féltestvérek az apa részéről fordultak elő, ők voltak azok, akiknek az interjúalanyok édesanyjával való családalapítás előtt más nőktől is lett gyermeke, akik nem az édesapjukkal egy háztartásban nőttek fel, így nem is alakult ki szoros kapcsolat az interjúalanyok és féltestvéreik között.

Társadalmi helyzet és az életkörülmények állandósága

Interjúalanyaink legfeljebb alapfokú végzettséggel rendelkeznek és a nyílt munkaerőpiacról tartósan kiszorulnak. Az interjúk szerint a szülők egyik esetben sem rendelkeztek érettségivel, így annál magasabb iskolai végzettséggel sem. Az édesanyák legtöbbször a háztartást vezette, a családról és a gyermekekről gondoskodott. Egyik édesanya esetében sem neveztek meg szakmákat, foglalkozásokat, a

fizetéssel járó munkavégzés a szezonális jelleggel végezhető, szakképzettséget nem igénylő mezőgazdasági munkák jelentették, illetve a nagyobb szomszéd településeken végezhető takarítói munkát említettek még meg. Az édesapák is egy jelentős része dolgozott a mezőgazdaságban, ugyanakkor esetükben már foglalkozások is megjelentek: hegesztő, lakatos, kertész, sofőr.

„Ott volt ilyen torma, oszt azzal. Mert akkor még nagy volt a szegénység, mikor én még gyermek voltam. Cirkot vágtak, meg ilyenek, abból tartottak el minket.” (34 éves férfi)

A vizsgált zsákfaluban a kilencvenes évek közepéig még voltak különböző mezőgazdasági termeléssel foglalkozó vállalkozók, akik munkalehetőséget kínáltak a helyi szakképzetlen munkaerőnek. Továbbá a harminc kilométerre található tizenötezer fős városban két olyan nagyobb gyár is működött, ahol jelentős létszámú dolgozót volt lehetőség alkalmazni. A rendszerváltás után ezek a munkalehetőségek tömegesen leépültek, ami az interjúalanyok szüleit is érintette. A jobb helyzetű, mozgósítható erőforrásokkal rendelkező családok elköltöztek a településről, feltehetően ők voltak azok is, akik a legjobb munkaerőpiaci összeköttetésekkel rendelkeztek, akik információkkal szolgálhattak volna más típusú munkavégzési lehetőségekről. Ennek hiányában azonban a helyiek nagy részére munkanélküliség várt vagy a tartós munkanélküliségből való kimenekülés egyik alternatívájaként a rokkantnyugdíjazás szolgált alternatívaként.

A bevételi források növelésének esélyét jelentette az alkalmi munkák vállalása, amely egyrészt az egyre korlátozottabb számban rendelkezésre álló mezőgazdasági idénymunkát jelentette továbbra is. Másrészt kizárólag a férfiak számára elérhető építkezéseken való részvételt. Ugyanakkor kistérségi szinten is megfigyelhetővé vált az emberek jövedelmi helyzetének a romlása, a szelektív migráció felerősödése, ami miatt az építkezések száma is jelentősen megcsappant, így mint munkavégzési alternatíva is.

Míg a környékbeli településeken romlott az elhelyezkedés esélye, addig más távolabbi településeken a modernizáció, a gazdasági változások kedvezőbben hatottak, így különböző munkahelyeket generáltak. Ezekben a településeken való munkavégzés napi ingázással nem volt megvalósítható, így hetente, esetleg kéthetente jártak haza a családjukhoz azok a férfiak, akiknek lehetőségük nyílt erre a típusú

munkavégzésre. Bár biztosabb jövedelmet jelentett, de ehhez a munkavállaláshoz is komoly összeköttetések kellettek, illetve egy minimális „indulótőke”, ami azokban a családokban, ahol: „nekünk még egy buszjegyre sem volt pénzünk” nem megvalósítható.

Az interjúalanyok származási családjában a jövedelmi szegénység, a nyílt munkaerőpiacról való kirekesztettség szinte általános jelenség volt a kilencvenes évek második felétől. Ugyanakkor a szegénység megélése, a saját gyerekkori életkörülmények és lehetőségek értelmezése változó. Míg az interjúalanyok egy része gyermekkorában is tisztában volt vele, hogy hátrányos helyzetű családból származik, hogy más településen él, több anyagi bevételekkel rendelkező családok jobban élnek, több lehetőséget tudnak biztosítani a családtagok számára, mégis elbeszéléseikben többnyire a pozitív emlékek dominálnak, a származási család a bizonytalan egzisztenciális helyzete ellenére is nagyfokú érzelmi biztonságot jelentett számukra.

Ezzel szemben interjúalanyaim másik csoportjánál a pozitív emlékek háttérbe szorulása a jellemző. A gyermekkoruk bemutatásánál a negatív elemek dominálnak. A szegénység és az anyagi erőforrások hiányának részletes elemzése mellett kitérnek arra is, úgy ítélik meg a szüleikkel nem alakult ki olyan kapcsolat, amire szükségük lett volna. A családokban jellemzően sok gyermek volt, így a szülőknek is kevesebb idő és energia jutott egy-egy gyermekkel való foglalkozásra. Otthonaikra a kis alapterület és nagy lakósűrűség volt jellemző, alig volt lehetőségük akár az édesanyával, akár az édesapával négy szemközti, bizalmas beszélgetéseket folytatni, intim kérdéseikkel hozzájuk fordulni. A lakásokban jellemzően három, de akár négy generáció is együtt élt (gyerekek, szülők, nagyszülők, dédszülők) így szinte elkerülhetetlenek voltak a konfliktusok, amelyek elmélyülése a szülőkkel és a többi családtaggal való kapcsolat megromlását is jelenthette.

„Én csak arra emlékszem, hogy mindig, de mindig veszekedtünk. Legtöbbet apámmal meg az egyik öcsémmel. A testvéremmel valahogy nem bírtuk egymást és ez így van a mai napig is. Apámék meg mindig az ő pártját fogták akármilyen is volt. Nem szerettem ott lakni.” (Férfi 26)

„Hát nem volt olyan túl jó gyerekkorom. Az hogy szegények voltunk az egy dolog volt. Mindig mentünk az iskolába és persze láttuk, hogy

csak mi voltunk rongyosak. Egy se volt olyan rongyos mint mi...de a másik meg az, hogy nem is nagyon foglalkoztak velem. Volt még négy kistestvérem és én voltam a nagy, rám már nem jutott idő.” (Nő 23)

A család, mint rendszer nem megfelelően működik, ha nem biztosítja a családtagok érzelmi kiegyensúlyozottságát, ami akadályozza a gyermekek érzelmi fejlődését is. Az olyan családi légkörben, ami feszültségektől terhes a fejlődő személyiség nem kapja meg a szükséges érzelmi támogatást. A bizonytalan érzelmi légkörrel rendelkező család vonzás helyett éppen ellenkező hatással rendelkezhet, arra motiválhatja az egyént, hogy a családon kívül keressen érzelmi biztonságot (Bagdy, 1998). A párválasztás után, többnyire a fiatal nők lesznek azok, akik a párjukhoz költöznek. Ők lesznek azok is, akiknél az interjúk során erősen kirajzolódik, hogy a származási családjukkal egy háztartásban élve életkorukkal előre haladva kötelességeik folyamatosan nőttek, ugyanakkor jogaik, lehetőségeik nem bővültek ezzel párhuzamosan, ami folyamatos belső feszültségeket generált bennük.

Azonban a bevételi források, az önálló jövedelem hiánya megakadályozza a fiatalokat abban, hogy önálló háztartásba költözzenek a párválasztás, családalapítás után. Az iskolából már lemorzsolódó, a szakképzettséggel, állásinformációkkal nem rendelkező munkaerőpiacra integrálódni nem képes fiataloknak szinte semmilyen bevételi forrásuk nincsen. A családok jellemzően különböző transzferjövadelmekből, illetve a közfoglalkoztatásból származó bérekből gazdálkodnak, ami nem teszi lehetővé, hogy támogassák a fiatalokat abban, hogy önálló háztartásban kezdjék el közös életüket. Ez az együttélési forma sokkal inkább kényszer, mint választás. A többgenerációs együttélési forma szinte az egész életút során végig kíséri a helyieket, hiszen gyakran három illetve négy generáció él együtt: gyerekek, szülők, nagyszülők, dédszülők. A fiatalok mindegyikénél jelen van az önálló otthon vágya, ennek kinyilatkoztatásának mértéke volt eltérő az interjúkban. Az interjúalanyok jövőtervei kapcsán be fogjuk mutatni, hogy a jövőről való gondolkodás egyik legfőbb eleme, a fiatalok egyik legfőbb álma a jelenlegi lakásból való elköltözés. Ugyanakkor a különböző generációk kényszerű együttélése kapcsán nemcsak hátrányokat, de előnyöket is emeltek ki a fiatalok.

„Hát jó sokan vagyunk, de közel is vannak. Ha van valami akkor mondom, hogy anyu gyere oszt jön is. Itt ugye sosincs olyan, hogy egyedül vagyunk vagy nincs aki vigyázzon a gyerekre. Mondtam is az uramnak, hogy jó-jó menjünk majd el innen...de ha ő nem lesz itthon, akkor én meg mindig egyedül leszek a gyerekikkel.” (21 éves nő)

„Szeretünk így együtt lakni. Elmehettünk volna mi albérletbe is...de akkor meg mire kifizetem addigra nem marad semmi. Most se marad sok...de mondjuk így kérni sem kell kölcsön. Meg ha kéne is, akkor meg apámék vagy a testvéremék csak adnának valamit. Mert volt is már ilyenre példa. De mondjuk ha nekik kellene valami akkor mi is adnánk. Ezért végülis jó így.” (24 éves férfi)

Az előnyök kapcsán főleg azt emelték ki, hogy gazdaságosabb számukra ez az együttélési forma. Akár valamelyik családtag saját ingatlana, akár albérletben élnek együtt a közüzemi díjak, illetve a bérleti díj költségei is megoszlanak, így ezek kifizetése után több szabadon felhasználható pénzük marad. A többgenerációs együttélés pozitívumaként emelték ki azt is, hogy könnyebb a segítségkérés, ha más családtagokkal laknak együtt. A nők főleg a gyermekgondozásban, gyermeknevelésben, gyermekfelügyeletben és a házimunkában kérnek segítséget más családtagoktól. A férfiak pedig a ház karbantartási, felújítási és egyéb ház körüli fizikai munkában (pl. tűzifa szállítása és aprítása, kaszálás), illetve néhányan megemlítették, hogy alkalmanként pénzt is szoktak kölcsönkérni.

A háztartásokban több nukleáris család is együtt élhet: a szülőkhöz akár több gyermekük is odaköltöztetheti a párját, akivel később családot alapít. Így nemcsak egyenes ági rokonok és testvérek, de sógorok is osztoznak a közös otthonon. A háztartások pénzgazdálkodása így többféle költségvetésű és többféle pénzhez, pénzköltéshez illetve pénzmegtakarításhoz kapcsolódó attitűddel rendelkező emberekből áll össze, ami bonyolítja a háztartások bevételeinek és kiadásainak nyomon követését a benne élők számára is, ezáltal a háztartások pénzgazdálkodását is. Mindezekből következően alig van lehetőség a hosszú távú tervezésre, az anyagi erőforrások tartalékolására. Az időszakosan jelentkező bevételek félretevésének motivációja azért is alacsony, mert nem egyforma bevételi forrásokkal rendelkeznek a háztartás tagjai, s ha valakinek több pénz összegyűlne, akkor nem fordíthatná csak a saját párjára

vagy gyerekeire, hanem az egész háztartással osztoznia kellene. Másrészt az anyagi erőforrások szűkössége miatt nem látják reálisan megvalósíthatónak azt, hogy később egy nagyobb össze összegyűlhet, amit általuk hasznos dologra tudnak fordítani, pl. jogosítvány kifizetése az egyik családtagnak, autóvásárlás, házbővítés, házvásárlás

Nemi szerepek és családon belüli munkamegosztás

Az emberekre jellemző, hogy a családjukban tapasztalt nemi szerepekhez kötődő elvárások jelentősen befolyásolják a párkapcsolat kialakításáról szóló döntéseik meghozatalában. A szülők nemi szerepfelfogása meghatározó, a partnerszelekciós mechanizmusokra is erőteljes hatást gyakorol (Buda, 1985).

A nemi szerepek a férfiktól és nőktől elvárt attitűdöket, viselkedéseket és a nemenként eltérő jogokat és kötelezettségeket foglalják magukba (Lindsey, 1997). A társadalmi szereppel kapcsolatos attitűdök beépülnek a személyiségbe és a partnerszelekciós mechanizmusokat is irányíthatja (Allport, 1961). A nemi szerepekhez kötődő elvárások rendszere befolyásolja a házassági piacon való részvételt. Egy olyan közösségben, ahol a tradicionális nemi szerepek elfogadása jellemző a házassági piacon való érvényesüléshez az egyén számára az tűnhet a legideálisabb stratégiának, ha elfogadja a férfi és a női szerephez tartozó elvárásokat, s önmagára is érvényesnek tekinti.

A strukturalista-funkcionalizmus elmélete szerint (Parsons, 1955) a család is egy társadalmi rendszer, melynek stabilitását a házastársak közötti munkamegosztás biztosítja. A teória szerint a férj felelős a család eltartásáért, anyagi biztonságáért, míg a feleség a háztartási feladatokért és a család érzelmi biztonságáért. Ezek a szerepek egymást kiegészítve biztosítják a rendszer egyensúlyát. Ugyanakkor a fejlett országokban ez a klasszikus nemi szerepfelfogás oldódott az elmúlt évtizedekben. A nők iskolai végzettségének növekedésével és a munkaerőpiaci részvételük fokozódásával elveszítette a tradicionális nemi szerepfelfogás kizárólagos érvényességét.

Ugyanakkor korábbi kutatások (Frey, 2001; Lakatos, 2001) megerősítik, hogy azokban a családokban ahol, a családtagokra alacsony iskolai végzettség és munkaerőpiaci kiszorulás jellemző felértékelődnek a tradicionális férfi-női szerepek. Az interjúalanyok származási családjában is a tradicionális nemi szerepek szerinti

munkavégzés dominált. A nők végezték a háztartásvezetést, a házi munkákat, a gyermek, a férj, az idősödő vagy beteg családtagokról való gondoskodást. A férfiak a ház körüli nagyobb fizikai munkák elvégzését, pl. favágás, kaszálás, építkezés és lehetőség szerint ők voltak a „kenyérkeresők”. Az interjúalanyaink elmondása szerint az anyák akkor végeztek bérrel járó munkákat, ha nem volt mellettük kisgyerek vagy más gondozásra szoruló családtag. Ezek is elsősorban alkalmi jellegű mezőgazdasági munkák voltak, amelyben lehetőség szerint már a nagyobb gyermekek is részt vettek. Egyikőjük édesanyja sem rendelkezett szakképzettséggel és olyan munkahellyel sem, ahol hosszabb távon foglalkoztatták volna.

„Apám eljárt dolgozni amikor csak tudott, anyám meg otthon volt velünk. Sütött, főzött, takarított. Ellátta a kisebb testvéreimet...Aztán mikor nagyobbak voltunk, akkor anyámmal már mi is mentünk ki a földekre dolgozni.” (Nő 27 éves)

„Nekem mindig is azt mondták, hogy a férfinak kell megkeresni a kenyérrelalót...és végül is nálunk is ez volt. Apám volt aki átjárt dolgozni K...-re, volt amikor építkezéseken dolgozott, volt amikor a határban törték a tengirit. Anyám meg a gyerekekkel volt otthon, ő gondoskodott rólunk.” (Férfi 24 éves)

Férfi interjúalanyaim többsége ideálisnak tartja a származási családjukban jellemző mintákat. Úgy vélik, nekik férfiként a legfőbb feladatuk, hogy gondoskodjanak a család anyagi és fizikai biztonságáról (több interjúban is elhangzott, hogy fontos feladatuknak érzik megvédeni a fizikailag gyengébb családtagokat az idegenektől). Számukra az az ideális, ha csak a férfiak dolgoznak és annyi pénzt keresnek, hogy a nőknek ne kelljen munkát vállalniuk. Nyilatkozataikban kiemelték, hogy elegendő bevételi forrás esetén egyáltalán nem szeretnék, hogy a társuknak munkaviszonya legyen.

Ezzel szemben a nőknél összetettebb képet kapunk. A női interjúalanyaim közel fele már nem tartja kizárólagosnak a szülei által képviselt nemi munkamegosztást. Mégis saját alapított családjaikban is az otthonaikba zárva élnek: nemcsak a munkaerőpiacról, de a közfoglalkoztatásból is kiszorulnak, bár szívesen továbbtanulnának és dolgoznának, de társuk nem támogatja őket ezekben a terveikben, ráadásul ők maguk kevés önbizalommal és

kockázatvállalási hajlandósággal rendelkeznek. Abban reménykednek, hogy leánygyermekük nagyobb jövőorientáltsággal rendelkeznek majd, továbbtanulnak, karriert építenek és az anyaság egy tetszőlegesen választható és nem egy kizárólagos társadalmi szerep lesz számukra.

„Az én anyám sose dolgozott...teljesen ki volt szolgáltatva ugye, mert annyi pénzt kapott, amennyit apám odaadott neki. Nekem annyival jobb, hogy az én uram az minden pénzt hazaad...de így akkor sem jó. Én tanultam is volna még, de jött a gyerek. Majd ha nagyobb lesz mennék dolgozni, bár az uram ugye nem nagyon akarja. Mondtam is neki, ha ő is csinálna itthon valamit akkor nem lenne abból baj ha dolgoznék én is.” (Nő 26 éves)

„Igazából én már így jártam, hogy ilyen hamar terhes lettem, meg jöttek egymás után. Remélem ennek a kislyányomnak több esze lesz. Én azt akarom, hogy végezze el az iskolát, aztán ráér majd még a gyerekekkel. Dolgozzon, találja ki mit akar az életben utána menjen csak férjhez. Én azt akarom, hogy ne járjon úgy mint én.” (Nő 24 éves)

Habár megkérdőjelezi a szülői generáció nemi szerepfelfogásának kizárólagosságát, mégsem „lázadnak” ellene, kényszerből elfogadják. A női szerephez, a nőiességhez az anyaság megélését is nélkülözhetetlennek tartják, de amellet érvelnek, hogy a gyermekekről való gondoskodást össze lehet hangolni a munkavégzéssel. Hangsúlyozzák, hogy azokban a családokban, ahol mindkét szülő munkajövedelemmel rendelkezik jobb életkörülményeket tudnak teremteni, ami az egész család érdeke. Mindezek mellett azt is kiemelik, hogy a munkának más járulékos hasznait is élveznék, azokat, amelyekre az előző generációkban felnőtt nőknek nem volt lehetősége. Ugyanakkor alkotják a kisebbséget, hiszen nemcsak a megkérdőjelezett fiatal férfiak, de a nőknek is valamivel több, mint a fele a tradicionális családi munkamegosztást tartja kívánatosnak. Fontos hozzátenni, hogy ezen a településen az elsődleges munkaerőpiac által teremtett munkalehetőségek a szülői generációhoz képest is drasztikusan leépültek, napjainkban egyáltalán nincsenek jelen. A munkapozíciók ilyen erős hiánya miatt a családok energiája a férfi családtagok munkalehetőségeinek növelésére összpontosul. Egy olyan társadalmi térben, ahol a férfiak számára nem

akad munka, a női családtagok munkavállalásra való motivációja nem vált elsődlegessé napjainkra sem.

Szerettünk volna arra is választ kapni, hogy a szülők érzelmi kapcsolatát hogyan látták az interjúalanyok. Mennyire jelentettek érzelmi biztonságot egymásnak a szüleik? Hogyan kommunikáltak egymással? Hogyan hoztak közös döntéseket? Milyen problémamegoldó és konfliktuskezelési mintákat tapasztaltak? Mennyire voltak elégedettek a szülők a párkapcsolat minőségével? Az interjúalanyok hogyan értékelik a szülők párkapcsolatát? Ezekre a válaszokra azonban csak az interjúk töredékében kaptunk válaszokat, így a tanulmány keretében nem tudjuk bemutatni ezeket.

Konklúziók

Az egyén származási családjában jellemző családi és intézményes szocializációs folyamatok, a családtagok közötti feladat és hatalommegosztás meghatározza a családról alkotott elképzeléseket. Mindezt sajátos belső ellentmondás is jellemzi: a szülők a legfőbb mintaadó, ugyanakkor a szülői generáció viselkedési készségei már nem tudnak teljes mértékben megfelelni az aktuális társadalmi elvárásoknak (Somlai, 2013). Ezért szükségszerű, hogy az emberek időről-időre átértékeljék az előző generációknál tapasztalt párkapcsolati és családi mintákat és az aktuális társadalmi elvárásoknak megfelelően alakítsák ezeket. Mindezek hiányában az örökölt minták nem segítik elő a fejlődést és a társadalmi előrelépést. Interjúalanyaink és szüleik életszervezése, életkörülményei, párválasztási és családalapítási szokásai között nagy hasonlóságokat tapasztaltunk. A fiatalok és a szüleik között nem voltak olyan jelentős különbségek, mint amelyeket az össztársadalmi szinten láthatunk a demográfiai adatok szerint.

Interjúalanyaink az együttélő párkapcsolatukat jellemzően valamilyen rokon, leggyakrabban valamelyikük szüleinél kezdik el, csak a legszerencsésebbek számára nyílik lehetőség egyből önálló lakásba költözni. A negyven interjúalany közül csupán öten nyilatkoztak úgy, hogy jelenleg a párján és gyermekeink kívül nem élnek más emberekkel együtt, s közülük is csupán egy fő kezdte el az együttélő párkapcsolatát önálló háztartásban, a többieknek évekig nem volt erre lehetősége. A legtöbb interjúalany jelenleg is akár a saját akár a párja szüleivel él, esetenként valamelyik testvér is a szülői

házban él a családjával. Ez a többnemzedékes együttélési forma nem segítheti elő a különböző életkezdesi lehetőségek átgondolását, ami a szegénységből való kitörést tovább nehezíti.

Mivel a már önálló családot alapított, szülővé vált fiatalok a szülői generáció értékrendje és családi szabályai szerint kénytelenek megszervezni az életüket a konfliktusok elkerülése érdekében, ami viszont nem ad lehetőséget különböző családformák és életvezetési minták közötti választásra.

Irodalom

- Allport, Gordon (1961). *Pattern and growth in personality*. New York: Holt Rinehart&Winston
- Bagdy, E. (1998). *Családi szocializáció és személyiségzavarok*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó
- Bánlaky, L. (2001). *Családszociológia*. Budapest: Wesley Könyvek
- Buda, B. (1985). *A szexualitás modern elmélete. A szexuális viselkedés lélektana*. Budapest: Tankönyvkiadó
- Frey, M. (2001). *Nők és férfiak a munkaerőpiacon*. In: Nagy, I. & Pongrácz T. & Tóth I. Gy. (Eds.). *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2001* (Vol. 9-29) Budapest: TÁRKI-Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviselési Titkársága
- Lakatos, I. (2001). *A férfiak és a nők munkaerő-piaci helyzete*. In: Frey, M. (Ed.): *EU-komform foglalkoztatáspolitikai* (Vol. 465-488.) Budapest: OFA
- Lindsey, L. (1997). *Gender Roles. A Sociological Perspective*. New Jersey: Prentice Hall
- Parsons, T. (1955). *Family Structure and the Socialization of the Child*. In: Parsons, T.& Bales, R. F. (Eds.): *Family Socialization and Interaction Process*(Vol. 35-131.) Glencoe: Free Press
- Somlai, P. (2013). *Család 2.0. Együttélési formák a polgári családtól a jelenkorig*. Budapest: Napvilág Kiadó
- Utasi Á. (1991). *Társas kapcsolatok*. Budapest: Gondolat Kiadó
- Thornton, A. (1991). *Influence of Marital History of Parents on the Marital and Cohabital Experiences of Children*. *American Journal of Sociology* 96, 868-894.

“CHANGE DID COME”: ATTIRE-CHANGES OF THE EARLY TWENTIETH-CENTURY IN JULIAN FELLOWES’ *DOWNTON ABBEY*

Papp Fruzsina
Debreceni Egyetem

Szerző e-mail címe:
papp.fruzsi.97@gmail.com

Absztrakt

A tanulmányban azt vizsgálom, hogy a *Downton Abbey* című sorozatban hogyan jelennek meg a huszadik század elején bekövetkezett társadalmi változások. Ezen belül leginkább a feminizmus és a divat kapcsolatára és reprezentációjára fókuszáltam, mindezt pedig a brit kultúrórökség filmek és a sorozat történéseinek kontextusában vizsgálom. A sorozat középpontjában az arisztokrata Crawley család áll, amelynek több generációja a családi birtokot próbálja megmenteni. Eközben a három lánytestvér igyekszik megtalálni a helyét az első Világháború idejében; az egyik a *noblesse oblige* újra gondolásával, a másik a karrierje építésével, vagy épp azzal, hogy megtalálja a helyét a birtok vezetésével kapcsolatban.

Kulcsszavak: *Downton Abbey*, sorozat, kultúrórökség, film, huszadik század, első világháború

Diszciplína: filmtudomány

Abstract

This study aims to examine the social changes following World War I, mainly focusing on the links between feminism and fashion as a means of representation. My research is contextualised by the theoretical background of heritage movies, and the plot of the series which involves the aristocratic family of the Crawleys and their struggle to save the estate for their eldest daughter. Meanwhile, the

sisters are trying to find out how to make their voices heard in their own ways; let it be through renewing the idea of *noblesse oblige*, building a carrier, or managing the estate.

Keywords: Downton Abbey, series, heritage film, twentieth century, World War I

Disciplines: film studies

The world of Julian Fellowes' *Downton Abbey* (series originally released from 2010 to 2015), or the "glorious fantasy of Britain" (Vine) enchanted thousands of viewers worldwide. The series won three Golden Globes and either won or was nominated for several other prestigious awards, which proves that the entire world became a fan of the aristocracy of a long-gone era (Imdb.com). Considering the success of other works of the same genre preceding *Downton Abbey*, the series can be said to have filled a gap in British heritage movies in the form of a six-season long drama series, which lack appeared after the 2005 adaptation of *Pride and Prejudice* directed by Joe Wright (besides, of course, the *King's Speech*, which was released in 2010 as well). *Downton Abbey* takes the viewers back approximately a hundred years in time to 1912, starting when the Titanic sank, and the tragic news arrives that the heirs of Lord Grantham have died aboard the ship, and ends fourteen years later, in 1926. The show also covers the Great War, the years of suffrage movements, which brought about the major changes of the century in terms of hierarchy, social norms, and fashion. The fact that the series starts off from the doubtful times of losing the male heir partly predetermines the main themes of the upcoming seasons and the motif that every storyline gets down to: the legal difficulty of securing the estate for Lord Grantham's daughters and the question of inheritance. Considering these two aspects, we can claim that heritage not only appears in the form of character motivation and storylines, but also as the genre of the production. This essay aims to investigate the visual representations of the results of social changes brought about by the war, especially affecting women's place in society, and focuses on how this phenomenon is depicted in the form of costumes and attires, adapting the theories of heritage movies to the series. Barsam and Monahan point out that "costumes (...) can contribute to the setting and suggest specific character traits, such as social station, self-image (...). Thus costumes are another

element that help tell a movie's story" (171), which means that costumes are an important feature of heritage movies, therefore the attire of the characters becomes emphasised. In the case of *Downton Abbey* clothes are quintessential, as the show represents the era of the first wave of feminism, and World War I, which altered gender and social roles.

Origins

The origins of heritage movies date back to the 1980s and the Conservative government of Margaret Thatcher, which period is also known as Thatcherism; most people think about that decade as the period of crisis, when "evoking traditions was applicable to the rhetoric of the Conservative Party" (Váró 169, this and subsequent quotes from Váró are my translation). Therefore, the government provided money for films that recall the norms of past ages (169), to make people believe that Britishness is worth maintaining, is worth fighting for and thus they used heritage movies as a tool of propaganda for promoting British nationalism. As the first season of *Downton Abbey* was released in 2010, during the prime ministership of David Cameron, then-leader of the Conservative Party, we can assume that the show was not only relevant because of the similarly changing times but was also suitable because the 2008 financial crisis resulted in a position coinciding to the eighties. John Hill defines heritage as a genre that consists of works that are feature films, mostly from the 1980's and 1990's and are most likely to be literary adaptations (Váró 170). Although *Downton Abbey* was made decades after the 'golden age' of heritage films, due to the similar circumstances it was released in, the show can clearly be placed under the heritage label. Váró also claims that these films feature fictional, aristocratic, or upper-middle class characters, whose speech, more specifically their pronunciation, disambiguates that they are the representatives of high culture (171). This statement supports that *Downton Abbey* can be marked as a heritage series, as all features of the genre are applicable to it. The protagonists, the Crawleys are a wealthy family, in which earldom has been passed down through the generations, and they try their best to maintain this status quo even though as the plot progresses and the world changes, this mission becomes more and more pointless.

In *Introduction to Film Studies*, Lawrence Napper claims that:

“Visually, they certainly strive to present an image of Britain as a tourist opportunity, showcasing landscapes, houses and literary history as unchanging and available for inspection in a way that seems to reject the concerns of the social realist films. Nevertheless, as many critics have pointed out the narrative of these films consistently offers criticism of the British society they portray. Many of other heritage films contained narratives dealing with class and sexuality which would have appeared extremely radical given a contemporary setting” (383).

Therefore, we can conclude, that as a heritage series *Downton Abbey* tends to treat issues in a radical manner, and so it does when it comes to the woman question. In the series, older generations expect women to behave according to traditional gender roles, while the era and the changes it brought promotes a more progressive attitude.

While watching *Downton Abbey*, the audience follows the life of this upper-class family and their servants as they try to adjust to the fast-changing world around them at the beginning of the twentieth century. Change as a motif is present in every season, from major and personal changes, like a modification in the family’s succession line, through political and social changes brought by the Great War, to more subtle ones, like the general and international transformation in fashion. Most of these shifts were caused by World War I, which aspect was expressed by Jane Mattisson in her article “*Downton Abbey*: A Cultural Phenomenon. History for the Many”: “World War One was not only the great military and political event of its time; it was also the great *imaginative* event. It altered the ways in which men and women thought not only about war but also about the world, and about culture and its expressions” (Mattisson). Among many other things, fashion changed rapidly after the turn of the century and it was the sign of women’s changing place in the society. They could discard their corsets and the long gowns because the social norms were looser, and they could finally leave the expectations of the 19th century behind. Blogger Jade Playle writes that a heritage movie is, in a way, equal to costume drama (Enchantedbyfilm), which label emphasises the importance of the clothing used in the series or film to create historical accuracy. Accuracy is the key term, as falsely depicting the era would not only lead to the viewers abandoning the series but would

also mean that the series, and consequently the events it relates, cannot be taken seriously.

Figure 1. Lady Grantham introducing Lady Mary in Season 1, and Lady Mary in Season 6

Mise-en-scène

Even though the war is a disruption in the shift of fashion with the extraordinary circumstances and the requirements of that period, the process of leaving 19th-century fashion behind and moving to a more progressive, more modern way of clothing is very much traceable in the show, as costumes are a part of the expressive tool of *mise-en-scène*. Not only costumes, but multiple different parts of the frame belong and influence *mise-en-scène*; costumes, lighting, the usage of props, actors' and actresses' behaviour, but Barsam and Monahan state that the “two major visual components are design” (156). They defined *mise-en-scène* as “the sum of everything the audience sees, hears, and experiences while viewing it,” which obviously “subtly influences our mood as we watch, much as the décor, lighting, smells, and sounds can influence our emotional response to a real-life place” (156). In the first season, taking place from 1912 to 1914, characters wear long gowns and uncomfortable corsets, while in the last season, they wear shorter and looser dresses, more flitters, headbands, as shown in Figure 1. The younger generations dressed in the style of the

flappers, who were present in the 1920's, mostly in America, but to a certain extent, all over the world. The shift was brought by the War, as during World War I women of the working class had more responsibilities with many men gone, therefore a more comfortable attire became necessary and inevitable. For example, one of the popular new items of clothing was the trench coat, which was developed at the beginning of the twentieth century for both men and women and was made from a "breathable fabric (...) approved for military use" (Monet). When describing Sybil, daughter of the earl in the series, and her advanced political and social views, Jessica Fellowes also mentions the major changes that took place at the time: "(...) change did come, and it left the rules of the previous decade in its wake. In their place grew Socialism, women's rights, improved health-care and technological advances" (74). This statement implies that after the big political change of the extant system, women's rights were the second major transformation of the era, which the series reflected in the form of costumes and hairstyles. Clothing and attire thus remain one of the only representational options available without explicitly creating a storyline that features the question of women's rights and gender roles.

Considering these aspects answers the question why the creators of *Downton Abbey* put so much work into representing the transition of women's position in the society. The reason is most probably what Mattisson discusses in her article, claiming that heritage movies create "history for the many" while shaping cultural memory (Mattisson). Although costumes do not seem to be a priority for the audience while watching a series which is not set in a different period, this aspect of heritage movies is appreciated as well, as they play an important role in creating historical accuracy, and clothing can easily represent important issues, especially due to their subtle nature. Actions, dialogues affect the audience directly, while the surroundings, the colours, the music and costumes indirectly and subconsciously influence the viewers, thus fashion becomes an important element of the greater picture (Barsam and Monahan 156). *Mise-en-scène*, according to Váró, gives the viewers a comprehensive image of what it was like to be English back in the time of the given work (171). Popular culture is the easiest way to create "history for the many" (Mattisson) because it involves history and entertains the viewers at the same time. The message and knowledge get passed on without

lecturing, or throwing facts at the viewers, they are instead embedded in the subconscious and thus create a certain fundamental knowledge, or cultural base.

Attire of the characters

Lady Sybil Crawley is the one who is very fond of all the changes happening around the family. As the war breaks out, she decides to train as a nurse and proudly wears her nurse uniform even in the aristocratic surroundings of her family home. In this sense, she becomes more like a soldier than a lady; as a lady, daughter of the earl, she ought to dress according to her status and the social events in the house, and she should adjust her gowns to whether they have guests, or it is just an ordinary day, but once she becomes a nurse, she appears on screen almost exclusively in the uniform. As it can be seen in Figure 2, soldiers also wear their uniforms for casual days as well, not only military occasions, regardless whether they are active soldiers or veterans of a previous war (the Second Boer war, presumably), as an act of respect, expressing unity, and therefore creating the now well-known British national identity that heritage movies can have a “nostalgic focus on” (Enchantedbyfilm).

Figure 2. Lord Grantham, Matthew Crawley and Lady Sybil Crawley in Downton Abbey

For the aristocracy wearing uniforms and taking sides in war politics used to be a social expectation, part of a set of duties referred to as *noblesse oblige*, which is a form of patriotism, and required high-born people to be generous and show social responsibility by representing

the nation's stance in connection with a matter of general concern, such as war.

Sybil's decision to help the war effort as a nurse, instead of knitting socks and scarves for the soldiers, rose controversy in the family, but it was not the only occasion when she had to overcome some challenges. From the beginning, Sybil, as a character, functioned as the rebellious source of distress in the family, as she had different views from her relatives. She was a suffragette; supported women's rights and wanted to vote. She even confronted her father over this issue, which was unprecedented in the family and shocking for the conservative aristocracy. She tricked the family's chauffeur to take her to a demonstration, where she ended up injured and risked the position of the chauffeur and her own well-being; and despite it all, she continued to support feminist ideas. As an upper-class lady, daughter of a wealthy family, Sybil was not supposed to be interested in political issues, it was not a lady-like topic to talk about, although ladies were allowed to be involved in charitable work. These powerful views on social life are visibly represented in Season 1, Episode 4, in the very last scene when Sybil's new outfit is first shown to the family, which, going against expectations, featured trousers instead of a skirt. In that scene, fashion became a manifestation of feminist ideas and liberal thinking; the latter because the dress does not follow the English traditions but rather resembles orientalist fashions. This trend evolved shortly before the outbreak of the war, and as the announcement of the war happens at the end of the first season, we can assume that Lady Sybil was one of the first women to dress in "soft drapery and bold prints" (Monet). Her entire character "with her youthful hope and curiosity, is ready to take on all the challenges that the new decade will bring" (Fellowes 74). Jessica Fellowes depicts Sybil in *The World of Downton Abbey* as a dynamic and forward-looking character, who, in a way, stands as a reference to the first wave of feminism, which may not have been explicitly featured in the show, but is there in the details, for example in her choice of a dress based on Orientalism and featuring trousers, while losing the "rigid Edwardian lines" (Monet).

Lady Sybil was not the only one to represent progressive ideas, she was just the first one to stand up for her own views on voting and her interest in politics. Her two elder sisters, Lady Mary and Edith Crawley both had plans that can be described as feminist, but they

were not so radical and still adhered to the traditional value system of the Victorian era that focused on domesticity. Lady Mary Crawley, from the very beginning of the show, resisted the law that prohibited her from inheriting the property and the family fortune after the death of their brother, Patrick Crawley, heir of Lord Grantham. She tried everything to have the relevant laws changed, or at least find a suitable husband to maintain the living standard and financial status she is used to. As the laws of the time prohibited women from inheriting the title and the estate, all three daughters of the earl were hoping to marry a rich, upper-class man and inherit a proportion of the family's wealth. Even her mother, Cora, and grandmother, Violet Crawley, Dowager Countess, tried to include her into the succession line by marrying her off to the subsequent heir of Lord Grantham, which later succeeded, when they accepted the fact that the new heir was coming from the upper-middle class, and worked as a lawyer, but the rationale for these actions was that the female members of the family did not approve of the law excluding female succession. Towards the end of the show, Mary is depicted in the position of a very modern woman who has an extramarital affair and is not ashamed of it. What is more, she works in a leading position – which, in her case, means that she owns and manages part of the estate on behalf of her son, who is the legal heir.

Lady Edith Crawley, on the other hand, took more time to articulate modern thoughts and she struggled more to find out what she wants, but she was probably the most successful in terms of achieving her goals. She, just like Mary, brought her child up as a single parent, but unlike her sister, she was not widowed, at least not legally. She was not even married, just lost the man who could have been the father of her (illegitimate) daughter. She learnt how to drive, the first woman in the family to do so, only preceded by her brother-in-law, and worked during the war, ignoring the typically feminine roles she should have followed, underscoring Dolores Monet's view, who associates driving with the freedom and self-respect that "led women away from traditional gender roles". Also, while driving, for example when helping out a neighbouring family, she wore more masculine clothing, appropriate for working on a farm, with trousers, made out of rough fabric, and with simple colours. She was not a nurse, not a trained helper, but she took care of the patients and served as someone whom they could rely on emotionally. She became a journalist and edited her own newspaper when there was nobody else to do the work, and thus

she earned an income, apart from her dowry, and became the only daughter that worked outside of the estate, at a company, with a proper workplace to attend. She achieved these successes even though most of her family did not support her and her goals and were neither keen on her commuting to London, nor on her career as a journalist, as it was not considered to be a lady-like profession enough.

Conclusion

Downton Abbey proves its complexity repeatedly throughout the six seasons, and not only by representing both social classes living in Downton Abbey, but also by depicting their relationship, conflicts and their changing situations in the changing era of the turn of the twentieth century. The show creates a “fantasy vision of Britain that never really existed” (Vine), thus criticising the society it represents, through the radical manner it treats different issues with, like sexuality or social ranks (Napper). We could examine it from multiple different aspects, for example, heroism and masculinity, or representations of war, but change and transition, as motifs, play a significant part in shaping the character’s identity, personality, their social and political views, thus recreating the changes brought by the War to the world, let it be women’s rights, health-care, or employment opportunities. Fashion, as such, and the different ways of dressing represent the given era, and also the situation, whether it is political, public or private, and therefore attire is one of the subtlest, yet the most significant representational technique. Choosing trousers over a skirt, or not wearing corsets anymore but lighter and shorter gowns can be interpreted as resistance and change at the very same time, depending on the different circumstances. Such choices can be regarded as resistance, if the family and friends surrounding the character remain conservative. In the context of a heritage film or series, costume is a powerful tool to express political ideas, movements, or social situation, especially, if attire is used appropriately and is complemented by the proper *mise-en-scène* teaching “history for the many” (Mattisson), while entertaining the crowds and winning people’s hearts.

Reference

- Barsam, Richard Meran and Dave Monahan. "Chapter 5: Mise-en-scene." *Looking at Movies: An Introduction to Film*. New York, London: Norton, 2010, 156-204.
- "Downton Abbey (2010-2015) Awards." *IMDb*, https://www.imdb.com/title/tt1606375/awards?ref_=tt_awd. Accessed 21 April 2018.
- Enchantedbyfilm [Jade Playle]. "British Heritage Films: A Critical Examination of the Concept of 'Englishness'" *"Everything I learned, I learned from the movies" – Audrey Hepburn*, April 27, 2015, <https://enchantedbyfilm.wordpress.com/2015/04/27/british-heritage-films-a-critical-examination-of-the-concept-of-englishness/>. Accessed 21 April 2018.
- Fellowes, Jessica. *The World of Downton Abbey*. New York: St. Martin's Press, 2011.
- Fellowes, Julian, creator. *Downton Abbey*. Carnival Film & Television and Masterpiece Theatre, 2010-2015, Season 1-6.
- Mattisson, Jane. "Downton Abbey: A Cultural Phenomenon. History for the Many." [sic] – *a journal of literature, culture and literary translation*, <https://www.sic-journal.org/ArticleView.aspx?aid=291>. Accessed 21 April 2018.
- Monet, Dolores. "Women's Fashion During WWI: 1914-1920." *Bellatory*, July 27, 2017, <https://bellatory.com/fashion-industry/Women-and-Fashions-of-the-World-War-I-Era-Clothing-of-1914-1920>. Accessed 22 July 2018.
- Napper, Lawrence. "14: British Cinema: Decline and Revival." *Introduction to Film Studies*. Edited Jill Nelmes, New York: Routledge, 2012, 380-385.
- Váró, Kata. "The Place of Costume Films in British Movie Production." *Chapters of the History of the British Film*. Edited Zsolt Győri, Eger: EKF Líceum Kiadó, 2010, 165-180. ("A kosztümös filmek helye a brit filmgyártásban." *Fejezetek a brit film történetéből*.)
- Vine, Richard. "Downton Abbey review: the glorious fantasy of Britain comes to an end." *The Guardian*, 26 December 2015, <https://www.theguardian.com/tv-and-radio/2015/dec/26/downton-abbey-christmas-special-review-glorious-fantasy-britain-comes-to-an-end>. Accessed 26 July 2018.